DOCUMENT RESUME

ED 353 850 FL 021 019

AUTHOR	Bennicke, Annette
TITLE	"Dieu a cree la femelle, l'homme a fait la femme." En rekognoscering i dansk og undenlandsk konssprogsforskning ("God Created the Female, Man Created Woman." A Reconnaissance in Danish and Foreign Research on Sex Differences and Language). ROLIG papir 32.
INSTITUTION	Roskilde Univ. Center (Denmark).
REPORT NO	ISSN-0106-0821
PUB DATE	84
NOTE	160p.; Title page varies slightly.
AVAILABLE FROM	ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2, Postbox 260, DK-4000, Roskilde, Denmark.
PUB TYPE	Collected Works - General (020)
LANGUAGE	Danish; English; Norwegian; Swedish; French
EDRS PRICE	MF01/PC07 Plus Postage.
DESCRIPTORS	*Communication (Thought Transfer); Cultural Influences; *Danish; Elementary Secondary Education; Females; Foreign Countries; Language Acquisition; *Language Research; Males; Norwegian; Proverbs; *Sex Differences; Sex Discrimination; *Sex Role; Socialization; Uncommonly Taught Languages; Verbs

ABSTRACT

Research on sex differences and language includes the following (many titles are English translations): "Language--The Child, the Women, the Family"; "Woman and Man"; "In Society's Words"; "The Life of Words"; "Verbs and Women"; "Lines from a Ladies Luncheon"; "The History of the Danish Language"; "How Sex Roles Are Represented and Conserved in the Norwegian Language"; "The Feminine Deviation"; "Words and Women"; "He Sex, She Sex, and Sex Roles"; "Sex Differences in Human Communication"; "Sexism and Language"; "Project Genus--a Presentation"; "Language Learning and Sex Differences"; "Men and Women's Understanding of Language"; "Language and the Woman's Place"; "Male/Female Language"; "Women's Language or Powerless Language"; "Sex and Language Acquisition--Is There Any Influence?"; "Interaction: The Work Women Do?"; "Body Politics"; "Sex Differences in Nonverbal Communication. An Alternative Perspective"; "Therefore, Women Struggle"; The View from the Female Universe--An Analysis of EVA"; "Literary Sex Roles"; "Pictures of Women in Proverbs, Winged Words and Firm Phrases"; "Of Course Women Say the Most, Say Men"; "The Social Relation--Qualitative Analyses"; "Research on the Differences in the Linguistic and non-Linguistic Behaviors of Boys and Girls in Elementary School"; "Calm Girls. Less Worth, Self Worth--Girl Liberating Pedagogy"; and "The Calm, the Quiet, the Easy, the Constructive--Girls' Socialization in the Gymnasium." (VWL)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

ISSN 0106-0821

ED353850

ROLIG papir

Annette Bennicke

"Dieu a créé
la femelle,
l'homme a fait
la femme"

En rekognoscering i dansk og udenlandsk kønssprogsforskning

32 84

Roskilde UniversitetsCenter
Lingvistgruppen

BEST COPY AVAILABLE

FL 021 019

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS
MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES
INFORMATION CENTER (ERIC)."

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION
CENTER (ERIC)

☑ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality

- Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy

ISSN 0106-0821

ROLIG-papir 32
Roskilde Universitetscenter
Lingvistgruppen

Annette Bennicke

"Dieu a créé la femelle, l'homme a fait la femme"
En rekognoscering i dansk og udenlandsk kønssproglitteratur

ROLIG-papir is a series of working papers written by members of ROLIG, the linguistic circle of Roskilde University Center, and others. Readers are invited to comment on or criticize the papers. The papers are available from ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2, Postbox 260, DK-4000 Roskilde, Denmark.

Roskilde Universitetscenter
December 1984

INDHOLDSFORTEGNELSE.

INDLEDNING.. 1

==========

ÆLDRE DANSKE KØNSSPROGSFORSKERES OG KØNSSPROGSFOLKS ARBEJDER 5

Otto Jespersen: "Sproget - Barnet, Kvinden, Slægten 7
Elisabeth Jacobsen: "Kvinde og Mand" 11
Knud Hjortø: "Fra Ordenes Samfund" 17
Kristoffer Nyrop: "Ordenes Liv" 2o
Johannes Smith: "Verber og Kvinder" 2o
Sarah (pseudonym): "Replikker fra en Damefrokost..... 22
Peter Skautrup: "Det Danske Sprogs Historie"...... 24

SAMMENFATNING 25

==========

MODERNE UDENLANDSKE VIDENSKABSFOLKS KØNSSPROGSFORSKNING 28

SPROGET 28

Rolv Mikkel Blakar: "How sex roles are represented, reflected and conserved in the Norwegian Language" 29
Else Ryen: "Det kvinnelige fravær"........... 32
Marina Yaguello: "Les mots et les femmes" 34
Else Boel "Hankøn, hunkøn og kønsroller"..... 38
Barbara [illegible] Eakins og R. Gene Eakins: "Sex differences in human communication" 41
Alleen Pace Nielsen:"Sexism and Langauge" 42

SAMMENFATNING 45

SPROGBRUGEN 48

Mats Thelander og
Kerstin Nordin: "Projektet Genus - en Presentation" 48
Torun Gulliksen: "Språkopplæring og Kjønsskilnader". 49
Olle Josephson: "Mäns og kvinnors ordförståelse"... 51
Robin Lakoff: "Language and Woman´s Place"....... 53
Mary Ritchie Key: "Male/Female Language"............ 57
William M. O´Barr og
Bowman K. Atkins: ""Women´s language" or "Powerless language"?"...................... 6o
Gisela Klann-Delius: "Sex and Language Acquisition - is there any Influence?"............ 63

SAMMENFATNING 66

KOMMUNIKATIONEN 69

Barbara W. Eakins og
R. Gene Eakins: "Sex differences in human communication" 69
Pamela M. Fishman: "Interaction: The Work Women Do"... 76

Non-verbale koder.................................... 84
Nancy M. Henley: "Body Politics" 85
Kathi Dierks-Stewart: "Sex Differences in Nonverbal Communication. An Alternative Perspective" 85

SAMMENFATNING 87

==========

MODERNE DANSKE VIDENSKABSFOLKS KØNSSPROGSFORSKNING 9o

Suzanne Giese: "Derfor kvindekamp" 92
Hanne Møller m.fl. "Udsigten fra det kvindelige univers - en analyse af EVA" 94
Pil Dahlerup: "Litterære kønsroller"............ 95

Mette Kunø: "Kvindebilleder i ordsprog, bevingede ord og faste vendinger" 97

Ole Togeby: "Kvinden siger selvfølgelig mest - sagde manden" 1oo

Per Schultz Jørgensen: "Den sociale relation - kvalitative analyser" 1o4

Skolesprogsundersøgelser 1o9

Kirsten Larsen og Harriet Bjerrum Nielsen: "Pigerne i klasseoffentligheden 1o9

Marianne Kristiansen: "De stille piger. Mindreværd, selvværd - pigefrigørende pædagogik" 112

Anette Steen Pedersen: "De stille, de tavse, de nemme, de konstruktive - pigers socialisation i gymnasiet" 115

SAMMENFATNING 118

==========

KONKLUSION 121

==========

BILAG 129

==========

LITTERATURLISTE 146

INDLEDNING.

Studier af kønsspecifikke forskelle i sprogstruktur og i sprogbrug har haft kvindeforskeres bevågenhed i de sidste 1o-15 år og må ses som en direkte følge af kvindebevægelserne, der herhjemme startede i begyndelsen af 7o-erne, men som allerede havde slået igennem i udlandet en halv snes år tidligere.
I disse blev der ikke blot gjort opmærksom på almene politiske uretfærdigheder, men også dannet basis for at kvinder på tværs af alder, uddannelse og social situation kunne samles i en opposition mod den ulige stilling, de på mange områder måtte lade sig nøje med i forhold til mænd, såvel på det arbejdsmæssige som på det hjemlige og personlige plan.
Udviklingen med at undersøge kønsroller også indenfor sproget skal derfor ses som et naturligt led i disse kvinders påpegning af og forsøg på at optrævle og forklare århundreders faste kønsrollemønstre. Man ønsker herigennem at påpege og bibringe en forståelse for, at sproget er en potentiel magtfaktor, der mere eller mindre bevidst gennem tiden er blevet brugt kvindeundertrykkende.
Som vi skal se synes der at være en sammenhæng mellem hvordan sprogsystemet repræsenterer og karakteriserer mennesket og den måde, hvorpå sprogbrugeren opfatter sig selv og andre, hvilket igen kan være bestemmende for hans sprogbrug.
Lidt mere præcist bliver hensigten med at gribe fat i de forskelle og/eller skævheder, som bliver synlige igennem kønssprogsforskningen derfor, i lighed og sammen med andre ligestillingsbestræbelser, at rette op på og måske efterhånden fjerne nogle myter, der er medvirkende til at mennesket opfattes udfra og fastlåses i nogle bestemte meget traditionelle kønsrollemønstre.
Ikke overraskende skulle de erfaringer, man høstede i kønssprogsarbejderne vise sig at svare til dem, man på andre fronter var nået frem til indenfor kvindeforskningen.

Når man læser materiale fra denne kønssprogsforskning, melder der sig naturligt en del spørgsmål. For ikke bare hvorfor, men hvordan startede man med at arbejde, og hvordan udføres dette arbejde idag. Kan man f.eks. spore en metodemæssig udvikling, hvilke resultater er man kommet til, og hvor troværdige er de? Det er disse spørgsmål, som jeg udfra en præsentation af nogle udvalgte danske og udenlandske arbejder gerne vil forsøge nærmere at belyse.

Imidlertid vil jeg med det samme understrege, at det at anskue sproget som andet end en neutral og upolitisk faktor ikke er en opfattelse, der er affødt af kvindebevægelsens interesse for det. Man har i århundreder kendt til værker, som viser, hvordan man bruger sproget til manipulation. Således i de såkaldte "manner-books", som var af moraliserende art, og hvis opdragende hensigt var utvetydig og dermed også basalt politiserende. Vi ved også, hvordan sproget bliver brugt til at påvirke f.eks. i en retssal, når en sag skal procederes, ligesom vi alle kender til den indvirkning indsmigrende, sprogligt smukke sange har på vores sind.
Det nye er imidlertid, at man for alvor i dette århundrede og specielt indenfor den sidste halve snes år, anskuer sproget i tæt forbindelse med kvinden og hendes stilling, hvilket skyldes, at det ikke længere giver et korrekt billede af de ændrede samfundsmæssige funktioner, den moderne kvinde idag varetager. Og det er disse arbejder (her hovedsageligt videnskabelige), jeg vil præsentere og til dels forsøge for overskuelighedens skyld at gruppere.

Da der således også inden den moderne danske kvindebevægelses oprettelse fandtes skrifter, som omend hovedsageligt på en lidt causerende måde omhandlede kønssprogsforskelle, skal de ikke forbigås her. Når derfor de ældre danske kønssprogsarbejder i modsætning til de udenlandske er repræsenteret, skyldes det, at de er af specifik interesse for os som danskere. Ligesom vi herigennem får præsenteret arbejder, der kan give os et rimeligt samlet billede af, hvor meget og hvordan man gennem tiden herhjemme har beskæftiget sig med disse studier samt dermed også, hvorledes udviklingen indenfor denne problematik er foregået.
Derfor falder fremlægningen og vurderingen af det danske materiale i to dele med afsæt henholdsvist i stemmeretsbevægelsens år for ca. 7o år siden og i studenteroprøret i 1968 og den deraffølgende interesse for bl.a. kvindens stilling og forhold.
I første halvdel - og især i begyndelsen - af århundredet finder vi kendte sprogforskere og -folk, der sideløbende med deres respektive arbejdsområder også beskæftiger sig med kønssprogsproblematikken i lettilgængelige publikationer.
Imidlertid er det først i begyndelsen af 7o-erne, at man for alvor herhjemme tager fat på mere målrettede kønssprogsundersøgelser igennem videnskabelige, empiriske arbejder.

Som man vil se, består mit arbejde som nævnt i en præsentation af disse ældre og moderne danske kønssprogsarbejder, men også af nogle moderne udenlandske undersøgelser.
Min hensigt med denne kombination har været, at vi ved hjælp af de udenlandske undersøgelser kunne få et indblik i arbejdsmetoder og påvisninger omkring kønssprogsproblematikken fra lande, der ikke blot har forsket længere end danske kønssprogsforskere, men som også naturligt på baggrund af deres forholdsmæssigt store hjemlande kan opvise et langt større materiale, end vi kan.
Herigennem kan vi ikke blot sammenligne udenlandske arbejder med danske, vi kan også få belyst, om deres undersøgelser kunne være af interesse, eventuelt åbne nye veje for den hjemlige forskning.
Derfor præsenteres den udenlandske før den moderne danske kønssprogsforskning.

Det valg, som jeg har foretaget i mit materiale, har for det første været at udelukke arbejder, der ikke er foretaget udfra et relativt snævert sprog(videnskabe)ligt sigte.
Med hensyn til specielt det - iøvrigt overvældende store - udenlandske materiale er udvælgelsen herudover begrænset ved tidsmæssigt at skulle ligge indenfor den periode, hvor den moderne danske kønssprogsforsknings arbejder er blevet til (af hensyn til sammenligningen).
Til trods for disse begrænsinger er det naturligvis mit håb, at de præsenterede arbejder alligevel vil give et indtryk af emneområder og anvendte metoder, som moderne udenlandske kønssprogsforskere arbejder med.

Hvad angår selve præsentationen af materialet forekom det naturligt at opdele det efter de respektive forskeres udgangspunkter indenfor sprog, sprogbrug og kommunikation. Denne fremgangsmåde har ikke blot det praktiske formål at få grupperet og anskueliggjort materialet. Den synes også at være udtryk for den korrekte kronologi, fordi den ser ud til at være i overensstemmelse med den historiske udvikling af disse studier.
Når man nærmere ønsker at finde frem til, hvordan forskere har valgt at gribe kønssprogsproblematikken an, vil man nemlig se, at det sker udfra disse tre indfaldsvinkler. Man kan således undersøge sprogsystemet for at rense det for eventuelle kønsdiskriminerende udtryk, dvs. der hvor der i selve ordene skønnes at ligge en

vurdering, foretaget udfra om det drejer sig om en kvinde eller en mand. Herudover kan forskeren vælge at fokusere på, om han kan registrere en kønsspecifik sprogbrug, således om kvinder f.eks. vælger andre ord(grupper) end mænd. Og dette fører direkte over i, hvordan de to køn kommunikerer med hinanden, hvor ikke blot den sproglige dynamik og progression i samtalen er interessant. Også de ikke-verbale koder, som mennesket kropsligt udtrykker sig med, er væsentlige, fordi som vi skal se de støtter det billede, vi i de præsenterede arbejder har fået af kommunikationen mellem kvinde og mand.

Når jeg imidlertid forsigtigt påpeger denne kronologi (sprog-sprogbrug-kommunikation) som en tendens og ikke stiller den op som en kendsgerning, hænger det sammen med, at jeg ikke har foretaget nærmere undersøgelser af sammenhængen mellem idé og publikation - omend et sådant arbejde ville være spændende.

En meget kendt amerikansk kønssprogsforsker, Cheris Kramarae, begrunder i sin introduktion til "Women and Men Speaking" (1981) med følgende ord vigtigheden i at inddrage både sprog og sprogbrug, hvilken sidste fører over i kommunikationen, i sine undersøgelser:

> "Study of language structure indicates the elements and images that are perceived as important by the people who do the encoding of symbols in our culture. Study of language use can give us information about social organization, such as the hierarchical organization of speakers and about linguistic strategies used to maintain superiority and to establish group solidarity."
> (ibid.p.XV)

Den inddeling som jeg har foretaget i forbindelse med det udenlandske materiale, har jeg derimod ikke gennemført i fremlægningen af den danske forskning. Dette skal ikke bare begrundes i materialets ringe omfang, men også udfra at både de ældre og de nye arbejder kan opfattes som et historisk snit af den danske kønssprogsforskning. Hvilket imidlertid ikke hindrer, at vi faktisk genfinder den samme præsentation som i den udenlandske fremlægning - fordi som nævnt den synes at være identisk med den historiske.

Iøvrigt skal det bemærkes, at min materialeindsamling er afsluttet eftersommeren 1983, hvorfor ingen udgivelser efter dette tidspunkt er behandlet her.

ÆLDRE DANSKE KØNSSPROGSFORSKERES OG KØNSSPROGSFOLKS ARBEJDE.

At moderne kvindeforskere som en naturlig følge af den bevidstgørelsesproces, der tager sin begyndelse i 1968, på et tidspunkt også inddrager sproget til nøjere undersøgelse udfra forskellige teser, som især vedrørte kvinden som den underlegne part i forhold til manden, er kendt for de fleste, og især naturligvis for dem, der oplevede oprøret i slutningen af 6o-erne og de deraf følgende forsøg på ændringer af både politisk og social karakter.

Derimod er det historie for os idag, at der omkring og lige efter århundredeskiftet foregik en vældig aktivitet indenfor områder, der vedrørte kvindens stilling og de muligheder, hun havde. Og at det netop er på dette tidspunkt, at danske forskere og skribenter begynder at beskæftige sig med kønssprogsproblematikken.

Allerede i midten af det 19. århundrede havde to danske kvinder - Pauline Worm og Mathilde Fibiger, og ikke mindst sidstnævnte med sin bog "Clara Rafaël, 12 Breve" (185o) gjort opmærksom på uretfærdigheder, som kvinden dagligt måtte døje med, især i forholdet til det andet køn. Disse to emanciperede kvinder, der naturligvis langtfra udelukkende høstede ros for deres mod og store arbejde for kvindesagen, blev også de to, der siden blev førende i "Dansk Kvindesamfund" og dets virke efter oprettelsen i 1871. Baggrunden for denne forening er de mange sammenslutninger, der fandt sted rundt om i Europa på dette tidspunkt, hvoraf den mest kendte vel nok er suffragetternes, de engelske stemmeretskvinders fanatiske kamp for valgretten, som de på trods af fængslinger, fysiske overfald og andre ubehageligheder stædigt fastholdtog opnåede i 1928. Disse kvinders krav både i fagforeninger som vedrørende kvindens politiske stilling og rettigheder generelt, førte også herhjemme i slutningen af det 19. og i begyndelsen af dette århundrede til passionerede debatter og stor mødeaktivitet, som efter flere underskriftsindsamlinger resulterede i en grundlovsændring i 19o7, der gav kvinderne stemmeret.

At indlede præsentationen af danske forskere og sprogfolk med særlig interesse for kønssprog med en reference til nogle væsentlige

kvindesammenslutninger, der voksede frem omkring århundredeskiftet, har to formål. For det første at henlede opmærksomheden på, at der også på dette tidspunkt fandtes kvindebevægelser, der udfoldede stærk aktivitet og vedholdenhed i deres påpegninger og krav. Og for det andet, at denne uro omkring kvindens traditionelle rolle ikke herhjemme sætter særligt stærke spor i mange af samtidens skrifter, selvom forskere og sprogfolk naturligvis har haft udmærket kendskab til urolighederne omkring kønnenes magtbalance.
Men jeg tror, forklaringen skal findes i selve den videnskabelige tradition, idet man på dette tidspunkt endnu ikke drager sådanne direkte politiske og/eller sociale forhold ind i forskningen.

Det betyder imidlertid ikke, at sprogforskeren i begyndelsen af århundredet nøjedes med at udgive strengt videnskabelige bøger. Han offentliggjorde ofte artikler og materialer af forskellig art i en lettilgængelig og causerende stil, hvor han fremkom med oplysninger, som var baseret på personlige erfaringer og overvejelser. Herved opnåede han det fortjenstfulde at henvende sig til en relativt bred del af befolkningen og på trods af den indlysende uvidenskabelige metode alligevel at gøre et troværdigt indtryk. For det drejer sig jo om sprogfolk, der igennem deres øvrige arbejder havde fået det blå stempel, og som derfor frit kunne boltre sig i egne vurderinge og udlægninger i disse udgivelser. Som vi skal se, er det meste af det danske kønssproglige materiale, der udkommer i begyndelsen af århundredet, netop af denne karakter.

Hvad angår rækkefølgen af de præsenterede arbejder har jeg valgt den kronologiske orden, således at de ældste gennemgås først og de yngste sidst. Det skal dog bemærkes, at Otto Jespersens bog, som vi lægger ud med, er udgivet i 1941. Imidlertid er det kapitel, som specielt omhandler hans udredninger af, hvad han forstår ved kvindesprog, første gang offentliggjort i 1907, hvorfor det alligevel er det ældste af disse arbejder og bør ses i lyset af det år, det udkommer i - som nemlig er året for de danske kvinders opnåelse af stemmeret.

OTTO JESPERSEN: "Sproget - Barnet, Kvinden, Slægten" (1941)

For de fleste, som har beskæftiget sig med sprog og sproghistorie, er den danske sprogforsker Otto Jespersen (OJ) bekendt, hvorfor jeg ikke mener det nødvendigt med en præsentation her.

En af OJs grundholdninger er teorien om "fremskridt i sproget", som bl.a. behandles i hans disputats "Studier over engelsk Kasus" (1891). Denne indstilling er væsentlig at nævne her, fordi OJ understreger, at da sproget først og fremmest er et meddelelsesredskab, må formerne være så lette at forstå som muligt, hvilket kun kan ske ved at de "afslibes". Men netop en sådan rationel måde at anskue sproget på står i direkte modsætning til den sprogbrug, som OJ finder er kvindespecifik, og som derfor kan forklare den strenghed, hvormed han vurderer det.

OJ samlede, bearbejdede og udgav i 1941 de vigtigste tanker af især to tidligere bøger, nemlig "Nutidssprog hos Børn og Voksne" (1916) og "Language, it´s Nature, Development, and Origin" (1922), i et værk, som han kalder "Sproget" med undertitlen "Barnet, Kvinden, Slægten".

Når denne bog er interessant for os, så er det fordi, OJ her konkretiserer, hvorfor og hvordan børn af begge køn sprogligt set adskiller sig fra hinanden.

Kapitlet om det specielle kvindesprog er oprindeligt et foredrag, som første gang blev udsendt i Gads Magasin med titlen "Mands Sprog og Kvindes Tale" (19o7). Allerede i titlen foretager OJ således en kønsspecifik vurdering, som fortæller om den indstilling, OJ havde til kvindens sproglige adfærd. Men jeg synes også, at udgivelsen fra 1941 peger på, at indholdet beskæftiger sig med undertrykte grupper - børn og kvinder. Derfor er mandens sprog heller ikke genstand for en afgrænset diskussion, men må anses for at blive opfattet som det accepterede normsprog.

OJ deler sin bog i to hovedafsnit med overskrifterne "Barnet og Kvinden" og "Sproget gennem tiderne", hvor det naturligvis er den første del, der her har vores interesse. Her forsøges trukket en linie fra det spæde barns allerførste skrål og frem til beherskelsen af de tidligst indlærte ord, især forklaret udfra fysiologiske

grunde. Konklusionen på dette afsnit biver, at OJ ikke finder belæg for, at pigerne skulle indlære sproget langsommere eller hurtigere end drengene.
Alligevel mener OJ at kunne spore en forskel, idet han finder, at piger hurtigere lærer et større ordforråd end drenge - hvilket understreges ikke nødvendigvis har noget at gøre med en god begavelse:

> "Hvad ordforrådet angår, er der vel ingen tvivl om at i det første taleår lærer pigerne i reglen flere ord end drengene; men senere kommer den samme forskel mellem virtuositet og originalitet frem. Pigerne blir hyppigere stående ved det een gang erhvervede, som de behersker med glimrende færdighed; drengene lar sig ikke nøje med det omtrentlige, de vil søge dybere og finde nøjagtigere udtryk for tanken; de lærer flere ord, men har dem så måske ikke altid ligestrax rede til brugen; og de vil ofte stræbe at danne sig nye udtryk..."
>
> (ibid. p. 129)

For udover denne intelligensmæssige forskel at forklare, hvordan og hvorfor sproget indlæres anderledes hos pigerne end hos drengene, for "Der er nemlig stor forskel i de to køns forhold overfor sproget - ligesom overfor det meste i verden." (ibid.p.128), foretager OJ en beskrivelse af pigernes sindelag. Det er nemlig hans opfattelse, at det også er i deres karaktertræk, man skal finde grunden til den kønssprogsforskel, han påpeger:

> "Kvindernes almindelige modtagelighed, deres store evne til og lyst til at efterligne alt, hvad deres omgivelser foretar sig, deres skuespillertalent, om jeg så må sige - alt dette kommer dem tilgode i en tidlig alder..." (ibid. p. 128)

Denne specifikke kvindepsyke giver sig i sproget bl.a. udslag i adjektivbrugen, hvor det i højere grad end hos mændene synes at være de ekstreme, der benyttes, som f.eks. de meget forskønnende og dem, der betegner det grusomme etc. (allerkæreste, henruskende (!), ækel, avskyelig osv., ibid.p.166). Dette træk mener OJ at kunne forklare i, at "Kvinderne føler langt større trang til at gi deres varme følelser udtryk i sproget, og da de hvert øjeblik kan komme i begejstring selv overfor mange av livets småting, er det let forståeligt, at de kommer til at slide (!) mere på sprogets rosende ord end mændene." (Ibid. p.166). Derfor "sjenerer" det efter OJs mening heller ikke kvinderne at foretage sammenstillinger af f.eks. adverbium og adjektiv med modsatrettet betydning (gruelig sød, rædsom glad osv., ibid. p.167), for "hos dem (kvinderne) har disse voldsomme ord ligefrem tabt deres oprindelige tyd, så at der ikke føles nogensomhelst modsigelse..." (ibid.p.167). Et efter OJs mening vigtigt og typisk kvindeligt træk er en udtalt konservatisme og ærefrygt overfor det skrevne sprog.

> "...hvad der står i bøgerne må være rigtigt! Kvinder er tit ubegribeligt troende overfor ydre autoriteter, og særlig er hendes store tiltro til at den overleverede stavemåde rummer ubegrænset viisdom, mærkelig naiv...Der er noget vist rørende i denne seen op til skriftsproget, så meget mere som dette sikkert er en art sprog der kun for en meget ringe del skylder kvinderne sin tilblivelse."
>
> (ibid.p.168

Men netop i forbindelse med en beskrivelse af skriftsproget gives et eksempel på kancellisprog, hentet fra en dom i Viborg. OJs eneste kommentar er et udbrud, der udtrykker en udelt begejstring: "Se det er mandfolkesprog!" (ibid. p. 169). Dette indviklede sprog, fyldt med over- og underordnede sætninger i ekstremt lange perioder, tages her til udtryk for en indiskutabel bedre formuleringsevne og en bedre sprogbrug, til trods for at det som oftest er temmeligt udforståeligt. Og var det ikke omvendt OJs hensigt at gøre dette redskab, som han anser sproget for, så forståeligt og let at formidle som muligt (ad "fremskridt i sproget)?

Alt i alt får OJ meget gennemgribende vist, hvorledes han mener, at kvinden både p.gr.a. et dårligere intellektuelt niveau og p.gr.a. hendes kønsspecifikke natur fremtræder som en ureflekteret, efterabende papegøje, der uden forståelse plaprer løs. Eftersom det således generelt i bogen bliver understreget, at det er følelsen, der styrer kvindens sprogbrug, som derfor bliver mere impulsiv og mindre konform, synes den følgende karakteristik af de to køns ordforråd at modsige de øvrige udsagn:

> "Kvinden bevæger sig fortrinsvis på det sentrale ordområde i sproget; hvad der er til en side, hvad der er sært og avstikkende, lar hun ganske rolig ligge, medens manden tit med forkærlighed vil gå til helt nye ord, eller ta gamle, der ikke bruges meget, fordærved at finde et mere betegnende udtryk for sin tanke. Kvinden går lige ud af sprogets landevej, manden har langt hyppigere lyst til at smutte ind på alskens småstier eller selv bane sig helt nye stier, hvor ingen før har trådt."
>
> (ibid. p. 164)

Men iøvrigt står den forklaring, OJ afslutningsvist giver på, at kvinden taler anderledes end manden, også i modsætning til det billede, han gennem bogen får tegnet af, at årsagssammenhængen skal findes i kvindens medfødte kønsspecifikke psyke, idet han (iøvrigt i analogi med hvordan han opfatter børns indlæring) her også inddrager historiske og sociale aspekter ved at pege på, at kvindens plads er i hjemmet med omsorg for mand og børn og hvad det naturligt medfører af anden sprogbrug end den, manden benytter sig af på sit arbejde.

Det interessante i alle disse påpegninger er, at hvad der efter OJs mening er typisk kvindesprog måske ikke er så kønsspecifikt endda- For det, som han her beskriver og kommer til at kritisere kvinden for, er stort set ikke andet end, at hun - som manden - benytter sig af almindeligt talesprog. Det han kunne hævde var, at kvinder bruger talesproget mere end mænd, hvilket kan forklares udfra hendes centrale placering i hjemmet. Og dette talesprog er jo netop karakteriseret ved, at vi i trygge forsamlinger, mellem venner og i familiens skød, er relativt ukritiske i formuleringen af vores sprog. Det er indholdet, ikke formen, der er det vigtigste.
OJs angreb rammer derfor i væsentlig grad talesproget, som nødvendigvis må være ureflekteret, fordi formuleringen af det foregår samtidig med, at tanken fostres i hjernen. Men iøvrigt virker dette angreb som et paradoks i og med at OJ ikke blot stod for en styrkelse af den mundtlige udtryksfærdighed (specielt i fremmedsprogsundervisningen), men alt i alt interesserede sig for talesproget, hvilket bl.a. kan ses udfra hans indsats indenfor fonetikken i danskstudiet

Muligvis forekommer den holdning og de meninger, OJ her er blevet citeret for en lille smule komiske. Imidlertid må vi ikke glemme at placere ham i sin samtid, ligesom baggrunden og metoden for dette arbejde skal tages i betragtning, når man vurderer det (se ovenfor). Bogen må således ikke tages som indtægt for at være andet end resultatet af personlige ideer, hypoteser og erfaringer. Men netop derfor virker hans udsagn ikke blot lidt overraskende, ind imellem selvmodsigende og ganske morsomme, fordi analyserne af det, han påpeger som kvindesprog, så åbenlyst foretages udfra en forudindtagethed i opfattelsen af, hvad manden og kvinden respektivt repræsenterer.

Jeg har på de foregående sider ikke ment det praktisk muligt at imødegå eller kommentere alle udtalelser, hvilket jeg for øvrigt heller ikke finder nødvendigt. Mange af OJs meninger og postulater står udmærket uden forsøg på fortolkninger - de taler for sig selv...

ELISABETH (LIS) JACOBSEN: "Kvinde og Mand" (1912)

Når vi i vores arbejde med at finde det materiale frem, som er udført af danske forskere og sprogfolk, før den moderne kønssprogsforskning startede, støder vi på en enkelt kvinde, der bl.a. beskæftigede sig med denne problematik, og det er filologen Lis Jacobsen (LJ).

LJ er langtfra så kendt som OJ, hvis bøger ikke blot er blevet oversat og udgivet i udlandet, men til hvilke der stadig refereres i såvel danske som i udenlandske arbejder. Men hun er i denne sammenhæng interessant ved for det første at være den første og eneste kvindelige sprogforsker, der gør sig gældende herhjemme på dette tidspunkt. For det andet er det arbejde, vi her skal henvise til, i modsætning til de øvrige præsenterede ældre danske kønssprogfolks udgivelser, udfra hendes samtid at anse for et lødigt arbejde. Hvilket selvfølgelig ikke indebærer, at vi idag er forpligtede til at godtage gyldigheden af det, hvorfor jeg straks skal understrege, at LJ naturligvis kan have ret i meget af, hvad hun her påpeger. men at jeg ikke har foretaget nogen sammenligning af lignende moderne forskning.
Kun et sted er jeg i forbindelse med dette arbejde stødt på LJs navn og det er, foruden et par enkelte referencer bl.a i Else Ryens "Språk og Kjønn" (se senere), i Forum for Kvindeforskning (1981/3), hvor LJs milde men myndige ansigt pryder forsiden, og hvor den følgende side giver oplysninger om hende og hendes virke fra Dansk Biografisk Leksikon. KVINFOs redaktion må vel have haft en idé om LJs betydning for kvindesprogsforskningen, men mere end fortografiet og denne bid af hendes generalieblad, gøres der overraskende nok ikke ud af LJ i dette nummer. Som endog har temaet "Kvinder og sprog". LJ var en forsker, der foruden sit faglige arbejde også tog aktivt del i datidens debatter, hvilket bl.a. gav sig udslag i mange avisindlæg, -polemikker og en del foredragsvirksomhed, ikke mindst om kvindens stilling, som hun sin egen situation som sprogforsker taget i betragtning paradoksalt nok hævdede burde være i hjemmet.

BEST COPY AVAILABLE

Foruden den videnskabelige relevans skal det værk, som her har vores interesse, "Kvinde og Mand" fra 1912, også ses under denne indfaldsvinkel.
I en velbegrundet indledning gøres rede for hensigten med arbejdet, der går ud på følgende:

> "Her skal gives en Skildring, ikke af Slægtsnævn og Samfundsnævn, men af de egentlige Kønsnævn, hvorved forstaas de Ord, der kønsfæstede Mennesket som Dreng eller Pige, Mand eller Kvinde, og de Ord, der betegnede Manden og kvinden i deres Forhold til hinanden, som Elskende, Kærester eller Ægtefolk."
> (ibid. p. 2)

Forfatteren ønsker således at undersøge den udvikling, som de substantiver, der beskriver manden og kvinden i deres indbyrdes relationer undergår, hvilke forsvinder, hvilke kommer til.
Derfor finder LJ det også nødvendigt at sammenkoble demmed de to køns indbyrdes forhold og stilling til samfundet, idet enhver sproglig ændring her ses at have sin grund i kulturelle og historiske faktorer. Således begrundes LJs konklusioner i mosætning til OJs i meget høj grad i historiske og sociale faktorer.

Perioden, hvorfra de behandlede betegnelser stammer er Middelalderen, hvor runesproget udgør første afsnit (800-1100). Herefter behandles lovsproget fra 1200-1300 og til slut klostersproget (1350-1520).

Det siger sig selv, at der i runeskrifterne kun fås sparsomme informationer. Ikke blot fordi relativt få er bevarede, men også fordi disse ristede sten er karakteriserede ved deres ordknaphed. Formålet med dem var nemlig at fortælle om slægt, dåd og bedrifter og stort set udgøre et sådant mindesmærke, som vores nutids gravstene står for.
Alligevel er disse runeskrifter værd at studere. Ikke mindst fordi vi her er vidne til, hvordan henholdsvis mand og kvinde på dette tidlige tidspunkt til- og omtalte hinanden. Allerede på disse sten ses det tydeligt, at kvinden beskrives udfra sit køn i modsætning til manden, der benævnes udfra sin sociale stilling i samfundet.

Som vi skal se, ændres denne forskel ikke på trods af nye ord, forandringer af andre etc. Så denne tendens, hvor kvinden også idag i mange betegnelser hovedsageligt beskrives udfra en traditionel kvindeopfattelse, kan føres tilbage til vore ældste sprogmindesmærker.

En forklaring på, at der først ret sent i sproghistorien findes en glose, der sammenfatter den ægteviede mand og kone under et, og dermed sprogligt relaterer manden til sin kone, giver LJ i følgende beskrivelse af datidens for kvinden barske forhold:

> "Naar Ord for Ægtemand og Hustru hører hjemme i en fjærn Fortid, men de Ord, der sammenfatter de to Begreber under eet, først er opstaaet i sen Tid, saa er Grunden utvivlsomt den, at Mandens og Hustruens Stilling i Ægteskabet var saa forskellig, at ingen faldt paa eller følte Trang til at bruge et Fællesord om begge, saa lidt som man brugte Fællesord om Herren og Trællen trods deres Samhørighed. Af samme Grund skabtes ogsaa først sent et Nævn for Ægteskab. Kvindens Bortgivning og Mandens Brudekøb, havde langt op i Enkeltsprogene hver sit Navn, ligesom selve Handlingen "at gifte sig" maatte nævnes paa forskellig Vis, eftersom det var Manden, der købte eller Kvinden, der blev solgt." (ibid.p.74)

Den usikre sociale og juridiske stilling, kvinden indtog i forbindelse med sit ægteskab, afspejler sig således i de benævnelser, man knyttede til hende. Kvinden er "Brud" eller "Sønnekone", ligesom hun i forbindelse med ægteskabet måtte forlade sin slægt og blev, som ovenfor citeret, købt af og optaget i sin mands familie. Han derimod stod i intet som helst forhold til hendes familie og havde følgelig heller ingen betegnelser for sit familieforhold til den. Og først sent fandtes substantivet "Brudgom". Siden kommer også "Fæstemand" og "Elsker" ind i sproget. Men disse tre betegnelser synes at blive brugt i flæng så sent som i det 13. og 14. århundrede.

Lad os ved relativt detaljeret at følge den betydningsmæssige udvikling, som forskellige substantiver har gennemgået, forsøge ikke blot at give os en idé om, hvordan disse ændringer kan foregå, men samtidig danne os et indtryk af, hvordan LJ arbejdede.

Lad os nærmere følge den udvikling, som kønsbetegnelsen "pige" har gennemgået.
Det er historisk set ganske sent, første gang angiveligt i det 15. århundrede, at substantivet "pige" ses i danske håndskrifter. Indtil da havde "Mø" og "Jomfru" været benyttet. Nu dukker "Pige" op, men har allerede her ingen betydning af uberørt kvinde, som de to andre nævnte udtryk, hvor "Mø" nemlig også kunne betyde "(kysk) Jomfru".
LJ refererer de tre grundbetydninger, dette substantiv ser ud til at have haft udfra de ældste håndskrifter:

1, Pigebarn, lille Pige, svarende til det gamle danske ord Møbarn, Mø.

2, Ugift Kvinde, hvor det tyske Jomfru var trængt ind ved siden af det nordiske Mø.

3, Tjenestekvinde, for hvilket begreb man jo i ældre Dansk havde mange forskellige nævn: Ambut, Tjenestemø, Terne, Huskone, Deje o.fl.

(ibid. p. 157)

I "Den danske Rimkrønike" synes "Pige" imidlertid allerede at betegne noget negativt, i og med at det ikke inkluderede uskyld. Dette ses især i forbindelse med adjektiver, der beskrev sexuel opstemthed, men også i ordet alene, fordi det kunne opfattes som betegnelse for en offentlig pige (ibid. p. 158 ff).
Som man ser, er de associationer vi stadig har til "pige" af oprindelig karakter. Således indeholder det forestillingen om ringeagtelse og udtrykker ideen om en kvinde, der er umyndig og uden indflydelse, hvorfor de fleste kvinder også idag gerne vil have sig frabedt at blive betegnet som eller benævnt "pige".

Umiddelbart virker det overraskende, at det er i religiøse skrifter, man får så varierede og så følelsesfarvede udtryk som muligt om kvinden. Men det hænger sammen med, at det på dette tidspunkt er i klostrene, at de mennesker, der kan skrive, skal findes. Derfor er det munkene, der nedskriver, udfærdiger og ind imellem oversætter tidens elskovspoesi, omend den mest kendte religiøse lyrik, der benytter en erotisk terminologi, skal findes i Mariaviserne, der beskriver jomfur Marias forhold.
Af benævnelser, der beskriver kærlighedsforholdet mellem mand og kvinde, mener LJ, at det ældste for kæreste eller veninde var substantivet "Lege", der betød legetøj. Associationerne er så åbenlyse, at de taler for sig selv, hvorfor jeg ikke skal komme nærmere ind på dem.
For både elsker og elskerinde kommer substantivet "Ven" ind - femininumsformen er endnu ikke dannet. Siden ses "Kæreste" samt mange andre billeder på den udkårne i disse uendelige metaforer fra klosterhåndskrifterne. Imidlertid fandtes i Middelalderen ikke de siden så velkendte og udbredte blomstermetaforer, som vi stadig idag kender og benytter (rose, lilje, blomst etc.)

Men var ordene for den ærbare kærlighed mange, så var dem, der betegnede lovløs og lovstridig elskov ikke færre. Og endnu engang skal kvindens stilling tydeligt vise sig i disse talrige ofte meget beskrivende smædeord, som bliver knyttet til hende. Om manden findes derimod kun et enkelt, "Horkarl", som endog bare er det juridiske ord for "Elsker" (!), og som dermed egentlig ganske legimiterer præcist det samme, som ansås for at gøre kvinden uværdig. Lad os ved hjælp af et citat få et indtryk af denne skæve sexualmoral, sådan som LJ forklarer den, og som faktisk viser, at de to køn heller ikke juridisk behandles ens:

> "At en Munk havde sin Deje og en Ridder sit Bolskab hørte til Tidens Orden. Derimod var det altid lovstridigt, om en Kvinde havde en Elsker. Naturligvis har der i Middelalderen været baade Fruer og Jomfruer, der har brudt loven. Men dette har været Undtagelsestilfælde. Sprogligt og Litterært giver dette sig Udtryk ikke blot ved, at Ordene forElsker var meget færre end for Elskerinde, men navnlig ved, at Elsker-Nævn kun saare sjældent træffes." (ibid. p. 214)

Således placerer retspraksis åbenbart kvinden indenfor en langt strengere sexualmoral end manden, hvilket tydeligt afspejler sig i benævnelserne for de to køn.

Interessant er LJs skelnen indenfor gruppen af skældsord mellem de egentlige og de billedlige substantiver. Det er her de sidstnævnte, der er de mest degraderende, fordi de ofte, omend noget skjult, oprindeligt har været angivelser for kønsorganer. Som eksempel nævnes det stadigt kendte "skøge", der skal være kommet fra nedertysk "Schode", dvs. "skede" eller "vagina" (ibid.p.12o). Herudover fandtes ord for "lystne "Hundyr", "Tæver", som f.eks. "Bikke", "Bakke", og "Hunsomme" eller ord, der associerede til foragtede individer som "Deje" eller "Piberdatter", hvilket sidste direkte hentyder til middelalderens omrejsende og yderst ringeagtede spillemænd og sangere, de såkaldte "Pibere". (Ibid.p.224).

Konkluderende kan man sige, at der fandtes et righoldigt ordforråd til beskrivelse af både den foragtede og den elskede kvinde. Så nuanceret var det store antal af kvindelige kønsbenævnelser, at der endog eksisterede udtryk for modsætningen mellem den "almindelige" og den "gode" kvinde. I forskellige kongelige forordningers love fra slutningen af det 15. århundrede understreges åbenbart nødvendigheden af, at den "almindelige" kvinde oven i købet bærer bestemte tørklæder i visse farver "til et Tegn, at man skal vide, hvo de ere for andre gode Kvinder." (ibid.p.219). Det har således ikke været nemt for datidens kvinder at holse sig på moralens snævre sti for herved at kunne betragtes og benævnes som en agtværdig kvinde.

Alle disse betegnelser er som nævnt ikke kun interessante på ordniveau, hvor vi bl.a. kan sammenholde dem med dem, vi bruger idag, men fortæller os jo også om datidens forhold for kvinerne. Vi ser tydeligt det underlegne niveau, kvinden måtte leve på i forholdet til og i sit samliv med manden, ligesom der klart tegnes billedet af et individ, der udelukkende eksisterer via sit forhold til ham. Heroverfor viser manglen på mandlige køns"nævn", at hans forhold til konen ikke har nogen formel betydning for omverdenen, hvilket vi i senere undersøgelser skal se kan have betydning for, hvordan han selv opfattede balancen i ægteskabet. Men det ses også, at benævnes manden endeligt, så associerer de til en stilling i forhold til samfundet, som den herskende, som den underlegne, som bonde, som kriger etc.

Som det er fremgået, er LJs arbejdsmetode væsensforskellig fra OJs, der byggede på personlige opfattelser og erfaringer. Vi har her været vidne til, hvodan LJ systematisk arbejdede sig gennem flere århundreder via de tilgængelige kilder, hvorfor hendes slutninger til hver en tid er baseret i dette fremlagte materiale. Herudover er hendes udgangspunkt for at undersøge kvindens stilling i forhold til manden - som den kan ses udfra de benævnelser, man gav hende - også klart historisk/social, i modsætning til OJs hovedsageligt biologiske, idet hun ser disse betegnelser afspejle de samfundsmæssige forhold.

Den, der beskæftiger sig med kvindesprog, som forsker eller i sin blotte egenskab af at være kvinde, forstår måske igennem LJs bog, hvorfor kvinden "kaldes" så mangt og meget og uden videre påklistres så mange kærlige og (især) mindre kærlige udtryk. Vi ser af LJs bog, at disse benævnelser nu som tidligere udgør en magtfaktor i og med at kvinden i de sproglige kønsbenævnelser befinder sig lavest på hierarkiets rangstige, hvilket kan siges at have en forstærkende virkning både på vores opfattelse af hende og på hendes forståelse af sig selv i den samfundsmæssige og familiemæssige placering.

Som visse arbejder i mit materiale vil vise, er det svært at udrydde selv de værst diskriminerende kønsudtryk, hvilket måske kan ligge i, at de er så indgroede og dermed opfattes som naturlige i sproget. At fjerne dem kræver, som vi skal se, ikke blot en form for konkret sprogrensning, men i den forbindelse også en holdningsændring, sådan som vi udfra andre arbejder skal forsøge nærmere at belyse og forklare. Og at vi kun langsomt er ved at ændre vores ordforråd på dette område kan ses af, at det udsagn, der ligger i de sidste linier af LJs bog, stort set også gælder idag, til trods for at det er mange hundrede år siden, disse substantiver blev dannet:

> "Dengang Ordene for Kvinde og Mand blev til,
> var Mandenævnene Samfundsnævn.
> Alle Primære Kønsnævn er Kvindenævn."
>
> (ibid. p. 23o)

Foruden disse to sprogforskeres arbejder omkring kønssprogsproblematikken, berørte også andre af samtidens sprogfolk i begyndelsen af århundredet dette område.
Disse arbejder vil jeg gerne præsentere her, omend ikke så detaljeret som jeg gjorde det i forbindelse med Otto Jespersen og Lis Jacobsen, hvoedsageligt fordi deres materiale er mindre omfattende end disses. Således stammer det meste af det fra enkelte kapitler og ikke fra hele værker om emnet.

KNUD HJORTØ: "Fra Ordenes Samfund" (1918)

En af dem, der på dette tidspunkt hyppigt forsøger at nærme sig problemerne omkring kønssprog, er Knud Hjortø (KH).

I 1918 udgav han en lille bog med titlen "Fra Ordenes Samfund", hvori han nøjere ser på, hvordan vores sprog udvikles, f.eks.

illustreret gennem barnets sprog, hvordan og af hvem vores sprog tales. Her kommer KH også ind på den forskel, som han ser mellem kvindens og mandens tale.

Nogle af de generelle tendenser, som KH påpeger i kapitlet "Kvindens og Mandens Sprog" (ibid. p. 45) er, at kvinden nærmest styres af "det umiddelbare instinkt end egentlig bevidsthed." (!) (ibid.p.45), hvorved jeg mener KH uden videre forklaring får kvinden placeret på niveau med dyrene...

Kvinden reflekterer altså ikke, og det medfører for det første afvigelser fra den sproglige norm, og for det andet resulterer denne påpegning yderligere i, at kvinden i højere grad end manden kommer til at nydanne på ordplan og på det grammatiske niveau, omend det netop er "det uforudsigelige, der gør kvindens sprog så rigt." (ibid.p.6o):

> "Man kan sige om kvindens intelligens, at den er som en station på en stærkt befærdet linje, hvor mange ideer rejser igennem, men kun de færreste står ud og gør ophold."
>
> (ibid.p.45)

Men denne såkaldte "stærke trafik" udmønter sig i konkrete og klare kønsmæssige forskelle i talen: grammatisk ukorrekthed, korte sætninger, lille og uvarieret gloseforråd, fordi kvinden taler så hurtigt og fordi hendes "synskres" (ibid.p.54) anses for at være mindre.

Herudover finder KH en overdreven kvindelig trang til at benytte sig af eufemismer.

Som det ses, synes KHs beskrivelse af kønsmæssige sprogforskelle stort set at falde i tråd med de iagttagelser, vi gjorde i forbindelse med Otto Jespersen. I modsætning til Otto Jespersens opfattelser, er KH dog af den mening, at kvinden - omend ubevidst, som man forstår - har en ikke ringeære for positive ændringer i vores sprog:

> "...kvindens indflydelse på sproget er den at gøre det friere, løsere måske i sine konstruktioner, men også lettere og mere smidigt. Da enhver forandring i sproget fra først af er et brud med en regel, følger deraf, at kvinden med sine mindre korrekte vendinger har sin store andel i sprogets forandring."
>
> (ibid. p. 49)

I modsætning hertil forklares mandens sprogbrug således:

> "Mandens sprog er allerede karakteriseret, til dels indirekte. Da manden i det hele udtrykker sig mer regelret og mindre umiddelbart end kvinden, blir hans talesprog derved mindre interessant." (ibid. p. 59)

Udover at påpege grunde til sprogforskellene mellem de to køn i en specifik medfødt kvindelig psyke og en ringere intelligens, er KHs forklaringer interessante ved også at være af social art. For denne forsker i begyndelsen af dette århundrede er det naturligt også at understrege kvindens stilling - hovedsageligt på dette tidspunkt i hjemmet - som værende vigtig for at forstå de kønsmæssige sprogforskelle. Således giver han et eksempel med to ægtepar fra henholdsvist landet og byen, hvor de førstnævnte i langt højere grad taler samme sprog end parret fra byen, fordi deres arbejdsfelt i vid udstrækning overlapper hinanden. Derfor understreger KH, at der ikke kun er tale om grunde, der kan forstås udfra biologiske aspekter, ligesom han i denne forbindelse også påpeger, at ikke alle mænd eller kvinder taler i følge vores "forventninger" til dem. F.eks. mener KH at kunne påvise, at kvinden bliver mere "regelret" end manden, hvis hun har fået en uddannelse (ib id.p.5o). Jeg mener, man måske kan forklare dette træk udfra en anden forestilling om kvinden, nemlig den om hendes store autoritetstro og trofasthed overfor et engang indlært stof.

KH forsøger således ikke blot at vise nogle kønssprogsforskelle, men også ret detaljeret at fremkomme med nogle forklaringer på, hvorfor de kan iagttages, hvor specielt hans påpegning af, at de nævnte træk i høj grad er afhængige af miljø og uddannelse skal vise sig at være et overraskende moderne synspunkt, som også moderne kvindeforskere arbejder udfra.

På den anden side er KHs metode som Otto Jespersens følelsesladet og præget af personlige formodninger og alt i alt udokumenteret ("En mand vil vel sige..." (ibid.p.48) osv.).

Men selvom KH også anser kvinden for et mindre intelligent menneske end manden, hvor altså den biologiske forskel er væsentlig at få understeget, så står de beskrevne forskelle mellem kvindens og mandens sprogbrug ikke så urimeligt og uimodsagt tilbage. Ikke blot fordi KH påpeger sociale grunde til at forstå kønssprogsforskellene ud fra, men også fordi hans udtalelser ikke i så overvældende grad som i Otto Jespersens arbejde afslører en bagvedliggende nedvurdering af kvindekønnet.

KRISTOFFER NYROP: "Ordenes Liv" (1925-34)

I sit 6 bind store værk "Ordenes Liv" (1925-34) beskæftigede filologen Kristoffer Nyrop (KN) sig med de forandringer, ordene i tidens løb undergår, ikke blot i form men også i betydning.
Han arbejder således med, hvilke ord og hvilke talemåder, der eksisterer i vort sprog og undersøger nærmere deres udvikling gennem tiden samt hvornår og hvorfor de bruges - men kun lidt af hvem de bruges.
Når KN imidlertid alligevel skal nævnes her - omend ganske overfladisk - så er det fordi, han behandler det ømtålelige problem vedrørende benævnelser af specielt kvinden, hvilket vi igennem andre arbejder skal se, man stadig idag diskuterer.
I KNs arbejde er det specielt spørgsmålet om, hvorfor det er så vanskeligt at fortrænge suffikset "-mand" til fordel for "-kvinde", i de tilfælde hvor benævnelsen oplagt er møntet på en kvinde. Eller som KN fremhæver i analogi med det "-broder" for "-søster", hvor "Sprogene stadig behandler Kvinder som Mænd" (ibid. bind I p. 153), hvilket han bl.a. påviser med et herligt citat. I "En spurv i Tranedans" siger Tokkerup til sin datter: "Tror du, en pæn Mand kan være tjent med at have en Kæreste, der er sådan en SVIREBRODER? (ibid. bind I, p.153).

JOHANNES SMITH: "Verber og Kvinder" (1944)

På dette tidspunkt griber foruden ovenstående traditionelt uddannede videnskabsfolk også forfattere med interesse for sprog til at beskæftige sig med denne problematik, hvoraf især en, ligeledes i den ovenfor anvendte småcauserende form, anskuer det

ret utraditionelt. Jeg tænker her på Johannes Smith (JS), som bl.a. udgav en række af sine kronikker i bogform under titlen "Verber og Kvinder" (1944).
Denne umiddelbart lidt sære sammenstilling, som titlen repræsenterer, er netop udtryk for forfatterens synspunkt, at de forskellige sproglige størrelser på tværs af den gængse sproglige opfattelse og disciplin også udogmatisk kan og bør ses udfra en anden og mere "respektløs Indstilling overfor den indterpede Lærdom, dels en dybere Respekt for det fine Instrument Sproget er, og som hver eneste Bruger har sin Andel i, men først og fremmest en levende Forstaaelse af at Sproget blir man aldrig færdig med, hverken med at lære det eller med at erkende dets Virkemidler." (ibid. ad Forord).

Det som JS således foretager sig her er at opstille en direkte sammenligning mellem bestemte sproglige størrelser og de to menneskelige køn. Forfatteren fremsætter den lidt sære, men morsomme tese, at vores sprogs mest aktive størrelse, verbet, er et kvindeligt element. Det er som kvinden den livgivende størrelse, der ikke kan undværes uden at sætningen bliver betydningsløs. Hvilket iøvrigt er interessant, fordi kvinden og sprogets hunkønsform, som vi skal se, generelt opfattes som den passive del i forhold til manden.

Herudover får JS noteret nogle generelle overvejelser vedrørende hvordan han opfatter kvindens sprogbrug.
Efter hans opfattelse fører kvinden generelt an med at tale ukorrekt. På den anden side er konsekvensen af dette"at Kvinderne ... derved (har) tilført Sproget mange af de Smidigheder vi nu nyder godt af, de dristige, tit ulogiske Konstruktioner som udmærker sig ved at være korte og letforstaaelige selv om Pedanter undertiden kan finde en anden Mening i dem mulig." (Ibid.p.19).
Men bortset fra denne anerkendelse, som ligger på linje med den, Knud Hjortø også fandt i kvindens sprog, synes han som både KH og Otto Jespersen, at kvindernes sætninger er præget af at være upræcise, bl.a. med hensyn til referencer, og lettere klodsede p.gr.a. evindelige sideordninger.

Som man af ovenstående kan forstå har den måde, som disse mænd med interesse for eventuelle sproglige kønsforskelle, hovedsageligt været baseret i den herskende ideologi på det tidspunkt, hvor især den biologiske faktor spiller en væsentlig rolle i deres forklaring på kvindens afvigende sprogbrug.

I deres beskrivelser fremtræder derfor et billede af kvinden som et mindre intelligent og alt i alt mindreværdigt menneske end manden. Hun kan måske nok bidrage med positive sprogfornyelser, men udelukkende på baggrund af hendes basalt fejlagtige sprogbrug, der rent tilfældigt kan medføre visse ændringer i sprogudøvelsen.

SARAH (pesudonym): "Replikker fra en Damefrokost" (1944)

At det heller ikke altid har været populært at udgive bøger, hvor kvinden p.gr.a. sin sprogbrug fremtræder i et mindre flatterende lys, bekræfter en udgivelse af en lidt anden karakter end de ovenfor nævnte - den er nemlig skrevet under pseudonym. Det drejer sig om en lille bog med titlen "Replikker fra en Damefrokost" (1944).

Hvad ideen har været bag denne udgivelse er svær at sige. For det første kender vi ikke forfatteren. Men der må vel være tale om en kvinde, eftersom materialet stammer fra damefrokoster og de samtaler, der åbenbart har udspundet sig ved sådanne lejligheder. Herudover ved vi heller ikke noget om de kvinder, som taler i bogen. Selvom damefrokoster for 30-40 år siden hovedsageligt blev holdt for det bedre borgerskab. Endelig fremtræder bogen uden indledning, afslutning, indholdsfortegnelse eller andet materiale af oplysende art. Den består ganske enkelt i en håndfuld udtalelser og smådialoger, som de skal være faldet ved sådanne frokoster.

Når denne bog ikke blot på trods af sin usikre herkomst, men specielt fordi den ikke på nogen måde giver sig ud for eller er sprogvidenskab alligevel skal præsenteres her, så er det fordi hver side er gennemsyret af den opfattelse, at der findes et kvindesprog. Og at det udmønter sig på en række konkrete felter - nemlig som illustreret her - og som ikke bare begrundes i kvindens psyke, men som også fuldstændigt karakteriserer kvindekønnet.

Under det lidt stikkende, men meget sigende motto "Sure Bolsjer skal nydes eet for eet, ellers kan man ikke mærke, hvor væmmeligt de smager!", får forfatteren via sit eksempelmateriale påpeget nogle kedelige træk, som anses for specielt kvindeligt. Vi præsenteres i denne bog for en lang række af velformulerede ondskabsfuldheder og udtalelser, der vidner om hulheden i kvinders samtaler samt om mangel på intelligens og omtanke, herunder ikke mindst problemer med at bruge sproget logisk og korrekt. Men i dette lette - og faktisk ind imellem meget morsomme - udvalg af, hvad der her opfattes som kvindespecifik sprogbrug, anskueliggjort udfra disse udtalelser, rammer nogle naturligvis også i al deres overfladiskhed visse sande punkter som f.eks. følgende dialog:

> " - Selvfølgelig har Mænd det bedre. Og det kan endda meget let bevises.
> - Hvordan det?
> - Jo, vi kender alle Kvinder, som meget heller vilde have været Mænd, men har du nogensinde hørt om en rigtig, levende, normal Mand, der vilde være Kvinde?!" (ibid.p.34)

I"Replikker fra en Damefrokost" lægges således et materiale frem, som fuldstændigt ukommenteret fra forfatterens side kan bruges til at forarges eller til at more sig over. Men som i hvert tilfælde fortæller noget om samtidens opfattelser vedrørende kvindesyn og -sprog.

Jeg synes, at de sætninger, vi præsenteres for i denne samling, kan sidestilles med faste vendinger, ordsprog o.lign. ved at de ligesom dem til trods for, om det udsagte er objektivt, typisk - endog forvrøvlet - eller ej, for slet ikke som i dette tilfælde måske slet ikke er sandt, under alle omstændigheder fortæller noget om folks forståelsesberedskab. På visse områder bliver det åbenbart dannet på baggrund af nogle ofte tåbelige generaliseringer, som vi ikke blot finder dem her i forbindelse med kvinden, men som vi udmærket også kender dem fra enkelte sætninger, hvis hensigt det er at karakterisere en hel nation, af typen "finnerne har let til kniven", "italienere er tyvagtige" osv.

Iøvrigt er det interessant, at de træk, som i "Replikker fra en Damefrokost" anses for kvindespecifikke, faktisk også er dem, de andre ældre kønssprogsarbejder fremhævede, hvilket ikke blot peger imod, at analyserne er farvede af forfatterens egen overbevisning, men som måske også fortæller, at han/hun selv ligger under for den meningsdannelse, der ligger i disse generaliseringer.

BEST COPY AVAILABLE

Da bogen er vanskelig at få fat på og kun kan læses på universitetslæsesal, har jeg valgt under bilag (nr. 1) at indsætte et lille udvalg for yderligere at give et billede af denne udgivelses karakter.

PETER SKAUTRUP: "Det Danske Sprogs Historie" (1944-7o)

Lad mig afslutte denne oversigt over arbejder, hvis emner hovedsageligt har været at beskrive kønssprog og især kønssprogsbrug med endnu en udgivelse, skrevet af filologen Peter Skautrup (PS).
I perioden 1944-7o udkommer hans 4 bind store værk "Det Danske Sprogs Historie", som forfatteren i indledningen oplyser skal opfattes som en oversigt og en beskrivelse af de enkelte tidsperioder for at se, hvorledes udviklingen har fundet sted og ikke mindst, hvorfor den fik det forløb, den gjorde. Man kan således karakterisere PSs arbejde som et slags opsamlingsværk for første halvdel af dette århundredes sprogforskning.
PS foretager sit arbejde udfra det tætte afhængigsforhold, han ser og afdækker mellem samfund, kultur og sprog. Og det forekommer derfor nærliggende at konsultere dette store værk. Ikke mindst fordi det i modsætning til de fleste af de ovenfor fremdragne arbejder, nemlig med undtagelse af Lis Jacobsens, drejer sig om et strengt videnskabeligt arbejde, hvis hensigt det var at give et seriøst historisk snit af vores sprogs udvikling.
Derfor er det overraskende at konstatere, at PS ikke behandler kønssprogsproblematikken på anden måde end den, de her fremdragne sprogfolk gjorde det. Faktisk benytter han de nævnte causerier ikke blot som kilde, men også som henvisning for videre studier for den interesserede.
Hans væsentligste måde til selv at få beskrevet kvindesproget på sker ved hjælp af litterære eksempler. Således f.eks. Poul Møllers "En Moder med sit Barn", hvor PS understreger de stærkt adjektivbesmykkede sætninger, som rigtignok findes til overflod i hans eksempel. Paradokset er imidlertid, at de givne eksempler ikke er baseret på kvinders skrifter, omend det netop var kvindesprog, der skulle demonstreres. Det er alle skrevet af mænd!

Iøvrigt er det præcist denne hyppige brug af stærkt følelsesbetonede ord, kælenavne etc., som PS finder karakteristisk i kvindens sprog. Hvilket ikke blot falder i tråd med de allerede præsenterede arbejder, men som vi skal se også mange senere undersøgelser vil fremhæve. Trykt med petit giver PS afslutningsvist vedrørende denne problematik, et billede af den måde, han mener, kvinder generelt udtrykker sig på:

> Det særmærkede **ungpige- og kvindesprog** (jf. III. 226) kan stadig træffes hos forskellige typer: den snakkesalige ordgyderske, harmløs eller dominerende (jf. betegnelser som *gardinprædiken, rappenskralde,* uden pendant hos det andet køn), den repliksnare, men af grammatisk norm og logik ubesværede, der over kaffen (jf. *kaffesladder -søster*) eller ved frokosten kan vedligeholde en samtale i jævn tomgang (med talrige kontaminationer og nydannelser m. m.), og den impulsive og overspændte unge pige, på vej til dånelse i superlativer og rørstrømske udtryk. — Exx. på ordbrug, sætningskonstruktioner, fraser og replikker: „*Han er så sød, så sød, den lille Jensen*“*; den er vældig chik; hvor er den kær, den kylling; jeg blev så rædsom glad; noget af det mest fortryllende, bedårende; den ser vanvittig smart ud; den er edderfin. — Det siger du ikke! nå, det må jeg sige; at han gider!; ærlig talt, han var lige til at spise. — Hvor meget rullepølse er der for? — Men på den anden side, da De jo fik den anden indbydelse først, ikke? —* (Fra „Replikker fra en Damefrokost“:) *Nej ham maa du meget undskylde kan jeg ikke holde ud; Deres Selskaber er altid noget af det mest; Egentlig er han meget højere, end han virker som; Der var nu saa smalt, saa man ikke kunde gaa mere end een ved Siden af hinanden; Og saa opdagede vi, at det var ingen af vores Paraplyer, men den Dame, som gik's; Jeg hader Knapper, som ikke knapper noget; Og midt som jeg saa laa i min sødeste Seng, begyndte Telefonen og kime og kime, men jeg var ikke den og gad se efter, hvem det var.*

(ibid, bind 4, p. 153-154)

SAMMENFATNING.

Som vi har set i de præsenterede ældre danske kønssprogsarbejder, anså man det allerede i begyndelsen af århundredet for væsentligt at påpege sprogsystemets behandling af kvinden og især af kvindens egen brug af sproget. Omend disse arbejder med en enkelt undtagelse (Lis Jacobsen) ikke repræsenterer videnskabelige undersøgelser, men er blevet til på baggrund af forfatternes egne personlige opfattelser og erfaringer, som ofte medfører lidt forvirrede og selvmodsigende påpegninger, tegner der sig alligevel et billede af disse arbejders karakter.

For det første ses sprogstrukturen at repræsentere kønnene skævt (beskriver kun kvinden udfra en traditionel rolle i hjemmet, i forhold til manden eller som sexualobjekt) og i sine ofte ulogiske benævnelser (-mand, -broder istedet for -kvinde, -søster etc.). For det andet får vi et indtryk af, hvorledes disse

> sprogfolk opfatter kvindens måde at bruge sproget på, og hvorfor hun adskiller sig fra manden - og dermed fra normen. Kvinden beskrives her som impulsiv og følelsesladet i sin sprogbrug, hvilket bl.a. bemærkes ved en overdreven brug af adjektiver, ulogiske, kluntede og ind imellem gale konstruktioner.
> Men begrundelsen for den påpegede sprogbrugsforskel mellem de to køn skal ikke blot findes i den specifikke følelsesladede og forvirrede kvindepsyke, men også i disse sprogfolks opfattelse af, at kvinderne simpelthen ikke er så intelligente som mændene. Knud Hjortø var endog af den opfattelse, at instinktet styrer kvindens handlemåde og adfærd....
>
> En interessant fremhævelse, som ses hos næsten alle disse sprogfolk, er, at kvinderne anses for at være sprogfornyere gennem deres normbrud. Idag er den almindelige opfattelse vel omvendt, idet (specielt mellemlags)kvinden i højere grad menes normsøgende end manden. Forklaringen på denne forskel skal nok findes i, at talesprogets betydning har været og er stigende, således at meget af det, som i disse arbejder betegnes som kvindesprog, som nævnt i forbindelse med Otto Jespersens bog, nok burde rubriceres under talesprog end under træk, der er kvindespecifikke.

Som vi har fået det anskueliggjort, ser det ud til, at den måde, man holder kvinden fast i en bestemt sproglig rolle, har en væsentlig betydning for vores opfattelse af hende og for hendes egen opfattelse af sig selv. Foruden den som nævnt ikke så vældigt objektive måde, man på dette tidspunkt mente sig berettiget til relativt detaljeret at beskrive, hvad man mente var kvindesprog, er det interessant at bemærke med hvilke overfladiske midler, man ikke blot understreger nogle eventuelle kvindelige karakteristika. Vi bliver også vidne til, hvordan det er muligt at dreje dem i en ønsket retning. Jeg tænker her ikke mindst på "Replikker fra en Damefrokost", hvor man generaliserer og kalder nogle udokumenterede (og kedelige) sproglige træk for typisk kvindelige. På samme måde som vi senere skal se, at man inddrager faste vendinger, ordsprog o.lign. i kønssprogsforskningen, ville det derfor også være ønskeligt, om man på et tidsunkt undersøgte, hvad parodier i deres mere eller mindre venlige udlægninger af mennesket kunne fortælle om det beredskab, vi går rundt med om hinanden, og som så tydeligt ser ud til at komme til udtryk i sådanne generaliseringer.

Når det kan være interessant nærmere at undersøge de ældre danske kønssprogsarbejder, så er det fordi, der i forbindelse med den hjemlige moderne kønssprogsforskning kan trækkes en historisk linie, der ikke kun giver et indblik i, at der eksisterede kønssprogsarbejder og under hvilke former, de blev til, inden man i kølvandet på de moderne kvindebevægelser (påny) tog fat på dette område. Men det kan også være spændende at have denne indsigt som baggrund for at læse den moderne kønssprogsforsknings arbejder.

På de følgende sider lægger vi først ud med en præsentation af den moderne udenlandske kønssprogsforskning for herigennem at danne os et indtryk af metoder, arbejdsområder og resultater, før vi derefter nærmere vil se på, hvordan den moderne danske forskning på dette område har udviklet sig i forhold til de ældre danske arbejder, og hvordan den fremtræder i forhold til den nyere udenlandske videnskab vedrørende kønssprog.

MODERNE UDENLANDSKE VIDENSKABSFOLKS KØNSSPROGSFORSKNING.

I dette afsnit skal jeg forsøge udfra et udvalgt materiale indenfor den udenlandske kønssprogsforskning at vise, hvordan man her mener, at sproget, sprogbrugen og det menneskelige samspil i den verbale interaktion - hovedsageligt i nævnte rækkefølge, fordi den er identisk med udviklingen i sproghistorien - ofte er medvirkende til at understrege og fastholde en skæv balance mellem menneskene. En sådan skævhed synes i yderste konsekvens at kunne medføre, at den ikke så velformulerede person forbliver i den underordnede position, om ikke der rokkes ved disse forhold.
I denne sammenhæng er det også vigtigt at nærme os et indtryk af, hvordan de forskellige forskere når til deres resultater. Drejer det sig om formeninger og postulater, som vi så i de ældre danske sprogfolks arbejder - med undtagelse af Lis Jacobsen - eller foreligger der en overbevisende metode som basis for udtalelserne.
Som vi skal se, kan en forfatter med den samme bog eller artikel godt været repræsenteret flere steder i dette arbejde. Det hænger sammen med, at den, der har beskæftiget sig med et kønssprogsfelt naturligt kan føle sig tilskyndet til at arbejde videre indenfor et af de tilgrænsende områder.

SPROGET.

Så vidt jeg kan se, var det i selve sprogsystemet, at man i den moderne kønssprogsforskning tog sit udgangspunkt, idet man i det tilgængelige ordforråd så en diskriminator af dets brugere, herunder især kvinderne.
Dette fænomen, hvor der kan spores en tendens til på forskellig måde i selve sprogstrukturen at foretage en specifik kønsvurdering, kaldes sexisme. Det har man som vi så ikke blot længe været sig bevidst i Danmark, men naturligvis også i udlandet, og så tidligt som i 1895 skal endog en omskrivning af bibelen, med den hensigt at eliminere omtale og udtryk om kvinder, som var blevet foretaget ud fra deres køn, have været resultatet af en sådan opfattelse (bl.a. omtalt i "Feminism and Philosophy" 1978, p.1o5).

Men selvom sprogfolk nok længe har haft forestillinger om, hvad vores vokabular gemte af sociale, historiske og kulturelle oplysninger vedrørende de to køn og deres forhold til hinanden, er denne indfaldsvinkel dog stadig langtfra udforsket.

Vi skal her præsenteres for arbejder, som viser den skæve kønsmæssige repræsentation, som den ses i det læsestof, hvorfra mennesket i stor udstrækning danner sig sin mening, nemlig fra aviser, lovtekster, ordbøger etc.
Når moderne forskere kan mene, at sproget ikke længere afspejler kvinderne som tidligere, så hænger det vel sammen med at specielt deres situation har ændret sig radikalt, hvorfor de ikke længere passer ind i den tradition, som sproget stadigvæk viser dem i. De er i tiltagende grad søgt væk fra hjemmearbejdet og ind på mandens hidtidige monopol - arbejdsmarkedet. Og dette medfører naturligvis sproglige vanskeligheder i form af titulering, stillingsbetegnelser etc. Derfor er ændringer af disse, evt. nydannelser, som kan afhjælpe denne konflikt og dermed gøre kvinden sprogligt ligestillet med manden, nogle forskeres forslag til en sproglig sanering på dette område.
Men som vi skal se, er det ikke blot på dette område, at der foreligger problemer af kønsspecifik art. Undersøgelserne viser, at kvinden ikke blot generelt biver undervurderet, men at hun også alt i alt i litteratur og i medier er langt ringere repræsenteret end manden.

ROLV MIKKEL BLAKAR: "How sex roles are represented, reflected and conserved in the Norwegian Language" (1975)

En af de nordiske forskere, der i en årrække systematisk har grebet fat i sproget for igennem sine undersøgelser at vise, at det er en kønspolitisk faktor, er den norske psykolog Rolv Mikkel Blakar (RMB). Allerede i 1975 er han en veteran på området, samme år hvor han i tidsskriftet "Acta Sociologica" offentliggør en artikel med titlen "How sex roles are represented, reflected and conserved in the Norwegian Language" (ibid., vol.18,no. 2-3, p.162).

Det spørgsmål, som RMB stiller sig, og som han vil undersøge er, hvordan kvinden er repræsenteret i forhold til manden i det norske sprog. Resultatet af dette arbejde viser, som vi skal se, at selv i Skandinavien - hvor ligestillingen ofte anses for at være nået længst i Europa - er kønsbenævnelserne behæftet med andre betydninger end den blotte angivelse af, om det drejer sig om en kvinde eller en mand.

RMB benytter sig af aviser, annoncer, vittighedstegniner, ordbøger o.m.a.. som kan fortælle noget om vores kønsrollemønster, her specielt fokuseret på kvinde-mand-ordparret.

Herigennem finder RMB frem til, at der bl.a. generelt associeres til høj/lav status. F.eks. i udtryk som "manden i huset" = familiens autoritet, i modsætning til "kvinden i huset" = den person, der hygger om og gør det behageligt for familien. RMB kommenterer ikke, at denne "småpuslen" omkring de nærmeste og deres ve og vel er noget så kvindeligt - hvilket det jo er - ligesom han heller ikke med et ord nævner, at det egentlig er overraskende, at en sådan adfærd er så ringeagtet (her = lav status), som han automatisk henregner den til - men det anses den selvfølgelig traditionelt også for at være.

De oplysninger, ordbøger giver via synonymer til det aktuelle ordpar, understreger dette forhold. Men viser iøvrigt en tendens til at substantivet "kvinde" i højere grad en substantivet "mand" associeres til negative eller direkte nedsættende synonymer. Vedrørende statusforskelle fandtes ikke overraskende "mor" som synonym til "kvinde". Mens listen over synonymer til "mand" ikke indeholdt "far" - men derimod "person", "personlighed" og "arbejder" (ibid. p. 165).

Når RMB undersøger dette ordpar i et arbejde, hvor det indgår som stimulusord, er billedet identisk med ovenstående. Manden knyttes til samfundet via arbejde, karriere, positon, hvor kvinden i modsætning hertil opfattes som mor og elskerinde. At det for kvindens vedkommende er det sexuelle aspekt, der dominerer, kan bl.a. ses ud fra, at "mand" åbenbart ikke associeres til "elsker" (ibid. p. 165).

RMB sætter ordparret mand/kvinde i et semantisk differentiale, altså i forbindelse med en række andre ordpar, der består af modsatrettede adjektiver (f.eks. blød-hård, usikker-sikker, ren-beskidt etc.). Her opfattes kvinden helt klassisk som den mest følsomme,

den bløde, usikre, lille, søde, evt. farlige osv.
Yderligere viser RMBs undersøgelser, at begge køn opfatter og definerer sig selv udfra, hvordan sproget beskriver dem. Således accepterer kvinden, at hun f.eks. betegnes som i højere grad domineret af følelser end af rationale, er blød, usikker etc.
Om det er rigtigt, hvilket jeg nu ikke er så sikker på, man så generelt kan hævde, er det vigtigt at fremhæve, fordi det jo vil sige, at hun også reelt må opfatte sig sådan, dvs. som det billede, sproget giver af hende, og at der i hvert fald ligger den potentielle fare for, at i hvert fald nogle kvinder altid vil identificere sig med sprogets karakteristik og præsentation af dem.

I artiklen nævnes herudover også nogle af de problemer, som stillingsbetegnelser til kvinder giver. Af historiske grunde har de indtil for få år siden været forbeholdt mænd, hvorfor det også kun har været **dem, der** dominerede sprogligt. I den forbindelse og på baggrund af ovenstående synonymundersøgelse argumenterer RMB for, at et ord som arbejdsmand er en redundant konstruktion, idet arbejde som vi så altid associeres til manden. Er en kvinde derimod beskæftiget udenfor hjemmet, må det følgelig udtrykkes eksplicit (arbejdskvinde, kvindelig arbejder eller andet). "Kvinde" som begreb har altså som grundbetydning "ikke-mand". Derfor hedder det heller ikke mandlig læge, mandlig jurist el.lign.

En af måderne at komme kønsdiskriminerende betegnelser til livs på har været at forsøge sig med andre suffikser som f.eks. "-repræsentant", "-hjælp" osv. i stedet for det traditionelle "-mand". Sådanne forsøg synes imidlertid hurtigt at føre til, at også de nye såkaldte neutrale betegnelser hurtigt associeres til mænd:

> "I går var Stortinget samlet for første gang etter ferien. Representanterne (tidl. stortingsmænd, ab), ja til og med noen av deres fruer, møttes i korridorene."
>
> (ibid.p.7o)

Udfra alle disse undersøgelser peger RMB således på den store opmærksomhed, vi må udvise overfor sprogsystemet. For det første fordi associationerne til f.eks. ord som "kvinde" og "mand" ser ud til at have en konserverende betydning for vores opfattelse af, hvad de to køn reelt står for. Hvilket igen naturligvis ikke kan undgå at influere på hvordan både voksne og (især vigtigt i forbindelse med) børn opfatter og identificerer sig som henholdsvist hunkøns- og hankønsvæsener. Men for det andet understreger RMB også vigtigheden af, at vi i vores daglige brug af sproget kan være med til at undgå gloser, udtryk eller lign., som kønsdiskriminerer. Optimalt vil de efterhånden forsvinde fra selve gloseforrådet, hvis vi er på vagt overfor, hvad sproget udsiger om os, fordi vi herved vil blive klar over, om vi - måske ubevidst - selv er med til at konfirmere den påpegede diskriminering. Ved at påvise trægheden i ethvert forsøg på at foretage konkrete forandringer i sproget, forstår vi iøvrigt, hvor dybt forankret associationerne til de forskellige ords betydninger ligger i os alle.

Hvad angår den måde, hvorpå RMB er nået frem til sine resultater, oplyser han ikke meget. Han nævner dog, at hans metode stort set er sammenlignelig med den amerikanske sprogforsker Robin Lakoffs (se herom senere), hvilket vil sige, at forsøgspersonerne er snævert sammensat, familie og omgangskreds, hvorfor de generaliseringer RMB kommer frem til, kun kan sige noget om een socialgruppe, som han iøvrigt ikke engang udtrykkeligt placerer. Derfor kan han også nå frem til, at kvinden accepterer den rolle, som sproget placerer og fastholder hende i, omend vi i andre arbejder skal se, at der sandelig er mange kvinder, der ikke kan finde sig selv i sprogsystemets præsentation af dem. Hvilket blot peger på, at vi nøjere må vide, hvad det er for en kvinde, der indgår i de empiriske undersøgelser.

ELSE RYEN: "Det kvinnelige fravær" (1976)

Nogle af de emner, vi har set Rolv Mikkel Blakar arbejdede med, tog også hans landsmand, filologen Else Ryen (ER) fat på, nemlig at fremdrage nogle af de skævheder, hun mener sproget viser vedrørende de to køns repræsentation.

Hendes artikel "Det kvinnelige fravær" i bogen "Språk og kjønn" (1976) er baseret på henholdsvist egne og andres arbejder og fremstår hovedsageligt som en samling påpegninger af sexistiske for-

hold, som vi alle kommer ud for og i mange tilfælde oven i købet lever med i vores dagligdag. Bl.a. påviser hun kvindens minimale placering i offentlige stillinger, og at denne deling af arbejdet mellem mand og kvinde i henholdsvis den offentlige og den private sfære medfører, at "de kulturelle uttrykksformene blitt ulike" (ibid. p. 71). Og dette bidrager igen til, at kvinden ikke sprogligt eksisterer i samme grad som manden.
Af konkrete områder, ER tager op,er også her substantivet "mand" brugt som et kønsneutralt substantiv, bl.a. i sammensætninger. Her går ER imod at benytte et sådant sammensat substantiv til at benævne kvinden, selvom etymologien siger, at "mand" oprindeligt havde betydning af menneske - hvad det jo stadig har på en del europæiske sprog. Hun påpeger i den forbindelse, at sproget udvikler sig, og at en sådan historisk-filologisk begrundelse ikke uden videre kan gælde idag. Rent bortset fra, at det forekommer hende paradoksalt, at sproget kan have eet ord til at betegne henholdsvist den menneskelige race og den mandlige del af den. På den måde fås et substantiv, der på een og samme gang inddrager og ekskluderer det kvindelige køn. I ERs artikel påpeges muligheden af, at de kønsbetegnelser, der indeholder suffikset "-mand", med tiden som kvinder i tiltagende grad vil udfylde dem, efterhånden bliver kønsneutrale. På den anden side viser netop disse betegnelser, at samfundet har været mandsdomineret i århundreder, ligesom der herudover ikke kan herske tvivl om, at mange kvinder stadig vil have vanskeligt ved at identificere sig med titler, hvori "-mand" indgår.
Da det at ændre til neutrale kønsbetegnelser åbenbart hurtigt fører til, at de associeres til hankøn, som foruden ER jo også Rolv Mikkel Blakar gjorde opmærksom på, slår ER til lyd for vigtigheden af, at i hvert tilfælde pronomenbrugen tilgodeser begge køn. Et eksempel, der illustrerer den vældige skævhed, der findes på dette område, stammer fra ægteskabslovgivningen, hvor det maskuline pronomen er altdominerende som fællesreferent. Som det ses benyttes femininumspronominet kun om enker, hvor maskulinumspronominet vel også burde have været repræsenteret:

BEST COPY AVAILABLE

> Sitatet er fra § 35:
> «En ektefelle kan forlange ekteskapet omstøtt ved dom:
> 1. hvis *han* ved vigselen var bevisstløs eller befant seg i lignende forbigående tilstand, som utelukker rettslig handleevne;
> 2. hvis *han* ved en feiltagelse har latt seg vie til en annen enn sin forlovede eller uten å ville inngå ekteskap;
> 3. hvis den annen ektefelle uten *hans* vitende ved inngåelsen av ekteskapet led av venerisk sykdom, som ennå frembød smittefare;
> 4. hvis den annen ektefelle uten *hans* vitende ved inngåelsen av ekteskapet hadde barn eller adoptivbarn eller ventet barn med noen annen enn ektefellen med den følge at et barn senere blir født;
> 5. hvis *han* er blitt forledet til å inngå ekteskap ved, at *han* av den annen ektefelle gjennom falske opplysninger eller svikaktig fortielse av sannheten er villedet om hvem den annen er, . . .
> 6. hvis *han* er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettstridig atferd, som var skikket til å medføre alvorlig frykt.»
>
> (Uthevelsene er mine.)

(ibid. p. 77)

Det skal i denne forbindelse nævnes, at ERs personlige forslag til at gøre kvinden "synlig i sproget" er i tvivlstilfælde at benytte hunkønspronominet.

Efter at have påpeget en del af de områder, hvor vores sprogsystem på den ene eller anden måde repræsenterer kvinden skævt, synes jeg ERs afsluttende bemærkninger om, at "Språket gjenspeiler virkeligheten" (ibid. p. 78) ikke kun til dels er korrekt, men også overraskende. For selvfølgelig er det rigtigt, at "Om samfunnet hadde vært bygd opp om kvinnenes dominans, ville språket vist det, og om vi levde i et samfunn der det var full likestilling mellom kvinner og menn, kunne vi gjerne hatt kjønnsnøytrale betegnelser." (ibid.p.78). Men hendes egne iagttagelser viser jo da lige omvendt, at sproget ikke følger med i den udvikling, som kvinderne indenfor de sidste 10-15 år har gennemgået, f.eks. ved i højere grad end tildigere at blive placeret på arbejdsmarkedet, hvorfor jeg mener, hun hellere burde have sagt, at sproget bør spejle virkeligheden - for det gør det faktisk ikke, og det endog på nogle punkter, som ser ud til at være væsentlige for vores opfattelse af os selv og af andre.

MARINA YAGUELLO: "Les mots et les femmes" (1979)

Det er oplagt, at i de lande, hvor substantiver i modsætning til f.eks. dansk er delt op i køn, og hvor pronomen og adjektiv retter sig i køn (og tal) efter substantivet, kan disse forhold hurtigt bringe ligeretskrævende kvinders sind i bevægelse.

For som vi har set af ovenstående arbejder ser sproget ud til at afspejle (omend med en vis "latenstid") og konservere den verden, vi lever i, og som groft sagt altid har været domineret af mænd. På den baggrund er det ikke overraskende, at kvinderne først og fremmest ønsker en afdækning af problemerne, som de tager sig ud i sprogstrukturen for dernæst af nå frem til en uafhængig identifikation, nu hvor de også iøvrigt er godt på vej til at bryde med det traditionelle kønsrollemønster.

En af de forskere, der i sit arbejde med sprogets grammatiske køn forsøger at finde frem til, hvilken rolle dette fænomen spiller i en kønsrollemæssig sammenhæng, er den franske forsker Marina Yaguello (MY) i en bog, som hun har udgivet under titlen "Les mots et les femmes" (1979),

Ifølge MY ser det ud til, at fransk i høj grad kønsbenævner substantiver efter størrelse, som det bl.a. tydeligt kan anskueliggøres i forbindelse med halv-synonymer (Chaise/ fauteuil, lampe/ lampadère, maison/masure, auberge/hôtel, route/autoroute etc.), og som hun forklarer således:

> "Même si tout cela n'est, dans la plupart des cas, que coïncidence, il n'en reste pas moins que le féminin sera plus facilement associé à l'idée de petitesse et le masculin à l'idée de grandeur."
>
> (ibid.p.97)

Forfatteren griber også fat i den aktiv-passivmodsætning, der normalt analogiseres til henholdsvist mand og kvinde, men som hun mener - i modsætning til hvad Johannes Smith så morsomt gav udtryk for - også kan genfindes i sproget. Det drejer sig i denne forbindelse ofte om substantiver vedrørende maskiner, som er maskulinum, omend præcist substantivet "machine" dog er femininum: "La machine, ici, n'est plus féminine pour cause de passivité mais parce que l'homme s'y attache et l'entoure de soins comme on fait d'une femme aimée" (ibid.p.104). Omvendt synes der at være en tendens til, at maksiner uden større selvstændig kraft er grammatisk femininum. For yderligere at anskue tankegangen vedrørende denne aktiv-passivmodsætning, citerer MY de to kendte franske sprogfolk Damourette og Pichon

("Des Mots a la Pensée"):

> "Un MOTEUR communique la puissance et l´action a toutes les machines sans force propre qui lui obéissent; ces machines, la BALAYEUSE, la PERCEUSE, la MOISSONNEUSE, etc... ne peuvent rien sans lui."
>
> (cit. ibd. p. lo3)

Iøvrigt fremhæver MY, at sådanne symbolske værdier også kan betragtes i sprogstammer, hvor der ikke foreligger en grammatisk kønsdeling (man kunne her nævne finsk). Alligevel ved vi allesammen, at der er ord, der bevidsthedsmæssigt "hører til" i henholdsvist hvad man kunne kalde en feminin og en maskulin sfære. Således er naturen på de fleste sprog enten hunkøn (hvor det nemlig eksplicit kan udtrykkes) eller associeres til kvinden, i modsætning til f.eks. teknik og fremskridt, der enten er hankøn eller forbindes med manden.

At kvindekønnet generelt forstås og sprogligt defineres udfra en underlegenhed i forhold til manden kan bl.a. ses i faste vendinger, ordsprog o. lign., der som oftest karakteriserer kvindens personlighed negativt i forhold til manden, hvilket vi specielt i forbindelse med den moderne danske kønssprogsforskning skal vende tilbage til. Men herudover synes også de - i analogi med ovenstående - at føre sexismen ind i selve opfattelsen af substantiverne, der heller ikke her behøver at betegne levende væsener, som f.eks. "Les effets sont mâles et les promesses femelles" (ibid.p. 91.

MY drager også problematikken vedrørende de manglende muligheder for at titulere kvinden ind i et af kapitlerne, et problem hun åbenbart anskuer lige så alvorligt som ER, idet hun kalder kapitlet "La femme sans nom, la femme sans voix"og indleder med følgende motto:

> "La femme, fondamentalement, n´a pas de nom; ce qui indique, simplement, qu´elle n´a pas non plus de personnalité propre"
>
> (Ott Weiniger, ibid.p.175)

I forbindelse med benævnelse af kvinden drager MY også hendes navn ind, idet hun hævder, at specielt kvindens fornavn sjældent benyttes til trods for at det er den benævnelse, der mest medvirker til at give hende sin identitet, hvilket hun bl.a. forsøger at påvise ved at citere følgende ordspil:

> "Quant au nouveau maire de Dreux, quand ses conseillers lui demandèrent: "Faut-il vous appeler MADAME LE MAIRE ou MADEMOISELLE LE MAIRE?", elle répondit tout simplement: "appelez-moi Françoise".
>
> (ibid.p.177)

Når man kan få den opfattelse af MYs arbejde, at kvindens fornavn oftere end mandens udelades, så mener jeg alligevel, vi skal understrege, at man især i medierne støder på, at en kvinde, kendt som ukendt, præsenteres ved sit blotte fornavn. Og at dette på den anden side kan virke intimiderende og give indtryk af en slags menneskelig ringeagt. At der iøvrigt hersker nogen uenighed omkring benyttelsen af fornavn i tiltale kan man bl.a. forvisse sig om ved at læse en anden af de her præsenterede forskeres opfattelse, som er den diamentralt modsatte (Mary Ritchie Key: "Male/Female Language, 1975, p. 56).
De eksempler, som MY drager frem i sin bog viser tydeligt noget om at den hævdvundne tradition, som mændene reelt lever på, kan genfindes i sprogsystemet, i og med at det udtrykker et slags hierarkisk opbygget "ejer"forhold mellem kvinden og manden - sådan som Lis Jacobsen så glimrende viste. Dette vises meget tydeligt i følgende konstatering, foretaget af Simone Veils (tidligere præsident for Europaparlamentet) mand:

> "Je ne suis pas le mari de Simone Veil, c´est elle qui est ma femme."
>
> (ibid.p.177)

Hvortil MY lakonisk kommenterer: "Un homme n´est jamais défini pas sa femme, sauf si c´est la Reine d´Angleterre." (ibid.p.177).

Men som nævnt synes MYs metode til at vise sprogsystemets sexisme i væsentligste grad at være et angreb på dets substantivopdeling i hankøn og hunkøn. Hun anfægter i den forbindelse endog værdien af selve det grammatiske substantisystems kønsopdeling ved at hævde, at den ingen reel praktisk betydning har. Og naturligvis kan den undværes - det beviser jo alle de sprog, der ikke deler efter dette princip. Alligevel er det nok lidt vel flot at hævde. For det grammatiske køn kan f.eks. på sætningsplan være medvirkende til,

atden læsende/lyttende kan danne sig en hypotese om strukturen længere henne i sætningen og dermed indskrænke mulighederne for, hvilke ordtyper, der måtte forkomme. Og et aspket får MY i hvert tilfælde ikke vist i denne ahistoriske fremstilling, og det er, om den aktuelle substantivinddeling oprindeligt havde de samme kønsspecifikke skævheder, som vi oplever dem idag, hvor det udelukkende er vores tiltagende interesse for kvindens stilling, der får os til at tænke på, hvordan hun er repræsenteret i sproget.
Imidlertid synes hende opmærksomhed overfor, hvordan det grammatiske køn er tilknyttet de forskellige substantiver at kunne ses i forlængelse af andre forskeres påpegninger af kønsspecifikke tendenser i sprogsystemet. Således generelt at hvad der er småt og uden kraft eller aktivitet som oftest er grammatisk femininum.

Iøvrigt skal vi nok være varsomme med at se disse generaliseringer som andet end tendenser. For MY har selv valgt sine områder ud, hvorfor de sagtens kan passe ind i de ideer, man kan have gjort sig. Dette synes nemlig at være et væsentligt problem for MY, at hun lader sig rive med af sin overbevisning om, hvordan universet tager sig ud, således at hendes resultater langtfra virker som objektive, velargumenterede kendsgerninger. Som eksempel på dette kan jeg bl.a. henvise til citatet nederst p. 29 og øverst p. 3o (her), hvor hun mere synes at udtrykke sin egen personlige idé om, hvordan disse sproglige forhold kan forklares end egentlig udtaler sig på baggrund af et veldokumenteret materiale.

ELSE BOEL: "Hankøn, hunkøn og kønsroller" (1983)

Netop i forbindelse med hvordan kvinder i offentlige stillinger ønsker at blive benævnt, kunne man i dagbladet Politiken (7.5.83) læse en artikel vedrørende franske kvinders titulering. Den er skrevet af den danske journalist Else Boel (EB) på baggrund af et socio-linguistisk forskningsprojekt, hun arbejder med i Frankrig. Når en danskers arbejde skal inddrages her under den udenlandske kønssprogsforskning, skyldes det således materialets art. Det drejer sig om interviews med franske kvinder vedrørende deres personlige opfattelse af og forståelse for den kønssprogsproblematik

som Marino Yaguello gjorde rede for.
Her undersøges bl.a. den uenighed, som kvinder, der alle har udearbejde og som derigennem har opnået gode sociale positioner, møder med hvad angår hvordan de ønsker at blive benævnt. Således udtrykker den franske minister for kvindens rettigheder sine vanskeligheder med at opfatte sig selv som "Yvette Roudy LE Ministre", ligesom hun angiveligt kategorisk nægter at underskrive breve, i hvilke hun bliver betegnet med dette hankønspronomen!
Andre igen, som f.eks. Simone Veil, som nævnt den tidligere præsident for Europaparlamentet, mener derimod ikke, man bør gøre "vold" på sproget. Hendes argument er, at stillingsbetegnelser grammatisk set er substantiver og ikke adjektiver, hvorfor de ikke betegner, men i højere grad udtrykker en funktion uafhængig af indehaverens køn. Hvadenten man nu kan gå ind for at ændre stillingsbetegnelser til kvinder eller ej, så synes jeg, at Simone Veil igennem dette synspunkt på en meget ufølsom måde undslår sig den reelle problematik, som kønssprogsforskerne påpeger, nemlig at kvinden i sit forsøg på at blive repræsenteret, også må kunne identificere sig og at dette ikke mindst kunne ske gennem disse stillingsbetegnelser. Rent bortset fra at jeg ikke kan følge hende i hendes firkantede skelnen mellem adjektiv og substantiv og den deraffølgende argumentation. Havde hun ret i den påpegning, at substantiver ikke kan betegne, ville halvdelen af det kønssprogsarbejde, vi allerede er blevet bekendt med, at man udfører i forbindelse med sprogsystemet, være irrelevant - og det mener jeg ikke, man kan sige, at det er. Måske kan Simone Veil ikke helt sige sig fri for den udbredte opfattelse, at det at konstruere en speciel titel til kvinden af nogen opfattes som en forringelse af dens indhold rent statusmæssigt i forhold til den oprindelige benævnelse:

> "Jeg ønsker at blive kaldt RÉDACTEUR. Hvis jeg kaldte mig RÉDACTRICE ville folk bare tro, jeg redigerede et dameblad."
>
> (Ibid., Christine Ockrent, redaktør og oplæser af den franske TV-avis)

En sådan udtalelse viser kun altfor tydeligt, at kvinden for det første ikke accepterer nogle af de jobs, som er typisk kvindearbejde, på lige fod med de traditionelle arbejder, der til alle tider er blevet varetaget af mænd. Vores konservative bevidsthed synes stadig at opfatte verden som styret af mænd. Derfor synes det oplagt, at de mere ýderligtgående feminister ønsker, at deres køn repræsenteres i de udtryk, hvor de kan genfinde sig selv, i og med at de ønsker at bryde med denne traditionelle opfattelse og skabe deres image på egne præmisser. Det er netop denne centrale problematik hvad angår kvindernes differentierede ønsker og holdninger omkring titulering, som EB tager op i sine konkluderende linjer:

> "Udviklingen indenfor dette område af det franske sprog påvirkes dels af faktorer, der vedrører selve sprogets struktur, dels af faktorer, der er afledt af kvindens rolle i det moderne samfund. Til den sidste gruppe af forklaringstyper hører det forhold, at maskulinumsformen i visse tilfælde psykologisk forbindes med en forestilling om prestige, kvalitet, soliditet med den virkning, at der her ligger et motiv for kvinderne til - bevidst eller ubevidst - at ønske at have samme titel som manden. En anden generalisering ... er, at der består en tendens til at kvinder, der går stærkt ind for ligestilling mellem kønnene, også går ind for anvendelse af femininumsformer, hvorimod kvinder, der har gjort en bemærkelsesværdig karriere...lægger vægt på, at deres sociale situation betegnes med maskulinumsformen."
>
> (ibid.)

Jeg synes, EBs artikel er væsentlig at inddrage her, fordi hun ikke som i så mange andre arbejder af lignende art nøjes med at påpege de tituleringsmæssige problemer, en moderne og udearbejdende kvinde kan føle, hun har for at blive benævnt både køns-og arbejdsmæssigt korrekt. EB prøver også igennem disse interviews med kvinder på forskelligt socialt stade og af forskellig kønspolitisk observans at danne sig et billede af, hvorfor nogle kvinder ønsker de gamle og andre igen nogle specifikke kvindelige betegnelser. Her er det ikke mindst overraskende i hvor høj grad den traditionelle tænkemåde og opfattelse af kønsrollemønstret slår igennem i disse udtalelser, i og med at arbejdsområder, som typisk før er blevet varetaget af mænd, ikke blot er eftertragtede af kvinder i modsætning til de mere traditionelle kvindejobs - at arbejde på et dameblad er f.eks. odiøst - men at de kvinder, der opnår disse stillinger ofte ikke ønsker en ændring af den traditionelle (og til manden dannede) benævnelse. En sådan indstilling medfører jo en uundgåelig bekræftelse af, at manden er mere værd på arbejdsmarkedet og, synes jeg, bekræfter faktisk relevansen af overhovedet at beskæftige sig med denne del af kønssprogsproblematikken, som spørgsmålet om titulering udgør.

BARBARA W. EAKINS og R. GENE EAKINS:

"Sex differences in human communication" (1978)

En appel om årvågenhed overfor vores sprog understreges i høj grad af en amerikansk undersøgelse, der i begyndelsen af 7o-erne blev foretaget af 5 mill. ord (ved hjælp af computere) for at lave en skoleudgave af "The American Heritage Dictionary". Den refereres og kommenteres af forfatterparret Eakins (EE) i deres fælles bog "Sex differences in human communication" fra 1978.
Herfra er der især 3 forhold af interesse for os, og som jeg vil påpege.
Når der i børnebøger eller -blade tales om børn, gøres der meget ud af at kønsdifferentiere dem, således angives pige/dreng dobbelt så mange gange som barn/børn. Herudover benyttes angiveligt 4 gange så ofte det personlige pronomen han/ham i forhold til femininumsformen, hvor det yderligere understreges, at ud af 94o betegnelser for "he" kunne kun de 32 refereres til det fællesbestemte i pronominet - som f.eks. "someone...he..." (ibid. p. 113). Det 3. aspekt kan måske ses i sammenhæng med dette, nemlig at selvom der i vores reelle verden findes færre mænd end kvinder (95/1oo), så figurerer der ifølge denne undersøgelse 7 gange så mange mænd som kvinder og dobbelt så mange drenge som piger i bøger for børn! Herudover viser man også, som allerede Lis Jacobsen som nævnt påpegede, at når kvinden endelig præsenteres i sprogsystemet, så kan hun som oftest kun opfattes udfra en relation til manden:

> "Storybook sons outnumber daughters by over 2 to 1, and all firstborn children are sons. Furthermore, 2 out of 3 mothers in print are mentioned in relation to male children; and 4 out of 5 fathers are fathers of male children. Uncles outnumber aunts by 2 to 1, and four times as many aunts have

> nephews as have nieces. One can only conclude that in the language of schoolbooks, "Whether the subject is reading, mathematics, social studies, art, or science, males command center stage"."
>
> (Ibid. p. 113)

Som jeg indledte med at understrege, er der ingen tvivl om, at mængden af undersøgte ord i det aktuelle arbejde er vældigt stort. Imidlertid er det ikke EE, som har udført undersøgelserne, de bliver blot refereret her. Af den grund bliver man som læser af deres bog ladt lidt i stikken hvad angår mange konkrete oplysninger vedrørende den anvendte metode til at udlede de fremførte resultater.

Ikke desto mindre synes der i de eksempler, jeg her har trukket frem, ikke at være tale om små marginforskelle, men derimod om helt slående divergenser mellem de to køns repræsentation her især i børnebøger og skolebøger, hvorfor jeg mener, at tallene trods alt bør bruges som en strømpil for, hvor meget og hvordan henholdsvist piger/kvinder og drenge/mænd figurerer i dette skriftlige materiale.

ALLEEN PACE NIELSEN: "Sexism and Language" (1977)

En af dem, der relativt tidligt udarbejdede en systematisk oversigt over sexistisk sprog, og hvordan eller hvorfor det diskriminerer, er Alleen Pace Nielsen. Som redaktør af en række artikler, samlet i bogen "Sexism and Language" (1977) i samarbejde med en gruppe andre kendte kønssprogfolk, tages fat på, hvordan sproget udfra denne synsvinkel udøver sin indflydelse på områder som lovsprog, ordbogssprog, litteratur, sproget i ægteskabet etc.

Bogens forfattere er selv lærere, og arbejdet er tiltænkt andre undervisere, for at de som fagfolk skal være opmærksomme på uligheder, der mere eller mindre skjult findes i vores sprog, og i denne forbindelse specielt det sprog, som bruges i vore lærebøger. Efter læsningen af den ovenfor beskrevne undersøgelse, som Eakins-parret behandler i deres bog, forekommer et sådant projekt indlysende berettiget.

Begrundelsen, som forfatterne giver for at arbejde med denne problematik er, som vi tidligere har bemærket det forhold, man mener

at kunne se mellem sprog og bevidsthed: "Sexist language is having a serious impact on the way that all people think about themselves and others, and thus on the ways we act toward one another." (Ibid. p. IX).
De sexistiske ord og vendinger samles i to kategorier. I den ene opstilles udtryk, hvor kvinden sprogligt ignoreres, og i den anden fremhæves de tilfælde, hvor kvinden nok sprogligt er repræsenteret, men skævt og ofte i et underordnet forhold til manden. Heroverfor opstiller forfatterne de alternative muligheder, de finder rimelige at benytte for at medvirke til, at ikke blot kvinden, men faktisk også manden bliver benævnt så neutralt som muligt (f.eks. "the best man for the job"="the best person for the job"), se iøvrigt bilag nr. 2 . Deres vurdering af kønssproget er således, at ikke blot kvinden, men også manden sættes i bås af den måde, sproget præsenterer dem på, og at det er vigtigt for ligeberettigelsesbestræbelserne, at begge køn slipper for at skulle ligge under for disse traditionelle opfattelser:

> "Neither men nor women can reach their full potential when men are conditioned to be only aggressive, analytical, and active and women are conditioned to be only submissive, emotional, and passive. The man who cannot cry and the woman who cannot command are equally victims of their socialization."
>
> (ibid. p. 182)

Som man vil se ifølge bilag, begrænser deres behandlede område sig ikke bare til stillingsbetegnelser, men der inddrages bredt, hvor de mener at sproget er kønsspecifikt, og herunder også pronomenbrugen. De gør som Eakinsparret[x)] opmærksom på, at indefinitte pronominer som oftest refereres til ved hjælp af maskuline pronominer, omend sådanne skævheder er utroligt nemme at undgå (f.eks. "Anyone who wants to go to the game should bring his money..." = "Anyone who wants to go to the game should bring their money...").

Som forfatterne udtrykkeligt gør opmærksom på, er de ord, der udgør de to kategorier langtfra udtømmende, bl.a. af den grund at sproget til stadighed udvikler og fornyer sig. Men der gives dog et systematisk oversigtsbillede af de problemer, som vi ovenfor har fået et (måske) lidt spredt indtryk af fra forskellige forfatteres og forskeres arbejder.

Afslutningsvist henvender forfatterne sig til dem, der i skrift-

[x)] og som Else Ryen

ligt materiale har mulighed for at præge, ændre eller kort sagt øve indflydelse på sproget på den ene eller anden måde, herunder ikke mindst mennesker, der skriver og udgiver undervisningsmateriale. Alleen Pace Nielsen m.fl. giver råd og vejledninger, som anses for vigtige af følge, hvis vi vil sanere vores sprog, bl.a. bør vi være opmærksomme på og forsøge at bortlægge vores fasttømrede kønsrollenormer, som ikke blot sprogligt giver sig udslag i, hvad vi har set i dette afsnit, men som ifølge forfatterne også har ført til et problem for kvindelige forskeres gen, nemslagskraft i deres arbejder: "..systematic neglect of women.. research shows people rate a work more highly when it is attributed to a male author than when it is attributed to a female author." (ibid.p.187).

Som vi måtte have forstået, ser det ud til, at det sprog, vi som brugere dagligt præsenteres for er medvirkende til at påvirke vores bevidsthed, hvorfor ikke mindst lærebøger for børn og unge er vigtige områder at arbejde med for at forsøge at undgå kønsspecifikke opfattelser i næste generation.
Derfor forekommer det relevant udfra dette kønssprogsmæssige synspunkt at forskeren - der her også er lærer - giver sine oplysninger videre til de mennesker i de institutioner, hvis formål det faktisk også på alle andre områder er (burde være) at udvikle de unge til en rimelig social og veltilpasset voksentilværelse, hvorunder hører at forskelle, der kan tilskrives menneskets kønsmæssige tilhørsforhold, elimineres.

Men på mange måder er en sådan henvendelse, hvor forskeren direkte adresserer sin forskning til det offentlige for herigennem at medvirke til, at visse vigtige resultater bringes udenfor universiteterne, for os i Europa stadig utopi - og et paradoks for mange videnskabelige arbejder.

Iøvrigt synes den europæiske kønssprogsforskning efter indledende undersøgelser af hvor, hvordan og hvorfor sprogstrukturen kan siges at være sexistisk at være nået dertil, at der også her forsøges opstillet nye neutrale omskrivninger til erstatning af de forældede, som samtidig ofte også er dem, der forekommer kønsdiskriminerende. Det eksempel, jeg har kendskab til, er udarbejdet af de tyske kønssprogsforskere Senta Trömel-Plötz og Luise F. Pusch og udgivet under titlen "Sprache, Geschlecht und Macht" (Linguistische Berichte, 198o-81, 69/71). Da den imidlertid ikke adskiller sig meget fra den amerikanske opstilling, skal jeg blot nævne den og iøvrigt til sammenligning bringe disse tyske forskeres alternativforslag til kønsdiskriminerende udtryk i bilag (nr. 3).

Det er ikke fordi, ændringerne i sig selv er originale, hverken i den tyske eller i den amerikanske oversigt. For mig at se ligger nytten for det første i forsøget på at systematisere og dermed forsøge at få en klarhed over, hvor problemfelterne ligger og hvordan de løses. Men derudover viser de faktisk også, at det ser ud til uden de store sværdslag at være muligt at undgå hvad man opfatter som de mest dagligdags - og dermed indgroede - sexistiske termer - i hvert fald i praksis...

SAMMENFATNING.

Det indtryk af hvad moderne udenlandske kønssprogsforskere er kommet frem til, når de har studeret sprogsystemet, svarer stort set til det, vi fik i forbindelse med de ældre danske sprogfolks og -forskeres arbejder.
For nøjere at undersøge og vise disse forhold gribes i den moderne forskning til studier af mange forskellige slags skriftlige materialer (ordbøger, lovtekster, faste vendinger, annoncer, vittighedstegninger, skønlitteratur, aviser etc.), der alle er interessante ved, at de markerer det såkaldte "kvindelige fravær" og den sproglige afhængighed af manden, som kvindelige betegnelser er udtryk for.
For at få et indtryk af, hvordan manden og kvinden selv opfatter den måde, sproget beskriver dem, foretages undersøgelser af forskellige ordpar, udfra hvilke Rolv Mikkel Blakar mener at kunne sige, at begge køn accepterer sprogets billede af dem - hvilket som nævnt nok er en grov forenkling af, hvilke kvinder og mænd, der tales om. Kvinden associeres til hjemmet i sin rolle som den følsomme mor og elskerinde i modsætning til manden, der fremstår som den, der besidder sin status i kraft af udearbejde, og som er styret af rationalet. Således har det billede, vi her får af kvinden og af manden

faktisk ikke ændret sig i forhold til det, som Lis Jacobsen gav for mere end 6o år siden af disse "kønsnævn".

Til trods for kvindens tiltagende rolle i erhvervslivet, indtager hun derfor heller ikke endnu en placering på det sproglige plan, der sidestiller hende med den mand, der besidder de samme faglige og stillingsmæssige kvalifikationer som hun. Problemet er her, som især Rolv Mikkel Blakar påviser, at arbejde og dermed stillingsbetegnelser stadig associeres til manden.

Imidlertid viser undersøgelser, udtalelser af og interviews med (her) franske kvinder, som Marina Yaguello og især Else Boel så glimrende peger på, at de holdninger, man kan have til sådanne problemer, og til den måde, de eventuelt bør løses på, nøje hænger sammen med, hvor kvinden karrieremæssigt befinder sig. Således ser det ud til, at den kvinde, der har opnået en topstilling på arbejdsmarkedet i reglen ikke ønsker at betegnes specifikt kvindeligt, idet hun tilsyneladende ønsker at vise verden, at også hun som kvinde har arbejdet sig op på det plan, manden traditionelt altid har besat.

Hvilket øjensynligt bl.a. kan gøres ved at bevare de traditionelle stillingsbetegnelser, som altid har været benyttet til mænd.

Derfor synes denne problematik ikke blot at kunne føre til debat på tværs af køn, men faktisk fremstår heller ikke kvinderne enige.

Grunden til denne opsplitning ligger måske i, at ikke alle kvinder endnu føler sig overbeviste om, at de har fået et så solidt fodfæste på arbejdsmarkedet, at de tør fremstå på egne præmisser og alligevel blive vurderet på lige fod med konkurrenterne - mændene...

Hvis man skulle prøve at systematisere de nævnte undersøgelser, tror jeg, det kan ske udfra i hvert fald to væsentlige indfaldsvinkler, som jeg mener at kunne spore hos disse forskere - men som ikke udtrykkes eksplicit.

På den ene side kan man have den overbevisning, at sproget er bagud i forhold til de reelle sociologiske vilkår, hvorfor det arbejde, der ifølge en sådan teori først og fremmest bør gøres, er et forsøg på at ændre sproget og fremlægge alternative forslag, som f.eks. Rolv Mikkel Blakar og Else Ryen arbejdede med, og som vi så i de amerikanske og tyske oversigter/ændringsforslag til såkaldte sexistiske udtryk og benævnelser. Sådanne forskeres udgangspunkt er, at kønsforskelle findes, men bør vurderes lige.

På den anden side er det omvendt nok en typisk utopi - fordi det er et stærkt håb - at kønsforskelle ikke bør findes i virkeligheden og dermed heller ikke i sproget. Denne overbevisning, som jeg mener, Else Ryens og specielt Marina Yaguellos arbejder er bygget op om, synes jeg ikke blot er et vældigt optimistisk (og måske lidt vel troskyldigt?) synspunkt at anlægge og basere sit arbejde på. Omend jeg er helt på det rene med, at hvad man kunne opfatte som småprovokatoriske holdninger også kan anlægges som en strategi (som f.ek. i tvivlstilfælde udelukkende at benytte det refererende femininumspronomen). Herudover ser det ud til, som jeg har været inde på det i forbindelse med Marina Yaguello, at et sådant udgangspunkt kan være medvirkende til, at forskeren i højere grad lader sig rive med af sit eget kønspolitiske og følelsesladede standpunkt end forsøger objektivt at beskrive og analysere sine undersøgelser.

Når det overhovedet er væsentligt at undersøge områder, som direkte relaterer sig til, hvordan sproget repræsenterer og beskriver kvinden og manden, så er det fordi, der synes at være en sammenhæng mellem vores bevidsthed og vores sprog. Derfor er det heller ikke ligegyldigt, om kvinden er skævt repræsenteret eller urimeligt beskrevet i vores tilgængelige sprogsystem. For den rolle, hun indtager her, vil kunne være medvirkende til, at hun også reelt forsøger at indpasse sig den. Netop fordi sproget tilsyneladende påvirker os selv og andre til at tro, at der gives et objektivt og tidssvarende billede af sprogbrugerne.

SPROGBRUGEN.

Som de repræsenterede forskere i foregående afsnit uafhængigt af hinanden, men enstemmigt nåede frem til, er kvinden skævt repræsenteret i sprogsystemet, hvilket bl.a. vil sige, at hun i mindre grad end manden kan skildres i vores tilgængelige ordforråd.
Det naturlige spørgsmål må da være, om den påståede forbindelse mellem den ringe repræsentation i sprogstrukturen og kvindens opfattelse af sig selv nu også giver sig konkrete udslag i hendes adfærd, herunder i sprogbrugen.
Dette vil vi nærmere undersøge udfra arbejder, der ikke blot inddrager den voksne kvindes, men også børns, ordvalg og i relation hertil emneområder for eventuelt herigennem at finde en forklaring på, om det sprog kvinden taler, og som anses for anderledes end mandens, hænger sammen med kvindens tidlige opvækstforhold - hvilket alle moderne undersøgelser viser, at det gør.
I mit udvalgte materiale skal vi yderligere blive vidne til en markant ændring i det udgangspunkt og i den måde, som forskeren arbejder med denne problematik på. Hvilket faktisk har vist sig at føre til en skepsis overfor eksistensen af begrebet kvindesprog.

MATS THELANDER OG KERSTIN NORDIN: "Projektet Genus - en Presentation" (1977)

For at nærme sig kvindens sprogbrug har forskere naturligt søgt mulige forklaringer i hendes opvækstvilkår, idet man ikke længere er af den opfattelse, som de ældre forskere var, at det udelukkende er i kvindens og mandens forskellige biologi, grunden til eventuelle sprogbrugsforskelle skal findes.
I den forbindelse kan nævnes en lille artikel, skrevet af svenskerne Mats Thelander og Kerstin Nordin "Projektet Genus - en Presentation" (FUMS 49/77, p. 38), hvor de forsøger at påpege nogle tidlige basale kønsforskelle. Bl.a. tager de fat på, hvornår vi kan begynde at skelne mellem om det er en pige eller en dreng, der taler, og herunder ikke blot indholdsmæssigt, men også lydmæssigt

(stemmelejeniveau), omend taleapparatet fysiologisk og anatomisk først skulle vise en forskel mellem de to køn i puberteten.
Da forfatterne skrev artiklen,havde de endnu ikke foretaget deres egen empiriske undersøgelse af børn i alderen mellem 3-7 år (ligesom resultaterne desværre heller ikke figurerer i det senere FUMS om kønsroller i sprog, 61/78). Deres arbejde er imidlertid baseret på og skulle være en videreudvikling af to kendte amerikanske undersøgelser foretaget af Andrea Miditch og J. Sachs, hvis forsøg gik ud på at båndoptage børns tale i forbindelse med nogle på forhånd bestemte emner. Nogle voksne mennesker skulle derpå bestemme det talende barns køn.
Overraskende er det, at det ifølge disse undersøgelser allerede i barnets tidligste år med relativ sikkerhed synes muligt at skelne, om det drejer sig om en pige eller en dreng. For det første på tonefrekvensen, der derfor må siges at være tillært, da der som nævnt ikke findes belæg for anatomiske forklaringer. Og for det andet fortæller de, at de to køns åbenbart forskellige måder at berette om og beskrive bestemte emner på, allerede på et meget tidligt udviklingstrin er til stede og registrerbare for i hvert fald den voksne lytter. I 79% af tilfældene gættede over 2oo universitetsstuderende korrekt på kønnet af 11 (6 drenge og 5 piger) 3-5 åriges tale om et bestemt emne (et legetøjsdyr).
Sådanne undersøgelser kan give et fingerpeg i retning af, hvor meget børn allerede i 3-års alderen, som vi må forstå udfra opdragelse og almindelig afspejling fra de voksnes adfærd, er socialiseret ind i de traditionelle kønsmønstre, som selv i en så tidlig barnealder synes afgørende for, hvordan vi ikke blot generelt fremtræder, men også hvordan vi sprogligt nærmer os forskellige emner.

TORUN GULLIKSEN: "Språkopplæring og Kjønsskilnader" (1976)

Lad mig i denne sammenhæng nævne en svensk lidt ældre undersøgelse (1973) af skoleelevers ordvalg i stilebesvarelser, som den norske forsker Torun Gulliksen refererer i en artikel "Språkopplæring og Kjønnsskilnader" (Språk og Kjønn, 1976, p. 147).
Denne undersøgelse skal som sit primære sigte for det første have haft at sammenligne gymnasiasters sprog med voksensproget og for det andet at forsøge en vurdering af de kriterier, der lå til

grund for bedømmelsen af disse elevers stilekarakterer. Imidlertid syntes kønssprogsforskellene i mange tilfælde at dominere:

> "Men under arbeidet med å se språket i opgavebsvarelsene i relasjon til karakterene, viste det seg at kjønnsskilnadene i noen tilfelle syntes å være større enn forskjellene mellom språket i besvarelser som hadde fått forskjellig karakter."
>
> (ibid.p. 148)

Som eksempel på kønsdetermineret substantivvalg henviser jeg til nedenstående oversigt, som viser den basalt anderledes begrebsverden og holdningsmæssige forskel, pigerne går til emnet med i deres stilebesvarelser, hvis emne var "Familjen och äktenskabet än en gång", end drengene:

ntall ganger ordet forekom er satt opp for gutter og for jenter.

	gutter	jenter
barn	163	194
far	6	16
föräldrar	24	37
hemmet	14	27
kvinnor	15	25
mor	6	17
människa	23	31
svartsjuka	14	26
tro	5	14
trohet	27	62
trygghet	17	30

Her er noen av de orda som var mest typiske for guttene:

	gutter	jenter
debatt	16	6
frågan	29	14
förbindelser	34	16
kyrkans	37	16
problem	55	31
samhälle	68	46
sexuella	58	34
Sverige	18	7
tidens	21	10
utsträckning	23	10
äktenskap	284	206

(ibid.p.149)

Iøvrigt undersøges også hvilke ordgrupper, de to køn hver især benytter sig af. Der viste sig at være en divergens, som bl.a. kan studeres i sammenhæng med andet skriftligt materiale, som er produceret af voksne mennesker, sådan som det fremgår af nedenstående:

	brosjyrer	lærebøker	avistekster	debatt-bøker	gymnasmaterialet gutter	gymnasmaterialet jenter
substantiv	28,84%	28,20%	27,30%	23,79%	22,27%	21,42%
verb	16,53%	15,26%	16,74%	16,14%	18,45%	19,30%
adverb	7,58%	8,10%	9,21%	9,34%	9,45%	9,85%

(ibid.p.15o)

Pigernes foretrukne ordgruppevalg synes at være verber, adverbier, pronominer og konjunktioner, hvorimod substantiver, præpositioner, adjektiver og talord dominerer hos drengen, hvorved det har træk fælles med voksensproget, som det ses af skemaet - ligesom drengene også fik de bedste karakterer for deres stilebesvarelser.

Torun Gulliksen konkluderer, at drengenes tilbøjelighed til at benytte nominalfraser medfører en større sætningskompleksitet i modsætning til pigernes, der er centreret omkring verbet. Gymnasiepigerne synes derfor i hvert fald skriftligt at udtrykke sig svagere - nemlig mere i overensstemmelse med talesprogsnormen - end drengene, der her formulerer sig komplekst, præget af koncentration.
Yderligere ses det af de to køns ordvalg, at pigerne i langt højere grad benytter ord fra intimsfæren med basale ord og begreber som menneske, trofasthed og tryghed, i modsætning til drengenes mere samfundsrettede begrebsverden, hvor det drejer sig om kodeord som problem, individ, samfund etc.
Som nævnt er Torun Gulliksens indlæg et kommenteret referat af en del af en anden undersøgelse, foretaget i Lund af 151 gymnasieelevers stilebesvarelser. Imidlertid er man som læser så rimeligt informeret om disse elever og om det undersøgte materiale, at resultaterne kunne virke overbevisende - og iøvrigt understrege den tendens, vi var vidne til i ovenstående undersøgelse af børn i forskolealderen, hvis ikke det var fordi, at det, som disse elevers udsagn er baseret på var et debathæfte om - ægteskabet! Hvordan kan man forestille sig andet end helt evidente kønssprogsforskelle, når man tager i betragtning, hvordan manden og kvinden stadig opfylder hver deres afgrænsede funktion i den institution som ægteskabet er. Kvinden ordner hus, mad, børn, og manden tager sig af regnskab og have. Mærkeligt nok synes Torun Gulliksen ikke at være opmærksom på denne vældige begrænsning, som analyserne dermed må få - eller i hvert fald bemærker han den ikke - i og med at de så kun udsiger noget om, hvordan henholdsvist piger og drenge i 17-18 års alderen opfatter deres rolle i dette mønster, udfra hvordan de sprogligt udtrykker det.

OLLE JOSEPHSON: "Mäns och kvinnors ordförståelse" (1977)

I tilknytning til undersøgelser vedrørende ord(gruppe)valg er det nærliggende at fokusere på de to køns opfattelse af deres egen ordforståelse - altså hvordan henholdsvist kvinde og mand mener, at de forstår forskellige gloser, sådan som de vælger dem, når de taler, og sådan som de får dem præsenteret i massemedierne, på formularer og blanketter af forskellig art.

I en oversigtsartikel med titlen "Mäns och kvinnors ordförståelse" (FUMS 49/77,p.35) har svenskeren Olle Josephson (OJo) samlet de af ham bekendte svenske ordforståelsesundersøgelser (hvoraf der ikke synes at være så mange), således at vi herigennem kan danne os et overblik over, hvad der er lavet, og hvilke resultater, man er kommet frem til.

Der synes udfra disse undersøgelser at kunne peges på klare forskelle, der kan tilskrives det biologiske køn.

Uddannelse spiller en væsentlig rolle i denne forbindelse.Således at den bedre uddannede - uanset køn - ser ud til at kunne fortolke bestemte ord/begreber mere overbevisende end den dårligere uddannede.

I en skoleundersøgelse udmærker pigerne sig ved at forstå konkrete og almindelige ord, hvor drengene klarede sig fint, når det drejede sig om abstrakter, fremmedord og alt i alt ualmindelige ord eller begreber, hvilket stemmer godt overens med de påpegninger, Torun Gulliksen foretog af, at det faktisk også er en opdeling, vi i hvertfald i forbindelse med visse emner kan genfinde i de to køns respektive ordvalg i sprogbrugssituationen.

Imidlertid har OJo selv været med til at udføre en sådan form for analyse. Her viste der sig ikke den store forskel i den konkrete forståelse af ordene, hvor forsøgspersonerne var elever på et højt uddannelsesniveau. Og dog pointerer OJo i den forbindelse en ikke uvæsentlig faktor af psykologisk art, nemlig den at mændene gennemgående overvurderer deres egen ordforståelse i modsætning til kvinderne, der synes at undervurdere deres - til trods for at forskeren ikke kunne påvise nogen reel forskel i deres respektive ordforståelse. Men dette træk er vel i virkeligheden ikke så overraskende. For de fleste mænd er generelt vant til at være eller føle sig kvinden overlegen, og det åbenbart i en sådan grad, at han naturligt mener sig bedre til dette eller hint, hvadenten der er grund til denne antagelse eller ej.

Det billede, OJo tegner af kvinden udfra disse undersøgelser, svarer således til det, som vi iøvrigt har fået af hende og hendes forhold til sproget. Også her anses kvinden for ikke at "klare" sig så godt som manden, ligesom hendes aktive ordforråd synes at begrænse sig til de almindeligste ord(områder) samt endelig, at hun selv føler sig mindre sikker på sin egen sproglige formåen end manden.

Imidlertid bør disse undersøgelsers påpegninger tages med et vist forbehold, ikke mindst på grund af det anvendte materiale, hvilket OJo også selv er opmærksom på. De anvendte tekster til afprøvning af de to køns ordforståelse er hentet fra en og samme sfære, hvor det hovedsageligt drejer sig om politik, samfundsforhold, ligesom der i prøvesituationen er indgået formularer fra forskellige offentlige instanser etc. De ord, man således her benytter sig af, hidrører hovedsageligt fra områder, der normalt associeres til manden, og til hvad han beskæftiger sig med. Dette må man naturligvis være sig bevidst i bedømmelsen af de fremlagte resultater.

Når jeg har valgt at lægge ud med en præsentation af specielt disse tre undersøgelser, så skyldes det ikke blot, at man herigennem kan få et indtryk af, hvordan interessen for kønssprogsforskningen nærmest er vakt ved en tilfældighed. Jeg synes også, at disse undersøgelsers tendenser i retning af, hvor tidligt og hvor kraftigt børn føres ind i henholdsvist en kvindelig og en mandlig sfære og dermed er sig de traditionelle kønsroller bevidst, er interessante at have som baggrund for at forstå, at de to køn uundgåeligt må låses fast i dette mønster, og hvad det adfærdsmæssigt medfører i voksentilværelsen - hvilket vi ikke blot er vidne til her, men som også mit øvrige materiale vil vise.

ROBIN LAKOFF: "Language and Woman's Place" (1975)

Når jeg vælger at præsentere Robin Lakoff (RL) og hendes bog "Language and Woman's Place" (1975), så er det fordi, hun hører til gruppen af forskere, der lægger ud med et forsøg på at beskrive, hvordan især kvinden opfatter sig selv og sin rolle i tilknyt-

BEST COPY AVAILABLE

ning til såvel sprogstrukturen som til det sprog, hun bruger. Herudover skal hun også nævnes, da hun ser ud tilat have fået stor betydning for senere forskeres inspiration til arbejder indenfor kønssprogsforskningen.

Igennem sit arbejde er det RLs håb at nærme sig en forståelse af, hvorfor kvinder taler, som de gør, om det er specifikt kvindeligt, og hvilken betydning, den karakteristik, der gives af kvinden udfra hendes sprogbrug, har for hendes placering i samfundet.
Det er for RL ganske oplagt, at kvinden i højere grad end manden gør sig umage med at præcisere sine udtryk. Således f.eks. i forbindelse med brugen af farveadjektiver, hvor "Men find such discussion amusing because they consider such a question trivial, irrelevant to the real world" (ibid.p.9), hvilket RL forklarer med, at sådanne præcise differentieringer ikke har betydning i mandens arbejdsmæssige sfære. Derfor kan man sige, at det RL her får understreget er, at den samfundsmæssige opsplitning mellem de to køn, tydeligt kan genfindes i sproget. Fordi netop et menneskes sociale situation ret præcist afgrænser, hvilke emner som menes relevante og dermed,hvordan vi konkret udtrykker os om dem i udvælgelsen af de enkelte ord.
RL mener endog at kunne opstille et "sæt" adjektiver til at betegne substantiver med, hvoraf den ene del kun kan/bør bruges af kvinden - men hvor hun i modsætning til manden har valgmuligheden mellem de såkaldt neutrale og de specifikt kvindelige:

neutral	*women only*
great	adorable
terrific	charming
cool	sweet
neat	lovely
	divine

(ibid.p.12)

Denne påpegning af at kvinden udtrykker sig emotionelt og åbenbart er meget påpasselig i udvælgelsen af sine udtryk hænger uden tvivl sammen med, at hun allerede fra barnsben er blevet opfordret til at være stille og rolig og i det hele taget ikke gøre sig for meget bemærket. Ligesom piger stadig idag synes at blive opdraget til at være arvtagere for moderen i hendes traditionelle rolle i hjemmet, som netop inkluderer en sådan form for"small-talk" a la høne-kyllingeforholdet. Denne form for kvindesprogbrug er derfor ikke meningsløs, men netop et væsentligt middel til at øge

trygheden hos børnene og generelt til at sprede familiemedlemmers/ venners velbefindende.
Paradoksalt nok synes en sådan opdragelse imidlertid netop at være årsagen til kvindens senere generelt svagere stilling og repræsentation i samfundet:

> "Allowing men stronger means of expression than are open to women further reinforces men's position of strength in the real world: for surely we listen with more attention the more strongly and forcefully someone expresses opinions, and a speaker unable - for whatever reason - to be forceful in stating his views is much less likely to be taken seriously."
>
> (ibid.,p.11)

Som vi også så i forbindelse med de ovenforstående nordiske undersøgelser er det kraftfulde og angiveligt magtfulde sprog sædvanligvist associeret til manden. At det netop tillægges manden kan også vises udfra bøssers generelle afvisning af dette maskuline image, hvorfor de hellere benytter sig af det skitserede "kvinde"-sprog.

Som noget specifikt for kvinden anser RL fænomenet "tag-question", som på dansk er kommet til at hedde "påhængs-ikke". RL føler sig overbevist om, at der i en sådan sprogbrug udtrykkes en kvindelig usikkerhed og en mangel på stillingtagen i forhold til det udtalte. Som vi siden skal se, er danskeren Ole Togeby ikke enig med RL i denne analyse.
Iøvrigt samler RL de sproglige karakteristika, som hun anser for specifikt kvindelige i 9 punkter (se bilag nr. 4), hvoraf de vigtigste er nævnt her, men som alle bidrager til at tegne et billede af kvinden som svag og usikker, og som viser, at hun ved at fortsætte med denne sprogbrug vil have svært ved at "konkurrere" med manden på arbejdsmarkedet - udfra teorien om,at den der ikke bekersker et magtfuldt sprog, får vanskeligt ved at få indflydelse i samfundet.

Alt i alt giver RLs overvejelser og påpegninger anledning til at fastslå, at kvinden står i et sprogligt dilemma - et paradoks man kan kalde "double-bind". For taler hun som manden, fordømmes hun, er ufeminin. Bruger hun det ovenfor skitserede kvindesprog, skældes hun derimod ud for ikke at kunne formulere sig ordentligt eller tænke klart, ligesom hun derfor heller ikke synes at være i stand

til at deltage i seriøse diskussioner el. lign.: "These two choices which a woman has - to be less than a woman or less than a person - are highly painfull." (ibid.p.6).
Iøvrigt skal her understreges den opfattelse, som RL giver udtryk for, at jo højere socialt stade, herunder uddannelsesmæssigt, et menneske befinder sig på, des mindre sprogforskelle mellem kønnene. Dette træk blev jo også bemærket af svenskeren Olle Josephson, omend det ser ud til, at psykologiske faktorer, bl.a. omkring selvopfattelsen medfører, at mændene under alle omstændigheder dominerer.

RL får i virkeligheden trukket ikke så få aspekter frem, som den nyere kønssprogsforskning stadig anser for væsentlige at arbejde med. Imidlertid er der en fundamental modsigelse imellem RLs udsagn og den måde, som hun argumenterer for dem på.
På den ene side giver hun udtryk for, at sociale faktorer er vigtige at inddrage i forskningen for at forstå kønssprogsproblematikken. Men på den anden tager hun ingen som helst steder højde for dem. Ingen steder så meget som nærmer hun sig en differentiering af kvinden (aldersmæssigt, uddannelsesmæssigt, uddyber familiære forhold el. lign.). Derfor er hendes bog også svær at opfatte som et meget vægtigt videnskabeligt arbejde, omend den naturligvis bør ses i lyset af, at den er en af de første bøger, der udkommer af moderne kønssprogsarbejder, ligesom den på trods af sådanne kritikpunkter, synes at have været inspirationskilde for en del senere arbejder (hvilket bl.a. kan ses af de mange henvisninger, som forskere selv idag kommer med).
Som andre kønssprogsarbejder, der udkommer på dette tidspunkt, synes hensigten nok så meget at være et forsøg på selv at forstå problematikken på dette område, end det egentlig ser ud til at være hensigten at gøre den begribelig for andre - og dette er ikke mindst medvirkende til, at den ikke står så stærkt i sine udsagn.
Yderligere er de "forsøgspersoner", RL hentyder til i sin bog, udelukkende mennesker fra hendes egen private og faglige omgangskreds, hvorfor de naturligvis må repræsentere en socialt set snævert sammensat gruppe, og af hvilken grund resultaterne heller ikke er generaliserbare.

MARY RITCHIE KEY: "Male/Female language" (1975)

Den amerikanske antropolog Mary Richie Key (MRK) er også en af dem, der tidligt, her via antropologiske studier, blev opmærksom på den sexisme, som vi har set sprogsystemet udtrykker. Dette arbejde medførte siden en interesse for, hvilke kønsforskelle man kan spore i sprogbrugen, således som "Male/Female Language" fra 1975 er udtryk for.
Her får MRK indledningsvist konkretiseret den drivkraft, som ikke bare hos hende, men i høj grad også hos så mange andre, heriblandt Robin Lakoff, har været igangsætteren ikke blot naturligvis af kønssprogsstudier, men af den samlede kvindeforskning:

> "This little book, then, is a result of several years of teaching sociolinguistics; many years of serious linguistic research; af lifetime of knowing what it is like to be female; and a lifetime of wondering what it is like to be male."
>
> (ibid.p.VII)

MRK er en af de få forskere, der, omend måske lidt overfladisk, forsøger nærmere at se på den metode, nyere kvindeforskning benytter i sin tilgang til stoffet, ligesom hun prøver at forklare forskelle, der kan tilskrives, at den moderne forsker på kønssprogsområdet ofte er en kvinde.
Dette sidste faktum, som er en fundamental ændring i forhold til den traditionelle ikke blot sprogforskning, men forskning i det hele taget, mener hun medfører, at der er blevet anlagt en anden synsvinkel, hvilket hun illustrerer med følgende fabel om løven og billedet:

> "The story goes that a lion was looking at a painting of a hunter slaying a lion, and he commented, "Yes, but who painted the picture? A lion might have done it differently"."
>
> (ibid. p. 75)

Det som MRK påpeger er altså, at den kvindelige forskers præmisser for at skrive om sit eget køn er forskellige fra den mandelige forskers, og at det kan farve hendes arbejde. Som vi allerede har set eksempler på, er dette - naturligvis - også tilfældet. Men når personlige og (køns)politiske vurderinger måske i for høj grad præger analyserne, så skyldes det nok også, at kønssprogsforskningen er så ung og endnu ikke i ønskelig grad har udviklet tilstrækkeligt objektive metoder.

En af de umiddelbare konsekvenser, som MRK ser som et generelt problem i den moderne kvindeforskning som følge af denne anderledes synsvinkel, er at mænd fuldstændigt er udeladt som genstand for forskningen. Denne konstatering er vel nok korrekt - og især omkring dette tidspunkt i 1975, hvor bogen er udgivet. På den anden side er det en fuldt forståelig konsekvens. For ikke blot er forskeren nu en kvinde, men det man primært ønskede at undersøge var også - kvinden. Det er hendes stilling og placering i samfundet og i familien, som tages op til nærmere undersøgelse, fordi hun mere end nogensinde føler sig presset ind i et kønsrollemønster, der ikke mere passer til hende. Imidlertid mener MRK, at mænd ikke blot er udeladt som undersøgelsesobjekter men at det er urimeligt, fordi også mænd er ofre for sexisme, hvorfor et af hendes kapitler fokuserer på "det mandlige fravær" ("Discrimination against Males, Taboos, and the Double-standard", ibid.p.54). Da denne sexisme mod manden er et væsentligt led i MRKs kritik af den moderne kvindeforsknings metoder, finder jeg det nødvendigt at inddrage den her under sprogbrugsafsnittet. I kapitlet nævnes nogle eksempler på de mange sårende og fornærmende udtryk, som (også) findes og bruges om mænd, ligesom hun indleder med et såkaldt mandediskriminerende ordsprog:

> "What are little boys made of?
> Snakes and snails, and puppy-dogs´tails;
> And that´s what little boys are made of"

Det er muligt, at der findes mange kønsdiskriminerende udtryk om mænd. De undersøgelser, jeg i forbindelse med dette arbejde har fået kendskab til, viser imidlertid, at det drejer sig om forholdsmæssigt langt færre vendinger, end hvad man gennem tiderne har ment at kunne slå fast om kvinder. Men det kan naturligvis hænge sammen med, at det i ældre tider var mænd, der nedskrev disse udtryk, og at den moderne forskning netop ønsker at drage de mange kvindefjendske sexistiske termer frem for herved at blive sig dem bevidst, forklare dem og eventuelt efterhånden derved lade dem stå tilbage som et levn fra dengang, man mente de udsagde nogen som helst sandhed om nogen som helst.

Men at man skal være yderst forsigtig i sin dom over sådanne kønsspecifikke udtryk viser bl.a., at den lille ovenstående remse blot er en omskrivning - om piger! Hvorfor eksemplet ikke er det mest heldigt valgte i det ærinde, MRK er ude i:

> "What are little girls made of?
> Sugar and spice and everything nice;
> And that´s what little girls are made of."

Iøvrigt fremhæver MRK, at det blide, udtryksfulde og høflige sprog, som har været opfattet som specifikt kvindeligt er udelukket fra at blive benyttet af manden. Hun er her ikke opmærksom på, som vi så Robin Lakoff var det, at mænd, der fornægter det traditionelle mandlige ideal, også bevidst fornægter et sprog, der måske mere kendtegner manden end kvinden - altså bøsser og siden "de bløde mænd".

Det morsomme i den måde, som MRK her trækker linierne op på er, at det normalt forkætrede specifikke kvindesprog, som vi har set karakteriseret som forvrøvlet, emotionelt og svagt, her pludselig gøres til noget attråværdigt, som manden holdes ude fra.
Iøvrigt forekommer det os idag rigtigt at inddrage de sproglige problemer, mændene måtte have, hvilket også bliver gjort i den nyeste kønssprogsvidenskab. Ligesom vi så, at nogle forskere, her specielt i forbindelse med de amerikanske og tyske systematiserede kategorier af sexistisk sprog og de foreslåede alternativer, gør en dyd af at påpege og argumentere for mændenes interesse i at få foretaget undersøgelser, der kan rette op på eventuelt fundne uligheder, der ikke blot kønsvurderer kvinden, men også i nogle tilfælde manden. I den forbindelse kan man også fremhæve, at det vel ikke er tilfældigt, at vi idag hellere taler om kønssprog end om kvindesprog.

Af interesse hvad angår de to køns respektivt foretrukne valg af gloser og termer, viser MRK iøvrigt enkelt, men glimrende illustrativt nogle generelle tendenser i et skema, som pány understreger kvindens svage måde at udtrykke sig på i modsætning til mandens mere slagkraftige façon. Det får følgende forklaring og bemærkninger med på vejen:

> "Vocabulary items and expressions which illustrate the "feminine" usage on the left side of the chart are such items as: "precious, cute, teeny, abdomen, oh dear! How perfectly sweet!"

> The continuum moves toward strong or brutish terms, such as "belly" or "guts" and finally to obscenities and items which, until recently, rarely found their way into print. If males use language as that defined on the left side of the chart, they are thought to be effeminate; if females use language as that defined on the right side of the chart, they are thought to be coarse."

(ibid.p.33-34)

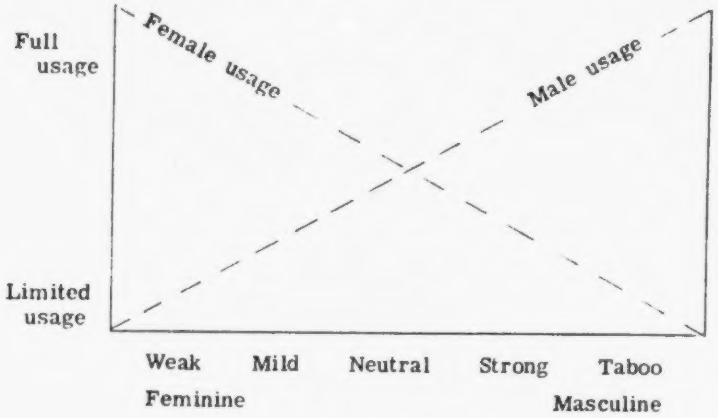

(ibid. p.34)

Som man kan se, stemmer disse fremhævelser overens med, hvad Robin Lakoff gjorde opmærksompå. Men som hendes bog er også MRKs arbejde udsprunget af subjektive overvejelser, der som vi bl.a. har set ikke altid holder for nærmere studier. Imidlertid er bogen fuld af eksempler, der oplyser og støtter tanken om, at der er et arbejde, der bør gøres, hvis kvinden - og manden... - ikke ønsker at blive nedvurderet p.gr.a. sin sprogbrug.

WILLIAM M. O´BARR OG BOWMAN K. ATKINS:

"Women´s language" or "Powerless language"? (198o)

Lad mig specielt vedrørende kvinders - og her også mænds - sprogbrug nævne en artikel, publiceret i en amerikansk bog, som er udgivet af Sally McConnell et al.: "Women and Language in Literature and Society" (198o).
En af dette værks få arbejder, der er baseret på egne empiriske undersøgelser, er skrevet af William M. O´Barr og Bowman K. Atkins: "Women´s language" or "Powerless language"?.
De to forfattere har her specielt undersøgt, hvordan mænd og kvinder taler i retten på baggrund af mistanke om, at

> "...so-called "women´s language" is in large part a language of powerlessness, a condition that can apply to men as well as to women. That a complex of such features should have been called "women´s language" in the first place reflects the generally powerless position of many women in American society, a point recognized but not developed extensively by Lakoff. Careful examination in one institutional setting of the features which were identified as constituting "women´s language" has shown clearly that such features are simply not patterned along sex lines. Moreover, the features do not, in a strict sense, constitute a style or register since there is not perfect co-variation."
>
> (ibid.p.94)

Som man ser, understreger de to forfattere meget tydeligt deres mistro til ideen om et reelt kvindesprog. Altså til et sprog, der specifikt skulle kunne tilskrives kvinder.
Iøvrigt har mit materiale vel allerede vist (og skal yderligere vise), at de to forfattere sandelig ikke skyder over målet, når de henviser til, at deres inspirationskilde Robin Lakoff undlader at inddrage de klassemæssige aspekter - det gør de færreste forskere i tilstrækkelig grad.

I forfatternes indledende arbejde noterede de sig den ikke overraskende kendsgerning, at advokater gav råd til deres yngre kolleger i form af en slags praktisk retshåndbog med direkte addresse til og opmærksomhed mod de kvindelige vidner i retssalen. Denne "håndbog" ansporede de to forfattere til særligt at fokusere på, hvordan så disse kvindelige vidner opførte sig/talte i retten.

> 1. ***Be especially courteous to women.*** **("Even when jurors share the cross-examiner's reaction that the female witness on the stand is dishonest or otherwise undeserving individually, at least some of the jurors are likely to think it improper for the attorney to decline to extend the courtesies customarily extended to women."[4]**
>
> 2. ***Avoid making women cry.*** **("Jurors, along with others, may be inclined to forgive and forget transgressions under the influence of sympathy provoked by the genuine tears of a female witness." "A crying woman does your case no good."[5]**
>
> 3. ***Women behave differently from men and this can sometimes be used to advantage.*** **("Women are contrary witnesses. They hate to say yes. . . . A woman's desire to avoid the obvious answer will lead her right into your real objective–contradicting the testimony of previous prosecution witnesses. Women, like children, are prone to exaggeration; they generally have poor memories as to previous fabrications and exaggerations. They also are stubborn. You will have difficulty trying to induce them to qualify their testimony. Rather, it might be easier to induce them to exaggerate and cause their testimony to appear incredible. An intelligent woman will very often be evasive. She will avoid making a direct answer to a damaging question. Keep after her until you get a direct answer–but always be the gentleman."[6]**
>
> (ibid. s. 95)

Ved hjælp af 150 timers båndoptagelse, som de to forskere bragte hjem fra 2½ års arbejde i retssalen, dokumenterer de, at det ikke kun er kvinder, der bruger det normalt kvindespecifikt opfattede sprog. De fandt belæg for deres tese om, at mænd også taler andet end "norm"sprog. Dette faktum viser de i to skemaer, hvor det klart fremgår, hvem der udtrykker sig på hvilken måde (se bilag nr. 5).

Af svarene måtte konklusionen blive, at den måde, et menneske taler på i højere grad er relateret til sociale forhold end primært til det menneskelige køn! Omend der understreges en tendens til (se skema under bilag), at kvinder nok oftere benytter sig af denne form for sprog end mænd. Hvilket kan tilskrives "the greater tendency of women to occupy relatively powerless social positions. What we have observed is a reflection in their speech behavior of their social status." (ibid.p.104). Hvilket er en udlægning, der falder i tråd med den, jeg anførte i forbindelse med Olle Josephsons ordforståelsesundersøgelse, der jo viste, at mændene, om det var reelt eller ej, altid gav udtryk for en overlegenhedsfølelse i forhold til kvinden.

Konsekvensen af at benytte et "powerfull language" i stedet for et"powerless" fremgår klart af de meninger, som jurymedlemmerne i en retssag gav udtryk for efter at have lyttet til en båndoptagelse, og som de to forfattere herefter opstillede i et skema (se bilag nr. 6). Heraf forstår man klart, at den måde, som vidnerne sprogligt fører sig frem på, har en stærk indflydelse på. hvordan deres udsagn bedømmes og vægtes hos jurymedlemmerne. Her får vi altså konkretiseret den væsentlige indflydelse sprogbrugen har på vores bedømmelse af andre mennesker.

Men det som især er bemærkelsesværdigt i denne undersøgelse er selvfølgelig, at disse forskere, på baggrund af et tilsyneladende metodemæssigt pålideligt empirisk materiale, faktisk kuldkaster og tilbageviser teorien om eksistensen af et såkaldt kvindesprog! Hvad der for dem er belæg for at hævde er derimod, at om der synes at være en sproglig adfærd, som ser ud til specielt at blive benyttet af kvinden , så er det hendes sociale position, altså nogle skel på tværs af køn, der adskiller det svage sprog fra det magtfulde.

Måske skal forklaringen på den forbløffende ensartede og ensporede opfattelse af, at kvinden - hvem hun så end er! - talet andet sprog, som vi har set det hævdet i disse arbejder vedrørende sprogbrugen, kunne forklares udfra nogle præcise påpegninger af de moderne kvindeforskeres tilgang til stoffet og deres metodeanvendelse, som vi nedenfor skal se, den **tyske kønssprogsforsker** Gisela Klann-Delius foretager.

GISELA KLANN DELIUS: "Sex and Language Acquisition - is there any Influence?" (1981)

At afslutte denne del af mit arbejde vedrørende kvinders (og mænds) sprogbrug med Gisela Klann-Delius´(GKD) artikel "Sex and Language Acquisition - is there any Influence?" (Journal of Pracmatics, 5/1981, p.1) forekommer mig relevant, specielt fordi, jeg mener, hendes velargumenterede påpegninger af den eksisterende empiriske kønssprogsforsknings manglende entydighed, hvad angår dens påpegninger, kan være med til at danne en rimelig afslutning på de præsenterede arbejder og de anvendte metoder.

I sin artikel forsøger GKD ved hjælp af et stort udvalgt materiale af empiriske undersøgelser at få vist, hvordan den hidtidige empiriske forskning er blevet foretaget og dermed også, hvorfor resultaterne er så forskelligartede og derfor så lidet generaliserbare.
Ved at inddrage undersøgelser, hvori man udfra fonologiske, syntaktiske og leksikalske grunde har forsøgt at nærme sig forklaringen på, om der skulle kunne påvises forskelle i sprogindlæringen hos børn, som kunne tilskrives deres biologiske køn, ses det, at nogle forskere i deres undersøgelser finder belæg for at konkludere, at barnets køn bestemt influerer på sprogindlæringen - som vi har set ikke blot allerede Otto Jespersen påstod, men hvilket der også blev givet udtryk for i de svenske undersøgelser, som jeg indledte dette afsnit med. Mens andre ikke mener at kunne hævde dette.
I sit forsøg på at blotlægge de metodemæssige fejl, GKD ser i den eksisterende kønssprogsforskning, fremhæver hun, hvad vi hovedsageligt også er blevet vidne til i mit præsenterede materiale, at

undersøgelserne ofte er baserede på et enkelt trin i barnets udvikling, og derfor ikke giver et bredt eller samlet billede. At forsøgspersonerne ofte er for snævert udvalgt (middelklasse), at undersøgerens køn bør være oplyst, eventuelt bør begge køn repræsenteres i denne rolle. At den unaturlige situation, som en empirisk undersøgelse altid vil være, i højere grad bør beskrives og tages i betragtning. Og endelig at selve det linguistiske udgangspunkt i mange undersøgelser er for snævert: "many studies are only as good as the linguistic model they use. So, for instance, the value of studies employing transformational grammar is bound to the consistency of this linguistic model and its adequacy for describing natural language use." (ibid.p.lo).
Som et meget væsentligt aspekt i denne sammenhæng understreger GKD den generelle og fundamentale mangel på et velbeskrevet teoretisk (biologisk, socialisationsteoretisk) udgangspunkt, der som vi har set i såvel den ældre danske kønssprogsvidenskab som især i de første arbejder af den udenlandske (Robin Lakoff, Mary Ritchie Key) medfører personlige og følelsesladede påpegninger, der ifølge GKD måske endog blot synes at understrege de dybt forankrede fordomme (ibid.p.11) - hvilket sidste jeg nu ikke synes, hun får vist gennem sin præsentation af undersøgelser - eller noget sted i sin artikel iøvrigt får argumenteret overbevisende for.

Iøvrigt er det GKDs hensigt igennem dette arbejde samtidig at forsøge at tilbagevise en anden udbredt opfattelse, nemlig den at kvinden taler bedre end manden, hvilket de empiriske undersøgelser heller ikke hverken synes at kunne be- eller afkræfte.
I den forbindelse er det nærliggende at drage en parallelitet til sociolinguistikkens to hypoteser: differenshypotesen og deficithypotesen, hvor den sidste i denne sammenhæng betyder, at man enten anskuer kvindens sprog - som arbejderens - som en dårlig variant af mandens. Eller omvendt opprioriterer man det, og dermed kvindeligheden, idet man betragter det som en styrke for kvinden, ligesom det er udtryk for en fundamental del af hendes psyke, som hun herigennem viser i sit adfærdsmønster, og derfor bør et eventuelt kvindesprog bevares. Hvis vi skal rubricere den kønssprogsforskning, vi her har fået kendskab til, er det netop et sådant værdiladet udgangspunkt, de fleste (ukommenteret) synes at benytte. Omvendt mener GKD, ifølge differenshypotesen, at man ikke skal

tilskrive det sprog, kvinden taler, nogen anden vægt end det, manden taler. Hun argumenterer således for blot at se på den forskel, man måtte kunne registrere mellem kvinden og manden i deres sprogbrug som - en forskel.

Jeg mener, GKD har ret i at påpege vigtigheden i, at man i sit forskningsmæssige udgangspunkt også gør sig sin holdning klar på dette punkt, fordi de to grundholdninger vel egentlig er så væsentlige, at de kunne dele kønssprogsforskningen blot ud fra disse to kriterier. Imidlertid er det de færreste forskere, der eksplicit redegør for deres grundholdning til denne problemstilling, omend den naturligvis indirekte tilkendegives gennem arbejdet. Af den ene eller den anden personlige bevæggrund - som er meget følelsesladede, synes man i mit præsenterede materiale hovedsageligt at arbejde udfra tesen om, at kvindens sprogbrug er ringere (specielt hos ældre, mandlige videnskabsfolk), eller at det er miskendt, og at det udfra mange, men ikke så traditionelle og direkte samfundsrelevante synsvinkler, bør vurderes højere, hvilket man så forsøger at vise. En undtagelse herfra er den ovenfor citerede undersøgelse ""Women´s language" or "Powerless language"?", som ved at fornægte eksistensen af et kvindesprog, naturligvis heller ikke valoriserer sprogbrugen efter køn - men nok udfra sociale aspekter.

Netop i forbindelse med som forsker at få bestemt og forklaret sit udgangspunkt er det selvfølgelig også helt væsentligt, at han/hun gør sig klart, hvilket et objekt, der skal undersøges. Som vi har set og forklaret, er det i disse undersøgelser hovedsageligt kvindesproget, der som det angiveligt afvigende fra normen, har vakt interesse. Men i alle tilfælde er vi ladt i stikken med hensyn til, hvilken en kvinde, der er tale om. er hun biologisk, sociologisk eller biologisk og sociologisk determineret. For så vidt er det ret uinterssant, hvilken primær indstilling, forskeren har,men som en del af det teoretiske udgangspunkt er den lige så vigtig at få præciseret som den ovenfornævnte deficit-differens-hypotese.

Denne uklarhed er GKD også opmærksom på og forsøger udfra både biologiske, kognitive og socialisationsteoretiske argumenter at nærme sig en troværdig konklusion på sit spørgsmål, om (som vi har nævnt) der findes forskelle i sprogindlæringen, der kan tilskrives barnets køn. Til trods for hendes grundige studier mener hun sig imidlertid ikke i stand til andet end på et relativt forsigtigt plan at foretage nogle konklusioner (hvilket nok er en klog disposition på baggrund af artiklens kritiske holdning til den moderne kønssprogsforsknings for hurtige slutninger på for løst grundlag!), eller som hun selv udtrykker det "hypoteser", der opstilles i 4 punkter, og som hun mener er væsentlige at tage i betragtning i det fremtidige forskningsarbejde:

> (1) There is a sex difference in language learning; however, sex differences are not to be expected in all areas of language acquisition, but most likely only in the semantic-pragmatic domain.
> (2) The influence of sex on language acquisition has to be seen as causing differences and not deficits.
> (3) This crucial distinction between differences and deficits in language learning has not been made in previous empirical research, which is one explanation of their not being too successful.
> (4) Conceiving of sex and language acquisition in terms of difference rather than of deficit should be a productive guideline for further empirical research in a branch of psycholinguistics that is in dire need of being developed.

(ibid.p.1)

SAMMENFATNING.

Mange af, specielt de tidlige udenlandske kønssprogsundersøgelser er blevet udarbejdet udfra den holdning, at der eksisterer et kvindesprog, hvorfor det er naturligt at finde frem til, hvordan det ytrer sig samt forsøge nogle forsigtige tilnærmelser til at forklare de træk, man finder frem til.
Forskerne påpeger kvindens generelt anderledes brug af sproget, hvor de behandlede områder, som anses for kvindespecifikke, kan karakteriseres som alt i alt svagere end den måde, som manden formulerer sig på.
Imidlertid bliver vi ikke overbeviste om rigtigheden af disse detaljerede undersøgelsers påpegninger, hvilket ikke mindst skyldes at de ofte modsiger hinanden og derfor efterlader et noget forvirret indtryk. Derfor må vi på nuværende tidspunkt endnu være forsigtige i vores konklusioner på det foreliggende grundlag.
Imidlertid kan vi sige så meget i relation til vores indledende spørgsmål, at kvindens ringere repræsentation i sprogsystemet ikke direkte bevises at hænge sammen med hendes sprogbrug, hvilket havde været interessant at kunne påvise, eftersom vi jo i forbindelse med sprogafsnittet så, at i hvert fald visse kvinder faktisk synes

at spejle sig i sprogsystemets billede af dem.
Det man her fokuserer på for at nærme sig en forklaring på denne om ikke specifikke så typisk kvindelige mindre magtfulde optræden som underordnet i forhold til manden, er derfor kvindens opdragelse - hele hendes socialisation, som skal vise sig at kunne give mange svar på hendes mindre "gennemslagskraftige" adfærd.

Man kan måske indvende til ovenstående, at det jo da er indlysende kendsgerninger, som disse forskere møjsommeligt kommer frem til. Og i virkeligheden synes jeg også, at mange af de præsenterede undersøgelser måske lettere og mere oplagt kunne have været foretaget og påvist i et andet regi. For som vi så bl.a. i forbindelse med Olle Josephsons artikel, justerer disse forskere ikke deres materiale for faktorer som uddannelsesniveau og indtægt, hvorfor undersøgelserne heller ikke kan vise, om der reelt findes et kvindespecifikt sprog på tværs af disse forhol. Det de gør er at illustrere nogle socialpsykologiske træk - de beviser ikke noget sikkert om det holdbare i at tale om et reelt kvindesprog.

Og den seneste forskning ser da også ud til at være af en anden og mere gyldig karakter. Her mener man nok, at nogle kvinder taler anderledes end nogle mænd. Men det skal ikke opfattes som kvindespecifikt, for der findes også mænd, der taler som kvinder, ligesom sociale aspekter som efterlyst ovenfor, spiller en væsentlig rolle.

Af den grund peges der på, at vi bør være forsigtige i vores vurderinger af de forskelle, der kan registreres i forskellige menneskers sprogbrug, og det ikke mindst fordi de traditionelle bedømmelser ofte harmonerer med, at det til samfundet engang tilpassede normsprog er det rigtige. Således berører man her det ønskelige i en ændring af vores normopfattelse - og ikke nødvendigvis en ændring af kvindens - eller mandens - sprogbrug. Vi bør i højere grad acceptere, at der findes disse sproglige divergenser, hvilket ikke mindst GKD fremhæver i sin grundige status over den moderne kønssprogsforskning, og at vi fra det udgangspunkt kan forsøge at nærme os en forklaring på, hvorfor så de findes.

På denne baggrund, hvor vi på det nærmeste er ved at få forkastet teorien om eksistensen af et specifikt kvindesprog, er det nærliggende at undersøge, hvad man til gengæld lidt bredt og diffust nu foku-

serer på, nemlig kvindens i et og alt mindre magtfulde adfærd. Hvorfor hun også taler anderledes end manden, men at det ikke nødvendigvis er specifikt for kvindekønnet - men mere for en eller anden form for underordnet gruppe.
Og hvad ville være mere naturligt for os og for at indkredse denne væremåde end at undersøge, hvad man igennem forskellige undersøgelser mener at kunne sig om kommunikationen mellem kvinde og mand.

KOMMUNIKATIONEN.

Et relevant spørgsmål til den karakteristik, vi nu har fået af kvinden, må være, hvorledes hun klarer sig i en sproglig interaktion med det modsatte køn. For selv om de nyeste undersøgelser viser, at der ikke udelukkende er tale om et specifikt kvindesprog, men mere om forskellige måder at benytte sproget på, især afhængig af brugerens sociale status, så blev det dog vist, at kvinden alligevel, når der var taget højde for dette og i forbindelse med specielt uddannelsesmæssige forhold, i større udstrækning benyttede sig af, hvad vi har karakteriseret som en svagere sprogbrug end manden.
Vi skal forsøge nøjere at blotlægge og forklare eventuelle forskelle mellem den måde, som kvinden forholder sig i en kommunikationssituation og den måde, manden gør det på.
I den forbindelse skal vi også få mulighed for at tilbagevise den kendte myte om, at kvinden altid snakker, de tier aldrig stille, men snakker i et væk om ingen verdens ting osv. osv.
I dette afsnit vil der foruden præsentationen af to arbejder, der behandler kommunikationen mellem kvinden og manden i henholdsvist den offentlige og i den private sfære (her ægteskabet), også blive focuseret på de ikke sproglige koder, fordi de skal vise sig at støtte og hjælpe med til yderligere at forstå, hvorfor kommunikationen foregår, som den gør mellem de to køn.

BARBARA W. EAKINS OG R. GENE EAKINS: "Sex differences in human communication" (1978)

Et forskerpar, som vi allerede har beskæftiget os med i afsnittet om sprog er B.W. Eakins og R.G. Eakins (EE) i forbindelse med deres bog "Sex differences in human communication" (1978).
I dette arbejde er det foruden nogle påpegninger vedrørende kønssprogsproblematikken indenfor sprog og sprogbrug, især selve samtalesituationen, der er fokuseret på. Iøvrigt består det materiale, som EE behandler i denne bog, som tidligere nævnt af en mængde refererede undersøgelser.
I kapitlet "Why can´t women be more like a man? Communication between the sexes" (ibid.p.57) understreger de, at en dialog kan karakteriseres på to måder. Den kan gå i retning af at kaldes in-

strumental, hvor der videregives, befordres eller anmodes om information. Men den kan også være af en mere expressiv type, som bidrager til at hjælpe, belønne, opmuntre - eller det modsatte - og som generelt kan beskrives som mere emotionel. På baggrund af hvad undersøgelserne om kvindens sprogbrug viste os, er det ikke overraskende, at hun i forlængelse heraf også er den, der i kommunikationen først og fremmest udtrykker sin åbenhed og interesse for samtalepartneren, altså rubriceres hendes måde at kommunikere på i den expressive gruppe. Problemet er imidlertid, at manden omvendt ser ud til at kommunikere i en mere informativ retning, hvorfor EE ved hjælp af denne opdeling af kvinden og manden (på en for dem fiks, men nok noget generaliserende måde) indledningsvist præciserer problematikken, som dermed kan fremstilles som, at det må være meget svært for to mennesker af modsat køn at kommunikere:

> "They agreed more: showed more "tension release" - for example, laughing; and manifested more solidarity, as opposed to antagonism. What distinguished the male verbal interaction was the higher number of attempted answers that came from men. They surpassed the women in the opiniongiving and orientation-giving categories of talk. Talk tended to be specialized according to sex, with the preponderance of instrumental, getting-the-job-done speech coming from males and most of the expressive, supportive talk coming from females."
> (ibid.p.72-73)

Denne karakteristik af henholdsvist kvindens og mandens kommunikationsadfærd kan nok være rigtig, men er slet ikke i tilstrækkelig grad underbygget i EEs referat. Således underretter de ikke om, hvilke kvinder og mænd , vi præsenteres for, hvad samtalen, der danner baggrund for udtalelserne, drejede sig om, og i hvilket et forum, den udspandt sig.

EE refererer en undersøgelser, jeg specielt gerne vil trække frem her, fordi den focuserer på nogle interessante forhold vedrørende taleskiftet både mellem mand og kvinde og mellem to mennesker af samme køn (Zimmerman og West: "Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation", 1975). Resultaterne herfra viser, at i dialoger mellem kvinde og mand, blev der i 91% af tilfældene foretaget afbrydelser af en eller anden art og næsten alle (96%) blev foretaget af mænd. I modsætning hertil fandtes meget få afbrydel-

ser eller overlapninger i samtaler, hvor partnerne var af samme køn (%-tallet ikke opgivet).
EEs konklusion på disse tal er, at ikke blot synes kvinden i sin sprogbrug generelt at være mere høflig end manden. Dette træk synes også at kunne genfindes i hele hendes kommunikationsform, der ikke desto mindre i de fleste tilfælde resulterer i, at hun domineres af manden ("Here, we are dealing with a class of speakers, females, whose rights to speak appear to be casually infringed upon by males." Citat fra Zimmerman og West, EE p. 69).
Som EE i denne forbindelse nævner, støtter sådanne tal påstanden om, at det traditionelle kønsrollemønster i høj grad findes og trives selv i de fundamentale normer for verbal kommunikation.
Yderligere viser undersøgelsen, at samtalepartnernes sociale status er omvendt proportional med afbrydelser: høj status medfører ikke overraskende, at den talende uforstyrret får lov at tale.
Hvor omvendt den dårligt uddannede - og som derfor også som oftest vil befinde sig på et lavere samfundsmæssigt niveau - i overvældende grad ikke får lov til at gennemføre sine sætninger. Som eksempel på denne form for hierarki påpeger EE, at ordstyreren i en forsamling er den taler, der mindst afbrydes. Men at der også mellem kvinder og mænd eksisterer en slags "social hakkeorden" kan ses af, at når kvinder afbryder - som nævnt i langt færre tilfælde end mænd - er det hovedsageligt andre kvinder, det går ud over, til trods for at de i det af Zimmerman og West fremdragne eksempel er på lige uddannelsesniveau med mændene (alle universitetsfolk).

Iøvrigt opstiller EE nogle af resultaterne herfra i følgende illustrative tre tegninger, der viser, hvorfor kvinden til trods for sin åbne og positive holdning til samtalen ofte må ende med at "vælge" tavshed.(se nedenfor).

EE understreger yderligere, at der ingen tvivl er om, at de forskellige mere eller mindre bevidste samtalestrategier, som mændene benytter sig af, kan være måder til at kontrollere selve emnerne for samtalen på.
F.eks. viste undersøgelserne af en række samtaler med mange forsinkede svarreplikker, som hovedsageligt stammede fra mænd, at de automatisk før eller siden fører til, at samtalen blev bragt til ophør, ligesom gentagne afbrydelser direkte førte til skift i samta-

BEST COPY AVAILABLE

leemnet.

I virkeligheden, skriver EF, er dette mønster mellem mand og kvinde præcist det samme, som kan studeres mellem voksen og barn, hvor den voksne ofte føler, at der er en magtbalance, der skal overholdes.

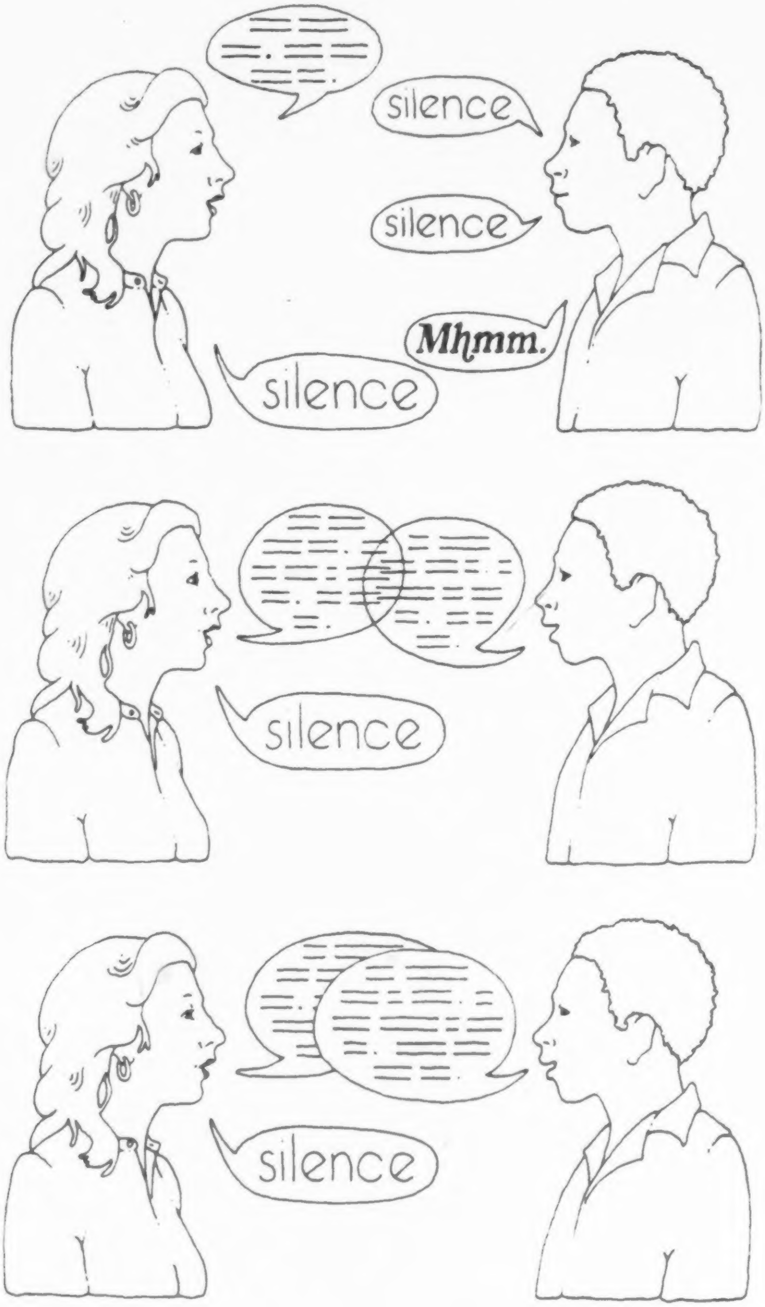
silence
silence
Mhmm.
silence
silence
silence

(ibid.p.7o)

Foruden strukturen i samtalesituationen påpeger EE en vigtig myte at tage op her omkring kvinden, nemlig den at hun i almindelighed ikke menes at besidde humoristisk sans, hvorfor hendes kommunikationsmetode aldrig sker ved hjælp af morsomheder, komik el. lign. Det synes som om, at det at udtrykke sig på en humoristisk måde eller det at fortælle vittigheder og skabe en kontakt på denne måde, er afhængig af vedkommendes sociale status i forhold til tilhørergruppen. Hvilket igen uden tvivl må forstås udfra den sikkerhed en højere samfundsmæssig rang altid vil give et menneske. Yderligere viser undersøgelserne omkring denne problematik, at mænd med kvindelige tilhørere på samme uddannelsesniveau som dem selv, oftere griber til at benytte en eller anden form for humoristisk kommunikationsmåde end kvinderne gør. Men at kvinderne til gengæld oftere ser ud til at le ad deres vittigheder!
Dette sidste kvindetræk, som jeg tror er rigtigt at fremhæve, kan vel siges at korrespondere med og ses i forlængelse af den kvindelige kommunikative fremtræden, som generelt ser ud til via forskellige strategier at få samtalen til at fungere, se iøvrigt herom senere.
Forøvrigt synes kvindens stadigt større indtrængen på mændenes domæne, arbejdsmarkedet, og hendes kamp for ligestilling såvel på hjemme- som udefronten, samt den bevidsthedsmæssige og reelle udvikling, hun idag befinder sig i, at give hende den fornødne selvtillid til også at forsøge at udtrykke sig gennem humoren, hvilket bl.a kan ses indenfor forskellige kunstneriske genrer (se herom senere), ligesom kvindelige klovner og gøglere ikke længere er et ukendt fænomen.

Konkluderende på dette kapitel af som nævnt et væld af refererede undersøgelser, mener EE at der fremstår et billede af de to køn splittet op i en arbejdsorienteret rolle overfor en socio-emotionelt orienteret opførsel, som tydeligt genspejler sig i kommunikationen. Som vi skal se, foretages præcist den samme karakteristik af den forsker, vi herefter skal beskæftige os med, Pamela M. Fishman.

> "The verbal performance of males is most often a goal-directed "All-out" effort, characterized by analyzing, clarifying, evaluating, and controlling. Women´s communication has involved reacting, positively and negatively, to the general situation

> and to others, with a tendency to be concerned with the problems of decision itself; with reducing tension; and with restoring unity."
>
> (ibid.p.78)

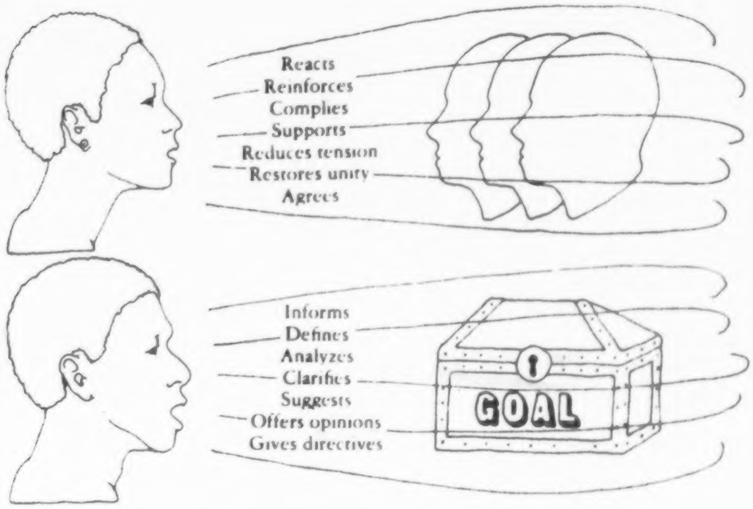
Reacts
Reinforces
Complies
Supports
Reduces tension
Restores unity
Agrees
Informs
Defines
Analyzes
Clarifies
Suggests
Offers opinions
Gives directives
GOAL

(ibid.p.78)

Udfra denne præsentation har man måske fået en fornemmelse af, at læseren efterlades med billedet af den hårde mand, der i korte og barske befalinger og uden omsvøb får gennemført sine ideer overfor den humanistisk indstillede kvinde, der åbent og venligt forsøger at stimulere samtalen. På den anden side understreger forskerparret, at begge typer synes at være nødvendige i et samfund.... men i et harmonisk forhold:

> "In the most successfull groups, there has to be just the proper balance between the two behaviors - enough push to get the job done and enough support to keep the tension from becoming debilitating."
>
> (ibid.p.79)

Men det er jo ikke nok at sige, at bare balancen er der, så er alt godt, for så fungerer samfundet. I den balance vi her har fået demonstreret, mangler jo fuldstændigt den harmoni, som en lige kønsfordeling af dem, der gennem deres kommunikative adfærd "styrer" (og som Pamela M. Fishman herefter viser er identiske med dem, der også iøvrigt sidder inde med magten) og dem, der "støtter" ville give.

Alt i alt er der en del problemer med for alvor at fæste lid til EEs arbejde. Og det mener jeg ikke mindst skyldes, at de inddragne undersøgelser kun i meget ringe omfang præsenteres på en rimelig grundig måde for os, der jo ikke har de artikler og de bøger, som danner baggrund for deres udtalelser. Og hvilket måske også kan være grunden til, at min præsentation af EEs bog virker mindre vellyket. i og med min opgave her bliver (mere eller mindre) at referere et stykke arbejde, der selv bygger på referater. På den anden side er min argumentation for alligevel at præsentere EEs bog, at vi netop herigennem får introduceret en mængde materiale i form af et væld af mange gange mindre undersøgelser og artikler, vi ellers ville have haft svært ved at få kendskab til. Ligesom bogen, når ovenstående er taget i betragtning, giver en god, men lidt overfladisk indsigt i kønssprogsproblematikken.

Lad mig forsøge at præcisere, hvordan jeg opfatter, hvad jeg i denne forbindelse kalder en overfladisk præsentation. Først kan nævnes et kort og helt konkret eksempel, som EE selv giver på, at kvinden ud af 56 samfund i verden udtrykker sig expressivt i 46 af dem (ibid.p.73). Det er en interessant oplysning, men som man(jeg) desværre ikke kan bruge til noget som helst, i og med at alt hvad EE fortæller os om baggrunden for en sådan udtalelse begrænser sig til det refererede arbejdes titel, forfatter og udgivelsessted. En anden generalisering, som jeg mener, EE kommer til at begå her, drejer sig om, hvordan de præsenterer kvindens kommunikative adfærd. Som vi må forstå er kvindens funktion den ikke ukendte at fungere som en art "backing-group" for manden, hende der opmuntrer og, som vi så, typisk lo ad hans morsomheder og stort set får ham til at føle sig som noget specielt. Altså fremstilles kvinden, som den der altid står i skyggen af manden. Men EE ser nok for ensidigt på problematikken, i og med de kun inddrager undersøgelser, der analyserer kvindens og mandens kommunikation i den offentlige sfære. Man kunne næsten forudsige disse tendenser - som dog ingenlunde er uvigtige af nævne i denne sammenhæng, men som ikke giver et entydigt billede af kvindens adfærd. Hvad med at se på, hvordan kvinden taler med sin familie, specielt sine børn og undersøge hendes funktion dér. Som tidligere nævnt bruger kvinden her sproget til en meget vigtig funktion, nemlig den at tilkendegive og stadfæste et tilhørsforhold til sine børn.

Med disse lidt kritiske linier påstår jeg ikke, at EE ikke kan have

BEST COPY AVAILABLE

ret i deres påpegninger, men derimod at man ikke ud fra disse kan sige noget generaliserbart om kvinden og hendes kommunikationsmåde.
Imidlertid råder det arbejde, vi herefter skal præsenteres for, lidt bod på, hvad jeg efterlyser i EEs bog, i og med at den nøjere behandler kvindens kommunikative adfærd med den mand, hun er gift med udfra deres samtaler i hjemmet.

EEs kapitel vedrørende kommunikationen mellem manden og kvinden afsluttes med et interessant såkaldt "suggested activities", som indeholder parrets konkrete forslag til, hvordan forskningen på dette område bl.a. videre kan tilrettelægges. Disse sider er så praktisk udformet, at de kan tjene som udgangspunkt for den interesseredes indledende arbejde, herunder hvilke overordnede spørgsmål, man kan stille sig, når man nærmere ønsker at arbejde med samtalen og de strategier, den øjensynligt er baseret på (se bilag nr. 7).
Også her skal man blot være opmærksom på og tage højde for, at de skitserede fremgangsmåder, der bl.a. går ud på at opstille nogle spørgsmål i direkte anvendelige skemaer, er altfor lidt detaljerede m.h.t. forsøgspersonerne. Alt hvad EF åbenbart mener er nødvendigt at have kendskab til i denne forbindelse er køn og alder - hvorfor de oplysninger, man herigennem måtte få, bliver vanskeligt anvendelige i en eventuel analyse.

PAMELA M: FISHMAN: "Interaction: The Work Women Do" (1977-78)

Fra dette generelle billede, som kan opfattes som nogle tendenser i kommunikationen mellem kvinden og manden i "offentlige" situationer, skal det blive interessant at se, hvorledes de mennesker, der er så tæt relaterede, at de er gift med hinanden, taler sammen.
Bortset fra nogle undersøgelser af ældre dato ser det ikke ud til, at der foreligger så mange på dette felt. Dette skyldes vel bl.a. praktiske problemer i form af at finde forsøgspersoner. For hvor

mange mennesker indvilliger frivilligt i at have en slags tredje "lytter" i form af en båndoptager i de fleste af døgnets timer i op til flere dage uden at føle privatlivet krænket?
En relativt ny undersøgelse er imidlertid foretaget af den amerikanske forsker Pamela M. Fishman (PF) og som hun har offentliggjort i en artikel "Interaction: The Work Women Do" (Social Problems 25/1977-78, p.397). Heri belyser hun det hierarki, der ser ud til at findes mellem ægtefolk i hverdagen. Især focuseres på, hvorledes dialogen mellem de to udspiller sig, fordi den tilsyneladende er medvirkende til at opretholde den øvrige magtbalance .

Forfatteren baserer sine udtalelser på 52 timers båndoptagede samtaler hos 3 ægtepar, hvor alle 6 personer er veluddannede (1 ansat i socialsektoren, de øvrige i gymnasieskolen). Når hun finder det så vigtigt at få indblik i, hvordan ægtefolk sprogligt fungerer, så er det udfra tesen om, at det netop er i hjemmet, at det overordnede billede mellem de to køns sproglige adfærdsnormer bedst kan studeres og forklares:

> "In these relationships, in these trivial, mundane interactions, much of the essential work of sustaining the reality of the world goes on. Intimates often reconstruct their separate experiences, past and present , with one another. Specifically, the couple sustain and produce the reality of their own relationship, and, more generally, of the world."
>
> (ibid.p.398)

Fordi det var PFs tese, at den der har kontrol over konversationen, også ofte er den stærke og dominerende på andre felter, anså hun det for vigtigt at se, hvorledes den praktiske situation omkring selve installeringen af de tre båndoptagere foregik. Her var det ikke blot udelukkende mændene, der satte dem op. Faktisk var det også dem, der hovedsageligt betjente dem i optagefasen, ligesom - hvilket siden skulle vise sig - de ofte tændte/slukkede uden at gøre opmærksom på det. Det omvendte, hvor kvinderne foretog ændringer vedrørende båndoptageren forekom derimod ikke, uden at begge parter var indforståede.
Udfra sine iagttagelser mener PF, at hun kan påpege to fundamentalt vigtige faktorer, som influerer på den sproglige balance:

> "To control conversation is not merely to choose the topic. It is a matter of having control over the definition of the situation in general, which includes not only what will be talked about, but whether there will be a conversation at all and

> under what terms it will occur. In various scenes, control over aspects of the situation can be important. The addition of a tape recorder in the home is an example of a new aspect to the routine situation. The men clearly had an actively maintained unilateral control over this new feature in the situation."
>
> (ibid.p.4oo)

Men herudover synes manden oplagt at have sværere ved at acceptere undersøgelsen end kvinden. Således f.eks. undersøgerens spørgsmål vedrørende det optagede båndmateriale og hendes hensigt med det, hvor han med PFs ord spillede sin rolle som "male censorship", og hvorved han jo forsøger at kontrollere situationen:

> "He never accepted this explanation (hvad angik hensigten,ab). He became irritated at my continued attempt at literal transcription and kept insisting that he could give me the sense of what occurred and that the exact words were unimportant. He continued the attempt to determine the meaning of the interaction retrospectively, with constant references to his motives for saying this or that. It took hours to withdraw from the situation, as he insisted on giving me the help that I had requested."
>
> (ibdi.p.4oo)

Men udover disse påpegninger vedrørende det angiveligt ligefremt proportionale forhold mellem den generelle magtbalance imellem parret og den, som kan iagttages i deres kommunikative adfærd (med hinanden), fandt PF via sine båndoptagelser - hvis tilblivelse de 6 forsøgspersoner senere fortalte, at de hurtigt glemte alt om - frem til nogle konkrete strategier i disse kvinders og mænds samtaler.
Når hun specielt drager de nedenstående punkter frem, er det fordi der her tilsyneladende ses en markant forskel mellem de to ægtefællers brug af dem, hvorved vi får præcieret og forklaret, hvorfor dialogen mellem ægtefolk tager sig ud, som den gør.
Som Robin Lakoff gjorde opmærksom på, fremhæver PF, at kvinder stiller langt flere spørgsmål end mænd:

> "There is an overwhelming difference between male and female use of questions as a resource in interaction. At times I felt that all women did was ask questions. In seven hours of tapes the three men asked fifty-nine questions, the women one hundred and fifty, nearly three times as many."
>
> (ibid.p.4oo)

Forklaringen på denne markante sprogbrugsforskel i dialogen mellem mand og kvinde, kan måske findes ved at se nærmere på, hvad et spørgsmål kræver. For det nødvendiggør jo et svar i form af

en ytring eller udtalelse, eller som PF (med H. Sacks ord) citerer "Questions are paired with answers" (ibid.p.400), hvorved kvinden fastholder manden i en fortsættelse af samtalen.
Vedrørende dette sproglige træk har PF personligt gjort følgende erfaring, som understreger den åbenbart specifikt kvindelige trang til at stille spørgsmål og herigennem være medvirkende til at få konversationen til at fungere:

> "Once I noted the phenomenon of questions on the tapes, I attendedto my own speech and discovered the same pattern. I tried, and still do try, to break myself of the "habit", and found it very difficult. Remarks kept coming out as questions before I could rephrase them. When I did succeed in making a remark as a statement, I usually did not get a response. It became clear that I asked questions not merely out of habit nor frem insecurity but because it was likely that my attempt at interaction would fail if I did not."
>
> (ibid.p.401)

Som vi nævnede i forbindelse med EEs bog, fremhævede de analogien mellem kommunikationen mellem kvinde-mand og barn-voksen. Det samme gør PF ved at citere en undersøgelse, der bestyrker tesen om, at børns talerettigheder er begrænsede i samværet med voksne. Derfor er en af børns nødvendige og kloge strategier for at få formidlet en verbal kontakt med de voksne netop at stille spørgsmål af typen "ved du hvad?". Det er lige præcis denne strategi, som hun ikke blot har bemærket om sig selv (ad citat ovenfor), men som hendes undersøgelse af de 3 ægtepar også viser: ifølge 52 timers båndoptagelser brugte kvinderne dobbelt så mange gange indledende spørgsmål af denne type end mændene.
Men at kvinder i det hele taget benytter sig af interessevækkende indledningsmanøvrer viser også PFs øvrige materiale. En sætning kan således f.eks. indledes med "Det er (meget) interessant...", hvor PF mener at kunne se en tendens til, at den talende i disse tilfælde ikke er sikker på, at bemærkningens indhold i sig selv er spændende nok til at fange partnerens interesse. Denne strategi fandtes klart oftere benyttet af de 3 kvinder end af mændene. Dette fortæller noget om mænds sikkerhed og overlegenhed i situationen: de forestiller sig vel ganske enkelt ikke, at kvinderne finder deres bemærkninger uinteressante.
Et andet sprogligt fænomen er ytringen "du ved(nok)", som måske ikke så meget påkalder samtalepartnerens interesse, som den forsøger at holde vedkommende fanget. Ifølge det båndoptagede materiale

benyttede kvinder sig af denne form for strategi 34 gange - mænd 3!

Med hensyn til det såkaldte "minimal-response"-fænomen, hvor begge køn kan komme med udbrud som "ja", "hm", "uh" osv. mener PF at kunne sige, at mænd og kvinder benyttede sig af dem på helt forskellig vis. Hvor mænd hermed angiveligt åbenlyst viste deres mangel på interesse, så syntes det tydeligt, at kvinderne til gengæld forsøgte i langt højere grad at støtte eller opmuntre den talende ved indimellem at komme med disse småudråb. Endelig gav kvinderne altid mændene "feed-back" på deres udtalelser, kommentarer o.lign., hvorimod det omvendte ifølge materialet sjældent forekom.

I modsætning til disse former for strategier var der imidlertid ingen tvivl om, at materialet viste en tendens til, at når der blev foretaget vurderinger el. lign.("making statements"), så blev de i højere grad foretaget af mænd end af kvinder - endog dobbelt så mange gange.

Udfra de nævnte tendenser kan man således danne sig et billede af kvinden som den, der i udstrakt grad gør brug af nogle bestemte strategier, som dokumenterer hendes problemer med sprogligt at "trænge" sig ind på i dette tilfælde ægtefællen. De fleste af disse strategier kræver nemlig en vis sproglig aktivitet hos manden for at han ikke skal blive betragtet som absolut uhøflig. Herudover dokumenterer kvinden også en anden mere "menneskelig" indstilling til det at tale med et andet menneske - i analogi med EEs fremhævelser:

> "The man´s comments often engendered a lengthy exchange, the woman´s comments seldom did. In a discussion of their respective vitas, the man literally ignored both long and short comments from the woman on her vita, returning the conversation after each remark of hers back to his own. Each time, she respectfully turned her attention back to his vita, "as directed". Listening to these conversations, one cannot conclude from the substance of the remarks that the men talk about more interesting things than the women. They take on that character by virtue of generating interaction."
>
> (ibid.p.4o2)

At anskue de kønsspecifikke samtalestrategier på denne måde fortæller imidlertid ikke direkte noget om selve progressionen i dialogen, hvor man i et længere samtaleforløb kan undersøge, hvordan strategierne faktisk bliver benyttet.

PF har i forbindelse med sin undersøgelse foretaget en sådan vurdering af en samtale, hvor situationen er den kønsrollemæssigt ikke traditionelle, at kvinden læser en faglig bog, mens manden laver mad. Hvorfor man kunne forestille sig, at mønstret også iøvrigt kunne være brudt - men materialet viser, at der trods dette ikke hersker lighed imellem dem, sådan som det kan ses i deres respektive sproglige adfærd.

Man bemærker her kvindens mange såkaldte "åbningsbemærkninger" i hendes forsøg på at fange mandens interesse for samtaleement, hvilket, som det ses, ikke lykkes (se bilag nr. 8). Og åbenbart ikke fordi han har for travlt med sin salat, for ifølge PF formår han selv at bringe nye emner på bane , hvilket imidlertid desværre og overraskende nok ikke er med i artiklens udskrift.

Alt i alt anskueliggør denne samtalesekvens kvindens store vanskeligheder i dialogen med manden:

> "The transcript demonstrates how some strategies are used in actuel conversation. It also documents the woman working at interaction and the man exercising his power by refusing to become a ful-fledged participant. As the interaction develops and she becomes more sure of her difficulties, she brings more pressure to bear by an increased use of strategies. Even so, she is only able to insure immediate, localized responses, not a full conversational exchange." (ibid.p.404)

Generelt påpeger PFs artikel, at manden stadig er den, der traditionen tro er den teknisk orienterede (ad båndoptageren - installation og funktion), ham der forsøger at styre undersøgelsen og analysere dens resultater, ligesom han alt i alt synes at ville være den ledende i forhold til sin kone - hvilket altsammen klart skinner igennem i hans sproglige kommunikative adfærd. Således viser undersøgelsen mandens utålelige - men måske udfra opdragelse forståelige - opfattelse af, at han har tolkningsretten til alt, selv hvor det er områder, han oplagt har mindre forstand på. Og det som man kan spørge sig om i den forbindelse er, hvorfor egentlig ikke kvinden hævder sin? Men

det får vi ikke svar på i denne undersøgelse - omend nok også dette ligger i den specifikke pigesocialisation, der jo stadig anbefaler en mere tilbageholdende adfærd end den, drengene kan tillade sig.
Kvinden indtager sin kendte lidt "underdanige" rolle, som hun åbenbart, trods en formel social ligestilling med ægtefællen i form af lige uddannelse og i disse tilfælde lige løn, ikke kan ryste af sig. Hun er høflig, opmuntrer i det uendelige for at holde dialogen igang, omend det er åbenbart, at manden ofte tænker på andre ting, er ganske uinteresseret i kvindens (her hans kone!) samtalemne, fordi det synes mere interessant at tale om ham.
På den måde adskiller kommunikationen mellem kvinde og mand i den offentlige sfære, som EE behandlede ovenfor, sig overraskende nok ikke meget fra den, vi her er blevet vidne til mellem ægtefæller.

For mig at se ligger styrken i denne undersøgelse for det første i selve det konkrete arbejdsområde - ægtepars roller og styrkeforhold bedømt udfra deres sproglige kommunikation. Og for det andet i PFs grundige uddybninger af ikke blot hvem forsøgsperonerne er, men også at det er 3 ægtepar, hvor både uddannelsesforhold og indtægter er de samme for både kvinder og mænd, hvorfor en samfundsmæssig forskel mellem de to køn her skulle være elimineret. Yderligere er læseren af artiklen bekendt med alder og hvor længe ægtefællerne har været gift med hinanden. Disse fakta danner en god baggrund for resultaterne, som dermed bliver anderledes generaliserbare end dem, jeg har læs i mange andre undersøgelser af denne art.
Imidlertid formår heller ikke PF - eller ønsker hun det ikke? - helt at udelade egne personlige og synes jeg mindre overbevisende vurderinger i forbindelse med analysen af sine resultater. Således af typen som ovenfor citeret (p. 80), hvor det postuleres, at kvindens emnevalg skulle være lige så interessant som mændenes - hvilket det da nok er. Men det behøver PF ikke at fremhæve i sin bevisførelse, der dog synes at være argumenteret nok for udfra det konkrete- og objektive! - båndoptagede materiale.

Hvis ikke det var fordi jeg her bør udvise kritisk sans overfor det læste, ville jeg ikke finde på at bebrejde PF sådanne små

skønhedsfejl.
For hendes undersøgelse er en af de få, jeg igennem mit arbejde med at finde materiale til denne opgave mener at kunne sige efterlader et sobert og overbevisende indtryk.

Interessant er det, at hendes teori - at det sproglige magtforhold mellem kvinde og mand skal forklares udfra deres øvrige stilling i forhold til hinanden selv ned i de mindste praktiske detaljer - efter læsningen af andre lignende arbejder ser ud til at være stillet omvendt i forhold til dem. Vi er jo nemlig til bevidstløshed vænnet til at anskue problematikken udfra, at kvinden er den svage, så derfor taler hun svagt. Hvilket man især har forklaret udfra hendes socialisation - men det har ikke været bevist. Og det er jo da egentlig ganske vigtigt. Så selv om resultatet viser sig at blive det samme, må PFs undersøgelse, der netop beviser at antagelsen var rigtig, være den korrekte vej at gå.

Lad de afsluttende bemærkninger for denne udmærkede artikel være forfatterens egne. Her konkluderer hun sine resultater i et par samlende betragtninger og understreger, hvorfor hun mener et sådant arbejde bør foretages:

> "The failure of the women´s attempts at interaction is not due to anything inherent in their talk, but to the failure of the men to respond, to do interactional work. The success of the men´s remarks is due to the women doing interactional work in response to attempts by the men. Thus, the definition of what is appropriate or inappropriate conversation become the man´s choice. What part of the world the interactants orient to, construct and maintain the reality of, is his choice, not hers. Yet the women labor hardest in making interactions go."
>
> (ibid.p.404).

NON-VERBALE KODER.

Som jeg indledte dette afsnit med, må man forstå, at der i tæt interaktion med sproget findes nogle ikke-sproglige signaler, hvis betydning ikke må undervurderes, når man forsøger at forklare og forstå, hvad der influerer på en samtalesituation udover selve det sprogligt udtalte. Disse såkaldte non-verbale koder er overordentligt nødvendige i menneskets samvær med andre mennesker, idet der foregår et kompliceret samspil mellem dem og de sproglige, og at det tilsyneladende er selve koordinationen af dem, som er medvirkende til, om kommunikationen lykkes eller ej - hvilket vil sige, om samtalepartneren opfatter og forstår det udtrykte i den "ånd", det er afgivet i.
Derfor bør vi nok i højere grad analysere vores kropssprog og ikke nøjes med at belæres, irettesættes, som det sker i barnealderen for at opfylde en norm vedrørende vores opførsel uden tanke for, hvorfor vi kropsligt/udtryksmæssigt forholder os netop på den ene eller anden måde i en given situation. I den forbindelse er det overraskende, at i vores kultur, som i så enestående grad lægger vægt på at lære den verbale del af sproget. udelades stort set den anden af ikke-sproglig art.
Således giver et indblik i disse mekanismer vedrørende kroppens "sprog" også en større mulighed for bedre at forstå den samlede kommunikationsproces, ligesom det er værd at bemærke, at de giver hvad man kunne kalde en direkte kommunikativ dimension i modsætning til andre undersøgelser omkring kønssprogsproblematikken, der som vi har set hurtigt dykker ned i andre områder.

Når det imidlertid indtil fornylig har været svært at inddrage denne del af kommunikationsudtrykkene, så er det naturligvis fordi de ikke lader sig registrere på en båndoptager, hvorfor de kun kunne fastholdes af undersøgerens opmærksomhed overfor forsøgspersonerne i optage- og samtalesituationen, og det er et for flygtigt billede til at bygge videre på. Dette problem er som bekendt idag afhjulpet med videobåndoptageren.

Min hensigt med disse sider er, at jeg ved at "skumme" et par arbejder over dette emne, måske kan give en fornemmelse af, hvilken en betydning, man kan tillægge de non-verbale koder.

NANCY M. HENLEY: "Body Politics" (1977)

En af dem, der i mange år har beskæftiget sig med de non-verbale koder, er den amerikanske psykolog Nancy M. Henley. I en af sine nyere bøger "Body Politics" (1977) giver hun udtryk for, hvordan hun opfatter den ikke-sproglige del af kommunikationen som "how we say things with our body postures and movements, facial expressions, gestures, touching, eye contact, use of space, and so on." (ibid.p.2)

Men det som selvfølgelig er interessant for os er, at disse non-verbale koder ikke b lot drejer sig om at formidle budskaber af ovenstående art. Non-verbale koder drejer sig også om magt - deraf Nancy M. Henleys valg af titel - hvorfor hun også taler om en anden dimension i den non-verbale kommunikation:

> "This is the element of status, power, dominance, superiority, the vertical dimension of human relations, signalled by our spatial metaphor of "hipher-ups", "underlyings", "being over", and "looking up to" others. Friendship relations make up the horizontal dimension, and the corresponding spatial metaphor refers to closeness "being near" and "being distant". The power relation is the "other" dimension in the study of nonverbal communication.
> (ibid.p.2)

Men i stedet for at gå i dybden med Nancy M. Henleys i overvejende grad teoretiske formulering af de statusbaserede kønsforskelle, som hun finder i de non-verbale koder, synes jeg, at en artikel, som netop er en viderebearbejdning af denne bog af Henley, er relevant at drage ind her, fordi den forsøger at forklare, hvorfor vi ser kønsmæssige forskelle i den non-verbale adfærd.

KATHI DIERKS-STEWART: "Sex Differences in Nonverbal Communication. An Alternative Perspective" (1980)

En amerikansk forsker, Kathi Dierks-Stewart (KDS) får i sin artikel "Sex Differences in Nonverbal Communication: An Alternative Perspective" (Communication, Language & Sex, 1980, p.112) ikke blot opstillet, hvilke ikke-sproglige udtryksmuligheder, der er, men også hvilke der respektivt benyttes af de to køn, og hvorfor. På baggrund af en teori fra et andet værk (Freize and Ramsey: "Nonverbal maintenance of traditional sex roles", 1976), der går ud

på, at der findes to former for adfærdsmønstre eller "two classes of behavior" (ibid.p.115), som enten udtrykker magt og status eller omvendt i overvejende grad befordrer følelser, forsøger KDS at illustrere dette perspektiv ved hjælp af Henleys opstillede non-verbale koder.
Hendes arbejde viser, at disse to forskellige måder at fremtræde på ikke overraskende kunne fordeles på køn (her er ikke inddraget sociale aspekter) helt i analogi med, hvad vi har fået (be)vist gennem henholdsvist Pamela Fishmans og Eakins-parrets arbejder; hvorfor de non-verbale koder forstærker det indtryk, vi fik af de mønstre, som sproget vidnede om.

Indenfor områder som øjenkontakt, ansigtsudtryk og berøring følger kvinden sit verbale udtryksmønster. F.eks. viser det samlede kropsudtryk, at kvinden foretrækker en tættere kropskontakt end mænd, hvilket stemmer overens med kvindens generelt mere emotionelt prægede sprogbrug, hvor hun i højere grad end manden giver udtryk for varme og imødekommenhed overfor sin samtalepartner.
Men der kan i den forbindelse også bemærkes en anden forskel, nemlig den at den stærke, den overordnede - manden - ikke røres så meget ved som kvinden, den underordnede (hvorved der jo også markeres en social forskel).
Iøvrigt synes kvindens fysiske fremtræden at være mere lukket omkring hende selv og mindre afslappet end mandens. Således sidder hun typisk foroverbøjet med hænderne i skødet, benene overkors og albuerne ind til kroppen i langt højere grad end manden.

Som man kan se, falder KDSs påpegninger i tråd med dem, som Henley foretog i sin bog vedrørende forskelle mellem den stærke og den svage, og derfor som oftest mellem manden og kvinden, sådan som de afspejler sig i den non-verbale kommunikation.
Således spiller status/position en væsentlig rolle - selvom det ikke eksplicit var inddraget her - for hvordan den enkelte kropsligt og udtryksmæssigt kommunikerer, og derfor vil det stadig ofte være kvinden, der fremstår som den svage i disse forhold.
Da KDS iøvrigt påpeger, at der er tale om at sikkerhed og tryghed i stor udstrækning er faktorer, der bestemmer vores udtryk og hele kropslige adfærd, og som ses at hænge nøje sammen med

med vores sociale placering, synes jeg, hun burde have konkluderet, at her faktisk ikke primært synes at være tale om nogen kønsspecifik adfærd. Det virker som om, hun er fanget af sit eget udgangspunkt, nemlig at dette kun er et spørgsmål om kvindens og mandens indbyrdes adfærd, selvom det i deres egne konklusioner må føre til en påpegning af, at der først og fremmest er tale om en adfærd, der er socialt betinget. Og hvor selve magtforholdet imellem den stærke-svage, herunder også imellem mand-kvinde, i meget høj grad afspejles.

SAMMENFATNING.

Når man skal forsøge at vurdere, hvorledes to eller flere mennesker taler sammen, er det ikke overraskende, at nogle af konklusionerne vil svare til og dermed støtte dem, vi foretog i forbindelse med, hvorledes de to køn hver især bruger sproget. Og det hænger jo sammen med, at det vi kalder kommunikation bare er en analyse af, hvordan sprogbrugen tager sig ud i en sammenhæng, nemlig i en samtale med to eller flere mennesker.

Disse undersøgelser, hvor kvindens og mandens indbyrdes kommunikationsadfærd nøjere er undersøgt, viser enstemmigt den evigt positive og støttende socio-emotionelt orienterede kvinde overfor manden, der hovedsageligt synes kun at tænke i egne baner og ubehersket at fremføre egne ideer og tanker uden at vise interesse for. indføling i og dermed heller ikke respekt overfor den kvindelige samtalepartner eller hendes opfattelser, som hun sprogligt udtrykker dem.
Disse to måder at kommunikere på, som af materialet ser ud til at være kønsspecifikke, understreges yderligere af nogle strategier, som især benyttes af kvinder enten til at få kontakt, bevare kontakt og eller at få en feed-back i form af kommentarer, svar på spørgsmål eller andet. Når man læser disse undersøgelser af kvindens adfærdsmønster i forhold til mandens, forekommer det ikke spor overdrevent at sammenligne det med et"arbejde", som både Eakinsparret og Pamela M. Fishman gør. Men til trods for, som Pamela M. Fishman påpeger, det er hende, der arbejder hårdest i samtalesituationen, er det hverken hende der får lov at bestemme emneområde eller får lov til at dreje samtalen i den retning, der måtte forekomme hende interessant, relevant, vigtig eller andet.

Det er jo et interessant spørgsmål at stille sig, hvorfor kvinden tilsyneladende fortæstter med således at lade sig krænke i dialogen med manden. Hvilket ikke kun gælder i tilfældet, hvor samtalepartneren er hendes mand, men også ses i forbindelse med mænd i andre relationer, hvor yderligere også uddannelsesforhold og lønindkomst ikke burde give noget socialt skel.

Der gives i de nævnte undersøgelser ikke noget direkte svar på dette spørgsmål, udover at der peges på, at kvindens basale usikkerhed, som iøvrigt til fulde støttes i hendes kropslige udtryk, netop viser sig i hendes meget åbne og støttende og til en vis grad anglende holdning. Og at denne usikkerhed vedrørende egen personlige værdi direkte fører til en evig bekræftelse af manden i hans opfattelse af at være den overordnede, den ukrænkelige og den mest spændende af de to (som vi må tolke det udfra hvad undersøgelserne viser). Der tales endog om, at de to køn både verbalt (Eakinsparret) og non-verbalt (Kathi Dierks-Stewart) repræsenterer hver deres klasse: manden udstråler magt og autoritet, kvinden usikkerhed og underlegenhed - omend med en tilsyneladende ukuelig interesse og imødekommenhed overfor sine medmennesker.

Derfor findes der i undersøgelserne også belæg for at hævde, at det gængse kønsrollemønster, hvor manden som oftest sidder inde med magten, afspejles i kommunikationen mellem mand og kvinde. Bl.a. viser Pamela M. Fishman, hvordan kontrollen over en samtalesituation nøje ser ud til at hænge sammen med den magtbalance, som iøvrigt findes mellem samtalepartnerne.

Vi har i materialet fået en vis oversigt over kvindens sproglige og ikke-sproglige kommunikative adfærd, ikke blot udfra, hvordan hun kan beskrives udenfor hjemmet, blandt fremmede, i større forsamlinger etc., sådan som Eakinsparret påpegede, men også ved hjælp af Pamela Fishmans undersøgelse indenfor den ægteskabelige ramme i dialogen med ægtefællen. Som jeg nævnte i indledningen til dette afsnit, er der imidlertid ingen, der direkte tager den myte op, at kvinden altid taler, og at der ingen indhold er i hendes "snak" osv. Men materialet viser indirekte, at kvinden ikke altid taler, tværtimod bringes hun som oftest til tavshed af mandens mere eller mindre bevidste men effektive strategier.
I den forbindelse kan jeg ikke lade være med nok engang at efter-

lyse en undersøgelse af mor-barn-forholdet og deres kommunikation, hvor resultaterne omkring hvor meget og hvordan kvinden dér taler nok ville tage sig noget anderledes ud.

Efter dette hovedafsnit om den udenlandske kønssprogsforskning, behandlede områder, metoder og de påpegninger, som der her foretages og de beviser, der fremføres, håber jeg ikke blot man har dannet sig et billede af denne forskning og af den udvikling, der er foregået indenfor de sidste ca. lo år, men også at man har fået et rimeligt indtryk af, hvordan der idag arbejdes med denne del af sprogforskningen.

Med dette in mente skal det blive spændende nu at kaste os over, hvordan den moderne danske kønssprogsforskning tager sig ud, hvor jeg først vil præsentere og kommentere den på dens egne præmisser for derefter afslutningsvist at forsøge at drage paraleller, understrege modsætninger mellem det danske og det udenlandske materiale og i det hele taget prøve at indkredse både forcer samt mindre heldige karakteristika.

MODERNE DANSKE VIDENSKABSFOLKS KØNSSPROGSFORSKNING.

Det som herhjemme var medvirkende til at sætte den moderne kønssprogsforskning igang var som nævnt den politiske bevidstgørelsesproces, som kvindebevægelsen startede i begyndelsen af 7o-erne, og som var en direkte udløber af 68-oprøret.
Fra 19o7, hvor de danske kvinder efter bitre kampe omsider opnåede at få valgret og frem til rødstrømpebevægelsens oprettelse i foråret 197o, havde specielt kvinder med tilknytning til Dansk Kvindesamfund været aktive i deres forsøg på at ændre kvindens stilling i vigtige spørgsmål som uddannelse og aflønning. Ligesom kvindens forhold til familien, og hvordan hun kombinerede hjemmearbejdet og moderrollen med udearbejde samt problematikken omkring muligheden for at få foretaget abort, var områder, der debatteredes, og som efterhånden resulterede i afgørende ændringer for kvinden i hendes muligheder på arbejdsmarkedet.

Imidlertid medførte disse års arbejde nok en formel ligestilling, men der var stadig tale om oplagte urimeligheder overfor kvinden, og som bl.a. blev taget op i "Kommissionen vedrørende kvindens stilling i samfundet", som blev nedsat i 1965 på anmodning fra en gruppe socialdemokratiske kvinder.

Hvad angår rødstrømpebevægelsen, som jo er kendt af de fleste, fordi det kun er godt en halv snes år siden, den startede - hvorfor jeg heller ikke vil komme yderligere ind på dens holdninger og ideer, skal det blot nævnes, at den specielt i starten benyttede sig af aktioner og demonstrationer, der ofte på særdeles opsigtvækkende måder gjorde opmærksom på kvindens status som sexualobjekt, hendes rolle i hjemmet og hendes ulige forhold på arbejdsmarkedet i forhold til manden, således at man fik konkretiseret de skævheder, kvinden dagligt måtte leve med i sin tilværelse.

Fra denne påpegning og dette forsøg på at analysere de praktiske relationer mellem kønnene, var det nærliggende at undersøge, hvordan manden og kvinden på andre områder forholdt sig til hinanden.

I den forbindelse forsøgte man allerede i begyndelsen af 7o-erne at påvise kønssprogsforskningens berettigelse, fordi, som Pil Dahlerup formulerede det i sin indledning til "Litterære kønsroller" (1973), "Når man skal undersøge kønsroller, kan det være en goidé at begynde med sproget.../...Sproget er præget af det samfund, det er opstået i, og det er selv med til at præge samfundet (= de mennesker der taler sproget). Denne sammenhæng mellem sprog og samfund gælder på mange områder, altså også området "kønsroller"."(Ibid.p.7).

De fleste danske kvindeforskere gik som deres udenlandske kolleger først og fremmest igang med en kritisk undersøgelse af sproget, som det generelt fremstod på tryk. Deres ønske var herigennem at få en større bevidsthed hos befolkningen omkring de mange konkrete udtryk, som ureflekteret brugtes såvel i litteratur som i medier og dermed i sprogbrugerens daglige tale.

Dette arbejde, hvor vores ordforråd blev genstand for nøjere undersøgelser, førte også herhjemme over i studier af sprogbrug og siden også i undersøgelser af selve kommunikationen mellem mand og kvinde. Omend disse sidste arbejder kun findes i et sparsomt antal.

Hvor en del danske kønssprogsforskere på det sidste har arbejdet og er kommet frem til resultater, der kan bidrage til at forklare de adfærdsmæssige forskelle og dermed de sprogbrugsforskelle, som vi allerede i de udenlandske undersøgelser har set er en kendsgerning, er i folke- og gymnasieskolen, hvor pigers og drenges adfærd forsøges blotlagt. For at danne os et indtryk af disse arbejder og de forklaringsmodeller, som her gives, vil dette afsnit om de moderne danske videnskabsfolks kønssprogsforskning afsluttes med et par af disse nyere skoleundersøgelser.

Fra den forsigtige tilnærmelse til kønssprogsforskningen i begyndelsen af 7o-erne, har jeg valgt at præsentere tre arbejder, hvoraf de to førstnævnte bredt behandler kvinderollen, men som alle tre hver på deres måde alligevel så småt genindfører og reaktualiserer den problematik, vi så blev behandlet i begyndelsen af århundredet som følge af ligestillingsbevægelserne på dette tidspunkt. Imidlertid skal vi se, at den holdning, moderne forskere og skribenter lægger for dagen, er væsensforskellig fra den, som sprogfolk tidligere interesserede sig for problematikken på.Fra de arbejder, der så dagens lys for godt 5o år siden, og som vi så, på trods af tiltagende ligestillingskrav fra kvindernes side, fremstod uden nogen reel påvirkning fra disse, har hele den moderne kvindebevægelses metoder virket langt mere gennemslagskraftige, hvilket ikke blot bør ses på baggrund af et ofte stærkt politisk (venstreorienteret) engagement, der kunne medføre umiddelbart radikale krav, men vel også kan forklares udfra, at det nu var kvinderne, der selv overtog pennen for at beskrive og forklare deres egen situation og de rettigheder, som de fandt rimelige at stille i en større samfundsmæssig sammenhæng.

Men som vi måtte gøre opmærksom på i forbindelse med de ældre sprogfolks arbejder, må også disses gyldighed betvivles, endog på samme grundlag. De er som oftest udsprunget af en militant følelsesladet overbevisning, som nok er forståelig på baggrund af de forhold, man som kvinde blev (bliver) budt, hvorfor harmen er berettiget, men som er et dårligt udgangspunkt for en gyldig fremlægning af problemerne.

Lad mig lægge ud med en af de første kvindelige skribenter, der beskæftigede sig med disse spørgsmål, og som på denne baggrund ikke blot vækker opmærksomhed i bredere kredse, men faktisk også bliver lidt hængt ud, nemlig Suzanne Giese i forbindelse med hendes debatbog "Derfor kvindekamp" (1973).

SUZANNE GIESE: "Derfor kvindekamp" (1973)

Suzanne Giese (SG) forsøger her udfra sin personlige opfattelse at tage fejden op mod specielt massemediernes - og dermed med befolkningens - ensidige og mistroiske holdning til kvindebevægelsen ved bl.a. at fortælle om, hvor hun som kvinde ser de undertrykkende mekanismer foregå.
I et af sine kapitler kommer hun også ind på, hvordan udtryk i sproget i meget høj grad objektiverer kvinden. Hun fremstilles som en passiv genstand, bliver gift, voldtaget etc. Ligesom hun sprogligt defineres udfra sit hele forhold til manden (kone, mø, enke osv), altså en påpegning i stil med det arbejde, som Lis Jacobsen foretog, omend hendes undersøgelser som nævnt havde et andet videnskabeligt materiale(skrifterne fra middelalderen).
Yderligere tager SG fat på det faktum, at der findes masser af nedladende, latterliggørende og kvindefjendske synonymer for begrebet kvinde - få for mænd. Ligesom mange betegnende substantiver fokuserer på, at de kun handler om mænd. Kvinder er udeladt fra disse benævnelser, hvorved kvinden, som SG understreger, ligesom især Else Ryen gjorde det, udelukkes fra samfundet.
Foruden denne påpegning af bestemte leksikalske størrelser, der udfra et kvindepolitisk synspunkt var vigtig, fordi de ikke fulgte

den øvrige samfundsmæssige udvikling, var det for SG væsentligt at foretage en slags sprogrensning på baggrund af hendes påpegning af, hvad sprogsystemet bevidsthedsmæssigt repræsenterede.

Som de fleste andre danske udgivelser på dette tidspunkt vedrørende kvindens placering i familien og i samfundet, inddrages kønssproget, dets form og betydning kun sporadisk. Iøvrigt medfører tendensen, som vi ikke blot genkender fra de tidlige danske kønssprogsarbejder men også fra de udenlandske, til at lade sine følelser og sit politiske engagement styre mange udtalelser og konstateringer, at de får en ret kategorisk og ensidig karakter, hvorfor det ikke er overraskende, at nogle mennesker nok fandt bogen underholdende, men ikke anså den for at udgøre et materiale, der skulle tages alvorligt.

Men bogen giver sig på ingen måde ud for at være noget videnskabeligt arbejde - og derfor bør den kun ses som en bred påpegning af de skævheder, kvinden tilsyneladende måtte leve med, og ikke angribes for sin udokumenterede fremstilling.

Imidlertid sker der igennem 7o-erne en ændring i tilgang og i arbejdsmetode, idet dette at beskæftige sig med kvindens stilling udfra forskellige synsvinkler i vidt omfang bliver taget op på universiteterne, især i kvindelige studenters specialeopgaver, der også ind imellem bliver udgivet, og som iøvrigt viste sig at være hensigtsmæssige at benytte i gymnasieskolen.

En nærliggende måde at tilnærme sig kvindens forståelse af sig selv, eller måske nærmere af omgivelsernes forventninger til hende som kvinde, er at analysere et kvindespecifikt organ - altså et dameblad.

I henholdsvist 1971 og 1972 udgives to universitetsarbejder, som begge behandler indholdet i to sådanne dameblade, nemlig en undersøgelse af Søndags-BT ("Søndags-BT - Rapport om en succes"), der er foretaget som led i en litteratursociologisk øvelsesserie i Århus. Den anden undersøger damebladet EVA ("Udsigten fra det kvindelige univers"- en analyse af EVA") og er udarbejdet af en gruppe kvindelige studerende ved Københavns Universitet som led i en specialebesvarelse (siden udgivet) og har i højere grad interesse for os, idet den modsat den første undersøgelse også berører kønssprogsproblematikken. Når arbejdet om Søndags-BT nævnes her, så er det fordi, at "Udsigten fra det kvindelige Univers..." bør ses i forlængelse af denne forskningsmæssige tradition, hvor man nærmere analyserer, hvad der specielt skrives for og om kvinder. Hvorfor det også kan undre, at Hanne Møller m.fl. nok henviser til den i litteraturlisten over "Anvendt og anvendelig litteratur", men end ikke bare nævner den inde i teksten.

HANNE MØLLER M.FL.: "Udsigten fra det kvindelige univers - en analyse af EVA" (1972)

At det må være oplagt at undersøge et dameblad ligger som nævnt i, og som forfatterne selv understreger, at det er karakteriseret ved at være et forum, "der specifikt henvender sig til kvinder og handler om deres situation" (ibid.p.9). Specielt EVA var på dette tidspunkt i begyndelsen af 7o-erne kendetegnet ved i sine artikler at føre en ret progressiv linie. Det tog bl.a. typisk fat på kærlighed og sexualliv, ligesom de interviewede (især kvinder) hovedsageligt var veluddannede, og som i deres synspunkter vedrørende arbejdet i hjemmet og på arbejdspladsen fremtrådte bevidstgjorte og relativt frie i forhold til deres mænd.
Pointen i undersøgelsen er imidlertid, at dette på overfladen progressive dameblad, overraskende nok i lige så høj grad som et hvilket som helst andet dameblad får kvinden fastholdt i de kønsroller, som hun altid har befundet sig i. Nemlig som den opofrende mor og husmor og den kønne kone eller elskerinde - og at dette ikke mindst befordres af sproget.
Dette kan bl.a. ses af følgende rent sprogligt karakteristiske benævnelser. Således benyttes "kvinde" uhyre sjældent, men nok "pige", "dame" eller - "væsen" (!). Ligesom der synes at være en tendens til, at overskrifterne på artikler eller afsnit i overvejende grad hentyder til kvindens tilknytning til (hus)moderrollen.
Eftersom den psykologiske betydning for læseroplevelsen synes at hænge nøje sammen med titlen på det læste, kan man derfor godt få den tanke, at mange læsere så at sige bliver forført.
Yderligere viser undersøgelsen den interessante kendsgerning, at det i EVA anvendte umiddelbart neutrale sprog rent faktisk hovedsageligt bliver formuleret af mænd! Det er jo et paradoks for et blad, som påberåber sig at skulle beskrive kvindens såkaldte univers, hendes bevidsthed og situation, at det faktisk bliver gjort af mænd...
Jeg er i mit arbejde med udenlandske undersøgelser ikke stødt på nogen af et specifikt kvindeorgan, som den her omtalte. Men

det er nok tænkeligt, at en sådan er foretaget, hvilket jeg blot kan have svært ved helt af få klarhed over, idet jeg ikke har mulighed for at få kendskab til, hvad der bl.a. publiceres i mange af de små udenlandske tidsskrifter.
Under alle omstændigheder forekommer det oplagt, på et tidspunkt hvor mange kvinder var optagede af at forstå og undersøge deres situation for at nærme sig en forklaring på, hvorfor de havde så svært ved at bryde ud af de traditionelle kønsrollemønstre, at der også inddrages den litteratur, som er specielt møntet på kvindelige læsere.

En af dem, der i disse år for alvor trækker sprogbrugen ind i undersøgelserne af kønsrollemønstre og dermed er med til at give det en mere central status, er den allerede nævnte kvindeforsker Pil Dahlerup.

PIL DAHLERUP: "Litterære kønsroller" (1972)

Udgangspunktet i dette arbejde viser, at der er ved at ske en udvikling bort fra det personligt funderede og frem til en dokumenteret og dermed mere objektiv fremstilling af disse specifikke problemer. Her sker det på baggrund af en traditionel sprogvidenskabelig analyse.
Pil Dahlerup (PD) tog en konkret indfaldsvinkel ved at påvise sprogets kønsrollemønster i massemedier og i litteraturen, i et forsøg på at vise, at sproget i højere grad vurderes udfra hvem der udtrykker sig end udfra, hvad der reelt bliver sagt.

Et illustrativt eksempel (og et virkeligt fund) analyseres i artilen "Litterære kønsroller" (Temanummer, Dansklærerforeningen, 1972). Her undersøges to anmeldelser af forfatteren Cecil Bødkers digte, foretaget af den samme kritiker med 1 års mellemrum. Forskellen i anmelderens kendskab til digteren ligger i, at han i første omgang, mener hun er en mand, hvilket han i sidste anmeldelse er blevet klar over, hun ikke er. Eksemplet giver et tydeligt billede af hans ændrede holdning til digtene, som PD viser, må skyldes hans basale forestilling om forskellen mellem mand og kvinde.
I omtalen af det første arbejde af Cecil Bødker præges anmelderens sprog af et kontant "mande"sprog og afsluttes desuden med en passus, der fokuserer på hans opfattelse af sit eget køns overlegenhed:

> "Det er længe siden, vi har oplevet en digter med saa rig en naturfølelse. Gud ved, hvor gammel han er? Kun en dreng eller en olding fatter og føler på den maade."
>
> (ibid.p.1o)

Stilen og sproget i sidste anmeldelse er radikalt ændret. Den domineres af billedsprog samt specielt af adjektivet "lille". Slutteligen står de sidste evaluerende linier af anmeldelsen absolut ikke mål med anmelderens overbeviste holdning 1 år tidligere. I stedet for at blive placeret som en slags gudbenådet digter, synes Cecil Bødker nu blot at kunne skrive "sundt og smukt og jordnært" (ibid.p.1o).
Men det skal nævnes, at Cecil Bødker i anden omgang naturligvis kan have begået en digtsamling, som anmelderen ganske enkelt ikke fandt så god som den første. Det er imidlertid i denne forbindelse ikkke så vigtigt. Det er derimod den påvisning, PD foretager vedrørende det forhold, at den sprogbrug, vi benytter, ikke blot er afhængig af om den talende er mand eller kvinde, at den øjensynligt også beror på om hvem, vi skriver eller taler.

Denne analyse viser foruden dette træk to ting, jeg synes bør nævnes her, fordi de kan have haft betydning for den videre kønssprogsforskning op igennem 7o-erne. For det første at det at arbejde med kønssprog som et selvstændigt undersøgelsesobjekt ikke blot kan foretages på et tekstnært niveau, men i høj grad også kan belyse sprogsociologiske forhold, idet det fortæller noget om her sprogbrugerens forhold til kønsproblematikken, som den kommer til udtryk i vedkommendes valg af stil og ordgrupper. Herudover synes jeg, PD tydeligt får vist, at sexisme ikke bare er noget, som forskeren med sit trænede øje kan se. Hvis vi er opmærksomme på problematikken, er den åbenbar for os alle. Materialet dokumenterer, at det traditionelle kønsrollemønster udtrykkes og dermed understøttes i det sprog, vi hver dag i forskellige medier bliver præsenteret for, og som jo også er det, vi i høj grad lader os påvirke af. Derfor bør et sådant arbejdes pædagogiske værdi også understreges, fordi det så direkte og enkelt fokuserer på, at vores dybt forankrede kønsopsplittede bevidsthed afspjler sig i sprogbrugen på forskellig måde.

Disse år og op igennem 7o-erne blev alt i alt en meget produktiv periode, idet et tiltagende antal kvindelige forskere og universitetsstuderende kastede sig over spørgsmålet vedrørende kvindens

natur, bevidsthed og hendes situation i forhold til samfundet og til det andet køn. Jeg synes ikke, jeg her kan undlade at nævne et par af disse udgivelser, der ikke har kønssprogproblematikken som deres primære genstandsområde, men som spiller en væsentlig rolle som udgangspunkt for den tiltagende interesse, der efterhånden viser sig vedrørende den del af kvindeforskningen, som forskningen omkring kønssprog udgør.
I kronologisk orden kan følgende repræsentative bøger nævnes: Elisabeth Flensted-Jensen, Susi Frastein og Anette Steen Pedersen: "Mellem opgør og tilpasning. Kvindebevægelse og kvindesituation i Danmark siden 1968" (oprindeligt speciale), 1977. Anne Scott Sørensen: "Kvindesituation, Kvindelighed, Kvindekamp" (oprindeligt speciale), 1978 og Anne Birgitte Richards guldmedaljeafhandling: "kvindeoffentlighed 1968-75", 1978.

Indenfor de sidste 4-5 år har man imidlertid fra forskerside i tiltagende grad interesseret sig for kønssprogsproblematikken herhjemme. I det følgende skal jeg derfor præsentere tre nyere empiriske arbejder (der foreligger naturligvis endnu kun relativt få), hvor der henholdsvist er grebet fat i sproget, sprogbrugen og i kommunikationen mellem mennesker, og som gerne skulle kunne give et indblik i, hvordan den danske kønssprogsforsker arbejder med disse spørgsmål.

METTE KUNØ: "Kvindebilleder i ordsprog, bevingede ord og faste vendinger" (1978)

Mette Kunø (MK) tager fat på, hvordan sproget i dets hovedsageligt gamle og faste udtryk af forskellig art kan fortælle os om opfattelsen og vurderingen af kvinden, som den her tager sig ud. Dette sker i en artikel "Kvindebilleder i ordsprog, bevingede ord og faste vendinger" (Meddelelser fra Dansklærerforeningen 1978). Netop ordsprog, bonmots o.lign. figurerer i relativt stor udstrækning i kønssprogsforskningen, sådan som vi også har set dem været genstand for undersøgelser i udlandet   . Baggrunden for at man på et tidligt tidspunkt i kønssprogsforskningens "liv" finder det rimeligt at undersøge disse, er vel, at de er så oplagt kønsdeterminerede. Imidlertid er jeg i mit arbejde ikke stødt på udenlandske fremlægninger af denne problematik, hvor faste udtryk er selve det primære undersøgelsesobjekt.

Som MK indledningsvist slår fast er problemet med disse størrelser, at de via deres lange liv psykologisk set nok repræsenterer eller medvirker til indholdsmæssigt mere at "anses for den skinbarlige sandhed end indholdet af en tilfældig sætning, som jeg vil overbevise en anden med her og nu." (ibid.p.349).

Med hensyn til ordsprogene, som MK først præsenterer, giver materialet et meget negativt billede af kvinden. Hun er stort set snakkesalig, ikke til at stole på, farlig, fordi hun er så liderlig, sjusket, men alligevel forfængelig, hvilket sidste hun heller ikke bør være...osv.osv.

Når det synes relevant at behandle disse ordsprog, er det vel, foruden de ovenfornævnte umiddelbart synlige kønsdeterminerende træk, som de afslører, også fordi det generelle billede, der herved gennem tiderne er givet af kvinden,må have været medvirkende til at præge hendes opfattelse af sig selv og andres opfattelse af, hvad kvinden var for et menneske. Også idag, hvor vi kan more os over mange af dem, bruges de alligevel ind imellem i den mere alvorlige situation, som f.eks. i opdragelsen af vores børn. Vel netop fordi som MK også gør opmærksompå, at der synes at ligge et gran af sandhed i dem. Derfor er de idelle til at understrege vægten og alvoren i vores ord.

Foruden at være kvindefjendske synes ordsprogene så godt som udelukkende at "tilhøre" manden. Hvilket iøvrigt får Ole Togeby til i en note i Roligpapir 26/81 at efterlyse et analogt arbejde vedrørende eventuelle "kvindelige" ordsprog. Blandt de 4ooo, som MK har set på, hovedsageligt fundet i Kjær og Holbeks "Ordsprog i Danmark" (1969), fandt hun kun to, der omtalte kvinden positivt. Hvorimod det omvendt ikke syntes at skorte på ordsprog, der omtaler mænd positivt, ligesom disse sidste ofte udsiger noget om manden på kvindens bekostning (f.eks. "Der skal et stort kvindfolk til at stå mål med et lille mandfolk", ibid.p.357).

En anden gruppe faste udtryk, som MK har arbejdet med,er de såkaldte bevingede ord.Det vil sige "hyppigt brugte (løsrevne) citater fra litteraturen - oftest den skønne - eller politik, formuleret af navngivne personer modsat ordsprogene." (ibid.p.358).

I modsætning til den forholdsvist større udbredelse, ordsprogene til alle tider har nydt, var det vel et fåtal beskåret at citere f.eks. Gustav Wieds Knagsted-replik: "Børn er lykkelige, Dyr og Kvinder, men vi Mennesker er det ikke" (ibid.p.359). For slet ikke at nævne klassikere som Hamlet, Holberg, Ibsen o.ma. Skal jeg derfor vægte deres betydning for vores bevidsthed(sdannelse), så er det klart, at de som den første gruppe selvfølgelig fortæller os om holdningen, som ligger til grund for deres tilblivelse. Men jeg mener på den anden side ikke, at deres sociale og psykologiske (på)virkning kan have været andet end begrænset.

Hvad angår den sidst behandlede gruppe - de faste vendinger - drejer det sig især om at få bestemte ord, hvis etymologiske og især historiske udvikling og de konnotationer, de har fået, diskuteret. Således også en række udtryk, hvis forstavelse er "kvinde-". Mange af de forklaringer, der i denne forbindelse er givet vedrørende kvinden er jo ikke overraskende. Således heller ikke uddybelsen af, hvad f.eks. begrebet "kvindelogik" står for:"...tænkning eller ræsonnement, der i logisk henseende er mangelfuldt, vidner om mangel på logisk evne eller skoling." (ibid.p. 364). Mere direkte sårende er et udtryk som "kvindehjerte", der i 17oo-18oo-tallet åbenbar var så negativt vægtet, at det blev brugt som skældsord for et fejt og umandigt sind hos mænd. (ibid.p. 364).

Som det ses, ligger MKs arbejde på linie med Lis Jacobsens ved at der her foretages en undersøgelse på selve tekstniveauet. Der gives herudfra en idé om, hvordan man gennem tiderne har opfattet kvinden. Undersøgelsen er således ikke sociologisk, idet MK ikikke har berørt af hvem, hvornår, i hvilke situationer, disse faste vendinger eller udtryk er benyttet. Hun har udvalgt sit materiale udfra om der explicit indgik en kvindelig betegnelse og derpå i hovedsagen ladet den stå for sig selv til læserens egen vurdering. Hendes personlige opfattelse, der samtidig fortæller i hvor høj grad, hun mener, sådanne udtryk påvirker vores indstilling, giver hun afslutningsvist udtryk for ved at stille spørgsmål ved, om det idag er muligt at revaluere betegnelsen "kvinde" (Ibid.p.465).
Imidlertid må man i sin bedømmelse af, hvad materialet udsiger og kan bruges til, gøre sig klart, hvordan det er blevet overleveret til os, hvilket bl.a. fortæller , at der foruden den selektion, som MH har foretaget, for mange år siden også har fundet et valg sted. For hvem er det, der gennem tiderne har sorteret og nedskrevet specielt ordsprogene, der tillægger kvinden sådanne entydige og faste egenskaber og holdninger, som MK siger, kan ses som et middel til socialisering" (ibid.p.35o), og som tegner et så negativt billede af kvinden?

BEST COPY AVAILABLE

Det er et oplagt spørgsmål at stille sig, fordi det jo hænger sådan sammen, at de mennesker, der har beskæftiget sig med ordsprog, nemlig munke, lærere o.lign., faktisk må siges at have siddet inde med magten til at foretage sig en for dem personligt passende udvælgelse af det tilgængelige materiale. Idag ved vi, bl.a. fra Kjær og Holbek således ikke blot af hvem og hvordan materialet er blevet indsamlet, men også at det indgik som pædagogisk stof til skolebørn, som jo dengang for flere hundrede år siden var drenge. Derfor har ordsprog ikke blot været et middel til socialisering - som MK nævner - men samtidig været benyttet til helt konkret og direkte at indgive drenge en ganske bestemt holdning til det andet køn.

Derfor må man formode, at der har eksisteret ordsprog, som for det første udtrykte en anden holdning til kvinder, og som for det andet drejede sig om mænd - måske forfattet af kvinder? -men som ikke er blevet fundet passende for ordsprogssamlerens øje eller relevante til det pædagogiske formål.

Disse overvejelser rører dog ikke ved den kendsgerning, at de faste vendinger, vi idag kender, satte kvinden i bås ved at udtrykke en bestemt holdning til og give en meget ensidig beskrivelse af hende samt ved detuheldige faktum, som vel hænger nøje sammen med dette, at disse til alle tider synes at være blevet brugt moraliserende og undertrykkende overfor kvinden. Hvilket kun kan ske, fordi der for de fleste mennesker i sådanne evigt gentagne ytringer efterhånden kommer til at ligge en sandhedsværdi i dem.

OLE TOGEBY: "Kvinden siger selvfølgelig mest - sagde manden" (1982)

En af de forskere, der senest herhjemme har beskæftiget sig med de sproglige varianter, der kan ses i sprogbrugen mellem mand og kvinde, er Ole Togeby (OT) i hans empiriske undersøgelse med titlen "Kvinden siger selvfølgelig mest - sagde manden" (1982), som stadig kun foreligger i manuskrptform.

OTs hensigt er at finde frem til, om de sprogforskelle, vi kan registrere skal tilskrives det biologiske køn eller om der, som vi så i forbindelse med visse udenlandske undersøgelser, er andre faktorer herunder ikke mindst de sociale, der skal tages højde for for endegyldigt at kunne udtale sig om disse forhold:

> "Formålet med denne undersøgelse er ved empirisk optælling af sproglige varianter hos kvinder og mænd, arbejdere og mellemlag i en bestemt veldefineret situation at finde ud af om forskellige grupper har forskellig sprogbrug eller ej."
> (ibid.p.3)

37 personer blev interviewet - 18 kvinder (8 arbejdere, lo fra mellemlaget) og 19 mænd (9 arbejdere, lo fra mellemlaget).
OTs manuskript er blevet til på baggrund af et samarbejde mellem ham og en gruppe 2. dels danskstuderende ved Københavns Universitet. Imidlertid blev dette samarbejde brudt i forbindelse med nogle universitetsbesættelser. Derfor har OT alene samlet og vurderet de mange oplysninger, som båndoptagelserne fra interviewene gav.

Det som systematisk undersøges og optælles er, hvorledes og hvor meget forskellige sproglige størrelser (nægtelser, sætningsadverbier, påhængs-ikke´r osv.) optræder i forsøgspersonernes tale. Ligesom selve mængden af talen, sætningslængde, repliklængde, interjektioner, citater mm nøjere blev studeret. Dette blev foretaget udfra forsøgspersonens enetale i forbindelse med et bestemt forelagt materiale (her en tegneserie), og udfra en på forhånd emnefastlagt samtale mellem interviewer og forsøgsperson, ligesom yderligere udtalevarianter blev analyseret udfra en oplæsning af en tresiders tekst.
Lad mig her fremhæve samtalesituationen og specielt de uskrevne love vedrørende taleskift - som OT iøvrigt detaljeret beskæftiger sig med i Roligpapir 26/81. At denne problematik er interessant for os, hænger sammen med, at de undersøgelser, som han her forelægger vedrørende samtaleskift, ikke blot er inspireret af, men også direkte sideløbende sammenlignes med den undersøgelse, som også Eakinsparret bl.a. citerede, nemlig Zimmermann & Wests "Sex Roles, Interruption, and Silences in Conversation" (1975).

Imidlertid står resultaterne fra OTs 3 timers interviews i 37 såkaldte "konversationsfragmenter i veldefinerede og velbeskrevne situationer" (ibid. p. 122) i grel modsætning til disses resultater. For nok afbryder mænd mest, men de afbryder ifølge OT ikke flere kvinder end mænd. Ovenikøbet afbryder de oftere de mandlige interviewere end de kvindelige, hvis sociale status (universitetsstuderende) man kunne have forestillet sig havde medført, at de undlod denne krænkelse af den talendes frihed.
Disse tendenser kan man derfor tolke som, at mænd rent faktisk accepterer kvindens taleret på lige fod med deres eget køn. Men og-

så, som man kan udlede af kommunikationen mellem interviewer og forsøgsperson, at der ikke er tale om en magtbalance mellem mand og kvinde, men måske i højere grad en form for konkurrence mellem mændene?, i modsætning til hvad mange undersøgelser har vist, herunder også Zimmermann og Wests.

Det spørgsmål, man må stille sig her er, hvordan to forskere i deres empiriske undersøgelsesresultater ligger så langt fra hinanden. I den forbindelse bør man nok i høj grad tænke på, om de begreber, de benytter i deres metode, er godt nok definerede. F.eks. synes der kun at være tale om en gradsforskel mellem den tilladte overlapning i en samtalesituation og den normoverskridende afbrydelse.

Iøvrigt forklarer OT de afbrydelser, han finder i sin undersøgelse som en blanding af ivrighed - "overdreven tjenstvillighed eller måske snarere præstationsiver" (ibid.p.129) - og det at lade sig afbryde som en blanding af "ydmyghed for situationen og protest mod den" (ibid.p.129).

Når derfor arbejdsmanden imod forventning - bl.a. udfra teorien om subkulturer og mindre respekt for de uskrevne regler - hverken afbryder eller overlapper i særlig høj grad, tolker OT det ud fra en anden faktor. Nemlig at han i bund og grund kan synes, at det er noget underligt noget med denne undersøgelse. Jeg syns OT gør ret i at påpege, at forståelsen af og indstillingen til de undersøgelser, man som forsøgsperson måtte deltage i, betyder fantastisk meget for engagementet. Det er jo også en kendsgerning, bl.a. kendt fra skoleelever, at deres aktivitetsniveau afhænger af, om de socialt og klassemæssigt kan identificere sig med de stillede opgaver, hvilket vi her kan få et indblik i i forbindelse med præsentationen af skolesprogsundersøgelserne.

Et andet sprogligt træk, som OT undersøger, og som skal nævnes her, er de omtalte påhængs-ikke´r. I modsætning til Robin Lakoffs udsagn, som jo var baseret på personlige iagttagelser, synes OTs undersøgelser at give et modsat resultat. Mænd benytter sig af flere påhængs-ikke´r end kvinder. For at finde en forklaring på denne forskel, diskuterer og vurderer OT, at der udover den oplagt syntaktiske (sætning/ord) forskel også er en indholdsmæssig mellem engelsk og dansk. Hvor Robin Lakoff som vi husker tolkede "tag-questions" som et tegn på ønsket om at lægge en vis distance overfor sandhedsværdien af det udsagte, synes OTs undersøgelser i højere grad at kunne forstås udfra et håb om feed-back, hvilket igen vil sige, at

OT i modsætning til Robin Lakoff mener der udelukkende er tale om en form for usikkerhed. F.eks. brugte langt flere mennesker fra arbejderklassen påhængs-ikke´r end mellemklassen gjorde.
OT undersøger således et materiale, der viser et andet resultat med Robin Lakoffs teori om, at påhængs-ikke´r er kvindespecifikt - dette fænomen, som OT oven i købet postulerer, er det "berømteste eksempel på sproglige forskelle hos mænd og kvinder" (ibdi.p.78, hvilket han desværre ikke dokumenterer for rigtigheden af.

Den endelige konklusion på OTs arbejde bliver, at mellemlagskvinder er de mest "pæne og autoritetstro". De benytter sig af fuldendte fuldt forståelige sætninger for selv en udenforstående, ligesom de ikke afbryder. Arbejdsmanden optræder i modsætning hertil ved at formulere ufuldendte sætninger med mange fejl - hvilket OT igen tolker som en reaktion, her som trods mod den formelle situation, som et interview er. Mellemlagsmanden er ambitiøs og dominerende. Karakteriseret ved lange sætninger med mange ledsætninger, ligesom han udtaler sig "skråsikkert" om mangt og meget. Bl.a. er arbejdets titel "Kvinder siger selvfølgelig mest...." netop udtalt af en mellemlagsmand, omend OTs arbejde lige præcist viser, at detnetop er ham, der taler mest, hvorfor myten om, at det altid er kvinder, der taler, her bliver gjort til skamme. Den sidste gruppe, arbejderkvinden, udmærker sig ved "ikke at udmærke sig ved noget.../De er gennemsnitlige og sprogligt usynlige." (ibid. p.168).

Imidlertid understreger OT selv, at disse fund, der således i højere grad synes at begrunde sprogbrugsforskelle i sociale end i egentlig kønsmæssige forskelle, ikke kan anses for at være generelle. Forsøgspersonerne er nemlig i hovedsagen rekrutteret blandt yngre københavnere, hvilket vil sige, at det er en snævert sammensat gruppe, såvel geografisk som aldersmæssigt.
Metodemæssigt virker undersøgelsen umiddelbart overbevisende. OT gør meget ud af detaljeret at oplyse om forsøgspersonernes forhold. alder, bopæl og sociale betingelser. Herudover gøres nøje rede for hvordan interviewsituationen blev planlagt og udført, hvad den skulle indeholde, hvor lang tid den skulle vare etc.

Men det helt store "scoop", som dog forekommer så oplagt indlysende efter læsningen af mange udenlandske empiriske kønssprogsundersøgelser er, at vi her omsider får en detaljeret undersøgelse, der krydser køn og klasse på en og samme gang. Det er overraskende, at det ikke er i de lande, som så at sige allerede har opbygget en form for kønssprogstradition (hovedsageligt de angelsaksiske), at sådanne arbejder har vundet indpas og idag dominerer. For som vi så i vores præsenterede udenlandske materiale, er det endnu ikke tilfældet. En sådan sammenkædning af køn og klasse vil i sine resultater relativt præcist kunne fortælle, om de sproglige størrelser, som altid har været problematiseret indenfor kønssprogsforskningen, såsom påhængs-ikke´r, adjektiver, brug af lange-korte sætninger etc., bør tilskrives brugerens køn eller sociale status, og hvorledes de indbyrdes krydser hinanden.

Alligevel må man nok stille spørgsmål ved gyldigheden af selv denne nok så omhyggelige og udspecificerede undersøgelse. Det skyldes, at OT rent faktisk slet ikke har været med til at interviewe, hvorfor selve situationen omkring forsøgspersonerne er ham aldeles ubekendt. Hans konklusioner baseres udelukkende på båndoptagelser, som de studerende hovedsageligt har foretaget, hvorved alle de meget oplysende koder af ikke sproglig art udelukkes. Herved går OT uden tvivl glip af at kunne danne sig et mere fuldstændigt billede af, hvorledes hver enkelt forsøgsperson har oplevet den uvante interviewsituation og dermed for med større sikkerhed at kunne tolke de sproglige ytringer.
Jeg føler mig overbevist om, at OT selv er klar over denne svaghed i hans materiale, blot glemmer han at gøre opmærksom på den. Men hans undersøgelse er jo heller ikke udgivet endnu.

PER SCHULTZ JØRGENSEN: "Den sociale relation - kvalitative analyser" (1983)

Et sidste arbejde, jeg i denne forbindelse skal præsentere, hvor forfatteren iøvrigt netop understreger vigtigheden af den personlige kontakt med sine forsøgspersoner, som vi ovenfor påtalte, at Ole Togeby manglede, er en doktordisputats fra 1983, som er udarbejdet af psykologen Per Schultz Jørgensen (PSJ) med titlen "Den sociale relation - kvalitative analyser".
Den omhandler et lille område af den menneskelige kommunikation, nemlig helt konkret samværet mellem to mennesker, der ikke på forhånd kender hinanden, men hvor der i en ansigt-til-ansigtsituation især fokuseres på de første indledende minutter af disses samtale, for herigennem at finde frem til samtaledeltagernes bevidsthed und-

er selve forløbet. For nærmere at kunne få bestemt denne skal forsøgspersonerne gennemse- og -høre det optagede billedbånd før samtalen med forskeren for herved at genopfriske de tanker og følelser, som ikke blot gik gennem hovedet under samtalen på dem selv, men også for at prøve at huske, hvad de måtte have forestillet sig, samtalepartneren tænkte i forsøgssituationen. Herved skulle forskeren kunne komme til at "opleve" og følgelig få lejlighed til at analysere disse tanker.

PSJ tager udgangspunkt i en teoretisk formulering, der problematiserer begrebet oplevelse og forestilling i den beskrevne samtalesituation, hvor han via metoden forsøger at komme udenom de vanskeligheder, der knytter sig til dataindsamlinger og -analyser, for hvordan kan "den fænomenologiske beskrivelse ex post ... belyse processen status nascendi?" (ibid.p.39o). 4 teoretiske antagelser - baggrundsforståelse, handleforløb, samvær og samtalekooperering - afprøves i de empiriske undersøgelser for herigennem at legitimere den kvalitative analyse som en empirisk analyse af egenskaber ved teorien (ibid.p.391).

I et interview på foranledning af disputatsens udgivelse (Politiken den 24.3.83) uddyber PSJ nogle af de resultater, han er kommet frem til og herunder især hvorledes mange forhåndsindstillinger og -opfattelser, bl.a. kønsmæssige, som vi hver især går rundt med om hinanden, i stor udstrækning er bygget op allerede inden samtalen starter. Derfor kan han sige, at det er psykologiske mekanismer, der ligger til grund for, at mange samtaler mellem mennesker ikke "lykkes" og som hindrer, at de nogensinde kommer på bølgelængde, hvorfor de konkret taler forbi hinanden.

Når dette arbejde trods ovenstående teoretiske og metodologiske sigte alligevel bør inddrages her, så er det for det første fordi, der mig bekendt, ikke findes nogen nyere dansk empirisk undersøgelse af nær-kommunikationen mellem mennesker. Men for det andet fordi PSJ også inddrager kønsproblematikken i sine analyser af, hvorfor en samtale udvikler sig på den ene eller den anden måde.

I et eksempel, hvor en mand og kvinde skal tale om en på forhånd givet opgave (en film) ses det, at kvinden i sit udgangspunkt faktisk ændrer det faste tema og dermed i realiteten lader hånt om, hvad hendes bestilling som forsøgsperson var, i og med at hun inddrager et andet emne. Af den samtale, PSJ siden har med denne kvindelige forsøgsperson, forstår man, hvor bevidst hun har været om

den traditionelle passive kvinderolle, og hvor bange hun har været for at blive sat i bås i den, og det i en sådan grad, at hun oven i købet har følt sig foranlediget til at bryde aftalen med forsøgslederen (ibid.p.253). På trods af dette viser udskriftet at hun alligevel bliver afvist af den mandlige samtalepartner i dette forsøg på at ændre samtalens indhold. Ligesom det viser sig, at det er kvinden, der forsøger at holde kommunikationen igang i analogi med hvad både Eakins og Pamela M. Fishman også fremførte som typisk for kvinden. PSJs forklaring på den hårde afvisning af den kvindelige forsøgsperson er, at den var nødvendig for den mandlige og hans image. For kun ved at vrage kvindens forsøg på at tage sagen i sin egen hånd, har han mulighed for at fastholde sin autonome selvopfattelse (ibid.p.255). Hvilket igen fuldstændigt harmonerer med det billede, vi fik i de udenlandske undersøgelser af hvordan manden i sin kommunikative adfærd fremtrådte med en ukrænkelig selvsikkerhed.
Således påpeger og fremhæver også PSJ, at der findes nogle sproglige mønstre til at bevare og stadfæste den iøvrigt kendte balance mellem kønnene, og for det andet at disse faste strategier synes vanskelige at arbejde imod og overvinde for kvinden. Og det til trods for, at sociale forskelle er elimineret mellem mand og kvinde. Forsøgspersonerne er her alle studenter, de fleste igang med længerevarende uddannelse og aldersmæssigt placeret i 2o-erne.

Denne disputats synes jeg yder et væsentligt bidrag til den debat omkring menneskets kommunikation, som herhjemme så småt ser ud til at udvikle sig. Såvel i metode som i resultater falder det naturligt at sammenligne den med Pamela M. Fishmans undersøgelse. Det danske arbejde peger således også på, at den kendte rolle, hvor manden er den dominerende part i forhold til kvinden, kan genfindes i den kommunikative adfærd på trods af, at kvinden er opmærksom på såvel sin egen som mandens rolle, og at hun faktisk radikalt forsøger at bryde med den.

Hvor Pamela M. Fishmans undersøgelse som nævnt peger mod at forklare denne problematik i tæt sammenhæng med den magtbalance, der iøvrigt hersker mellem kønnene, og som bl.a. tydeligt afspejler sig i de daglige praktiske gøremål i hjemmet, så fokuserer PSJ på de holdninger, vi møder vores samtalepartner med og viser i hvor høj grad disse mekanismer er udslaggivende for, hvordan kommunikationen forløber mellem kvinde og mand.

Men i virkeligheden ligger de to forskeres forklaringer ikke så langt fra hinanden. For i begge tilfælde er der faktisk tale om, at vores opfattelse af os selv og af hvordan vi mener os placeret i forhold til andre mennesker influerer på, hvordan vi konkret placerer os og forholder os i kommunikationssituationen.

Fra personlige og følelsesladede arbejder, som udgjorde starten på den hjemlige kønssprogsforskning, tog man mere traditionelt funderede videnskabelige metoder i brug for nærmere at analysere nogle af de påpegninger og de erfaringer, som (specielt) kvinder havde gjort rede for i disse skrifter og bøger. Og således falder den danske kønssprogsforsknings opståen i tråd med den, som var udgangspunktet for udenlandske kønssprogsforskeres arbejder.

Det man forsøgte at vise var, hvilken en kraft som det såkaldte patriarkalske sprog syntes at besidde, og hvordan det blev udøvet såvel i sprogbrugen som i den kommunikative adfærd mellem kvinde og mand.

Selvom der endnu kun findes relativt få danske undersøgelser, så udgør det ovenfor præsenterede materiale kun en del af de udgivelser, der har fundet sted omkring kvinden og hendes stilling i relation til sproget. Der kunne således have været inddraget andre relevante arbejder i mit forsøg på at give et indtryk af den moderne danske kønssprogsforskning, herunder ikke mindst ikke-publiceret materiale. I den forbindelse kunne man måske især nævne Hanne Arnborg Andersens specialeafhandling "Kvinder sprog: Kvindesprog?", hvori det var hensigten at belyse, hvordan sproglige fænomener afspejler og er med til at opretholde samfundets kønsrollemønster e engelsktalende lande. Men om den af ovennævnte grund ikke figurerer i mit materiale, så har den i hvert fald indgået som en væsentlig inspiration i mit indledende arbejde til min specialeopgave.

De sidste års kønssprogsarbejder søger meget typisk nærmere at forklare, hvad man gennem 7o-erne påpegede og herunder især, hvorfor vi selv i dag, hvor piger formelt har opnået adgang til uddannelse og arbejde på lige fod med drenge, stadig oplever udprægede kønsspecifikke fremtrædelsesformer. Således har både udenlandske og danske forskere gennem deres undersøgelser vist os, at kvinden i helt urimelig - og overraskende - grad stadig lader sig placere på et underordnet og tilbagetrukket niveau i forhold til manden.

Danske forskere prøver derfor nøjere på at kortlægge den påvirkning, der henholdsvist sker igennem forældres opdragelse i hjemmet og den, som automatisk foregår ved børnenes institutionalisering i vuggestue, børnehave og skole. Specielt undersøgelser, man har foretaget i folke- og gymnasieskolen, har her vores interesse, idet den adfærdsforskel, man fokuserer på mellem piger og drenge ikke mindst er blevet analyseret og påvist igennem deres sprogbrug og kommunikation.

Den drejning, som den danske kønssprogsforskning tog sidst i 7o-erne mod næsten udelukkende at arbejde med skolesprogsundersøgelser, synes imidlertid ikke at kunne genfindes i udlandet - hvorfor sådanne heller ikke figurerer i afsnittet om de udenlandske undersøgelser. I det materiale, jeg har gennemlæst i forbindelse med udvælgelsen af disse arbejder, hverken behandledes eller blev der refereret til en sådan indfaldsvinkel. Ligesom forespørgsler hos danske kvindeforskere og studier i opslagsværker over de sidste 5-6 års tyske og angelsaksiske kønssprogsarbejder (bl.a. i LLBA) bekræfter, at man i udlandet slet ikke i samme grad interesserer sig for, at kønssproget kan studeres og måske specielt forståes udfra de oplysninger, studier i institutionerne giver.

De undersøgelser, jeg her har valgt at præsentere, skal ses i forlængelse af de skoleundersøgelser, der tog deres start i slutningen af 7o-erne. Det drejer sig ikke mindst om A.M. Heltoft og Kirsten Paabys "Tampen brænder - en analyse af undervisning som samtale" (1978), og det store 2-binds værk "Skoledage" (1979), som er skrevet på baggrund af et stort galleri af forfattere - heriblandt netop Kirsten Larsen og Harriet Bjerrum Nielsen, som vi herefter lægger ud med.

Interessant i forbindelse med disse arbejder er det, at nok havde de som hensigt at undersøge klasseforskelle og deres betydning for barnets sociale tilhørsforhold i skolen, men de mest slående resultater syntes lige så ofte at ligge i de sprogbrugsforskelle, disse forskere kunne notere sig mellem de to køn - hvilket harmonerer fuldstændigt med Torun Gulliksens undersøgelse af svenske gymnasieelevers sprogbrug (se p. 49).

SKOLESPROGSUNDERSØGELSER.

KIRSTEN LARSEN OG HARRIET BJERRUM NIELSEN: "Pigerne i klasseoffentligheden" (1982)

Kirsten Larsen og Harriet Bjerrum Nielsen (KL/HBN) er som nævnt to af de forskere, der har været med i arbejdet fra de allerførste danske skoleundersøgelser, ligesom de i flere år har interesseret sig for den sproglige og ikke-sproglige adfærdsforskel, som piger og drenge udviser (her specielt undersøgt) i folkeskolen.
De to forskeres hensigt er her nærmere at svare på, hvorfor pigerne indordner sig den institutionelle autoritet og alt i alt tilpasser sig skolens krav i modsætning til de som oftest vanskelige og oprørske drenge - hvilket nemlig er det billede vi genfinder i alle skoleundersøgelser. Det seneste arbejde med henblik på besvarelsen af dette spørgsmål er publiceret i bogen "Pigeliv" (1982), som de selv har redigeret, under titlen "Pigerne i klasseoffentligheden".
Ved at sætte sig på skolebænken og gøre sig deres egne iagttagelser vedrørende børnenes indbyrdes adfærd og forhold til læreren samt ved herefter at analysere deres båndoptagelser af den snak, der foregik i klasseværelset, har KL/HBN dannet sig et indblik i den dynamik, der synes at være mellem piger og drenge - og i undervisningssituationen mellem dem og læreren.
Det interessante for os i denne undersøgelse synes jeg ikke blot er, at pigerne følger det mønster af tilpas tilbagetrukket elskværdighed, vi også fra andre undersøgelser har fået indtryk af, at den voksne kvinde gør, men især de meget detaljerede analyser af den pigelige "natur", der står i så grel modsætning til drengenes, og som oplagt synes at kunne forstås udfra de kønsforskellige normer, de er blevet indgivet i forældrenes opdragelse, men som ikke synes at blive brudt i institutionernes rammer.
De to forskere interesserer sig således for "hvad piger og drenge siger, hvornår de siger det, og hvordan de siger det" (ibid.p.5).
En generel forskel i indholdet af deres tale ser ud til at være, at piger i selvoplevede begivenheder lægger vægt på, hvordan mennesket - dem selv, familie, venner etc. - opfatter en fortalt historie, hvis pigerne overhovedet har noget at fortælle. For ofte synes deres bidrag at begrænse sig til udtryk, der blot har til hensigt at bestyrke fællesskabet - især med læreren - à la "sådan

gør vi også", "det har vi også" etc. I modsætning til drengene, der fokuserer på selve handlingen, hvor der specielt synes at blive konkurreret - med de andre drenge og med læreren - om at fortælle den mest spændende - helst grufulde, uhyggespredende - historie.

At det således er et forsøg på i klasseinteraktionen fra pigernes side at bestyrke forholdet til specielt læreren understreges af, at de så godt som altid synes at følge dennes historier/beretninger op, endda ved at fuldende sætninger eller med egne oplevelser, der dog er karakteriseret ved at være uden pointe eller egentlig informationsværdi af nogen art og derfor fremtræder uinteressante. Af et udskrift fra en samtale i 3. klasse ses dette træk tydeligt, hvorfor pigernes kommentarer følgelig slet ikke bliver taget op, hverken af læreren eller af andre elever.

Det som KL/HBN således viser er, at selvom emnet er det samme for både piger og drenge, så er det fokus, de hver især lægger i deres beretninger væsensforskelligt. Pigerne centrerer sig om psykologiske aspekter som hvordan begivenhederne påvirkede de implicerede mennesker, hvorved de bevæger sig udover deres traditionelle rolle som den, der interesserer sig for sine medmennesker og deres velbefindende. Ligesom måden at fortælle på understøtter denne indstilling

I modsætning til drengene synes pigerne ikke at være interesserede i at opnå en eller anden form for position, men i at skabe et fællesskab, eller som de to forfattere siger, opnår pigerne deres position ved at markere deres "enshed med den anden" (ibid.p.8). Dette kan også ses i deres emnevalg, der ofte vil dreje sig om private forhold, der er fælles for begge piger, hvorimod de slet ikke blander sig i emner, der er mere relateret til samfundet i modsætning til drengenes angiveligt store engagement i sådanne diskussioner. I modsætning til specielt Torun Gulliksens undersøgelse, der begrænsede sig til at se på, hvilket ordvalg gymnesieelever benyttede i forbindelse med et enkelt område, nemlig institutionen ægteskab, hvorigennem de gav udtryk for deres opfattelse og indstilling (se p. 5o), får vi her en bredere indsigt i ikke blot emnevalg og sprogbrug (ordvalg), som jo hænger tæt sammen, men også klart understreget, at der er områder, piger aldrig blander sig i.

Derfor viser en sådan undersøgelse relativt klart, at piger egentlig slet ikke kan være så glade for olen, som deres umiddelbare

opførsel lader tro. For alt i alt søger de modsat drengenes gruppeorienterede venskabsstrukturer mod den dyadiske pigerelation, hvor initimitet og to-fællesskabet vægtes højt.
Forfatternes forklaring på pigernes accept af den autoritet, som drengene ikke lader sig underkaste, er at den kun er forståelig udfra, at pigen herigennem kan opnå en form for velvillighed hos læreren, hvorved hun kan skabe sig en bare nogenlunde rimelig tilværelse i en institution, der på alle måder må virke væsensfremmed på baggrund af hendes opdragelse. For selvom pigerne må forekomme læreren altfor kedelige og for ivrige i deres kontaktforsøg, er de en absolut nødvendig modvægt for at skabe en balance i forhold til de urolige drenge.
Det spørgsmål, som KL/HBN derfor stiller vedrørende hvorfor piger "tilpasser sig og accepterer kedsomhed og desengagement som et nødvendigt onde" (ibid.p.4), besvares ved at forældre og institutioner griber i deres egen barm: vi opdrager kønsspecifikt, hvilket har en fatal konsekvens for pigerne, der allerede tidligt føler sig fremmedgjorte udenfor det hjemlige miljø.

Undersøgelsen er baseret på forfatternes overhøring af klassesamtaler i 6 klasser i henholdsvist 1., 3. og 6. klasse af 5-6 timers varighed i hver. Foruden de direkte kønsmæssige forskelle, har forfatterne også været opmærksomme på de sociale aspekter, der eventuelt yderligere kunne forklare deres resultater. Således viser det sig, at drenge fra mellemlaget siger mest, at mellemlagspiger og drenge fra arbejderklassen omtrent siger lige meget, hvorimod piger fra arbejderlaget siger mindst-hvilket helt harmonerer med, hvad Ole Togeby fandt frem til i sine undersøgelser. Sådanne påpegninger fortæller derfor, at der klart er tale om, at sociale forhold spiller ind i børnenes væremåde, men også at der, når dette er taget i betragtning, stadig er adfærdsmæssige forskelle, der - ikke mindst på det sproglige plan - radikalt adskiller de to køn.

De to forskere har som nævnt beskæftiget sig med denne problematik i en del år, og artiklen giver et troværdigt indblik i nogle sociale og kønsmæssige dynamikker. Imidlertid er det empiriske materiale nok for spinkelt til at sige noget endeligt. Bl.a. forekommer det mig i en sådan undersøgelse oplagt, om man fulgte udviklingen i den samme klasse igennem nogle år og beskrev de ændringer, man herved måtte komme frem til - sådan som Giesla Klann Delius iøvrigt også påpegede i sine forsøg på at præcisere, hvordan vi opnår en mere generaliserbar kønssprogsforskning i fremtiden (se p. 63). For øvrigt var det måske i sådanne undersøgelser også interessant at erfare, om en mandlig forsker nåede til samme slutninger af klasseværelsesbesøgene og af båndoptagelserne, som den kvindelige forsker.

MARIANNE KRISTIANSEN: "De stille piger. Mindreværd, selvværd - pigefrigørende pædagogik" (198o)

En anden kvindeforsker, som særligt har interesseret sig for denne problematik er Marianne Kristiansen. Med baggrund som gymnasielærer har hun leveret materiale i form af bøger og artikler til nærmere at forstå de problemer, som specielt de "stille piger", som vi ovenfor fik beskrevet, har.
En af hendes undersøgelser blev foretaget i efteråret 1978 og udgivet under titlen "De stille piger. Mindreværd, selvværd - pigefrigørende pædagogik" (Kontext 4o, 198o). Heri går Marianne Kristiansen (MK) tæt på en enkelt men angiveligt typisk repræsentant for pigerne i en 1. gymnasieklasse. Det er forfatterens hensigt via sine egne indtryk fra denne klasse på et storkøbenhavnsk gymnasium i forbindelse med nærgående interviews af disse tavse, men smilende piger at finde frem til, hvorfor dette mønster findes, og hvad der i skoleregi, altså pædagogisk, kan gøres for at rette op på disse forhold. For at forstå og forklare disse pigers indre psykiske forhold, søger MK hjælp i psykoanalysen (Freud).
Af uddrag fra samtaler, som MK har med denne elev (Eva), fremgår det i hvor høj grad hun i sit sprogvalg forsøger at lægge en afstand til, hvad der ikke synes at være ganske uproblematisk i hendes liv, sådan som MK fortolker det efter en samtale om Evas forhold til sin lillesøster:

> "Men det er påfaldende, at forholdet til søsteren fremstilles i almene vendinger, der udtrykker abstrakte sandheder formuleret af et distanceret subjekt, som f.eks. i formuleringer som disse, "Det er altid rart at have sådan en lillesøster", Der vil da altid være nogen gange, hvor man er oppe at skændes". Denne almene og distancerede fremstillingsform dementeres af de mange småadverbier (da, meget, udmærket, sådan), det let vrængende tonefald, den gentagne brug af selvbekræftende adverbier og de hyppige sætningsafbrydelser, der peger på at bofællesskabet med søsteren ikke er uproblematisk."
>
> (ibid.p.97)

Således kommer MK frem til så at sige 2 modsatrettede mekanismer i en sådan piges tale - et bagvedliggende delvist fortrængt overfor et distanceret, fremmedbestemt niveau (ibid.p.97).
Med baggrund i disse påvisninger søger MK en forståelse af dem ved at benytte teoretiske og analytiske, dybdegående psykoanalytiske metoder. Hendes reultat heraf bliver, at en sådan piges måde sprogligt at fremstille sine budskaber på kan inddeles i fire overordnede processer, hvoraf de tre første udtrykker et fundamentalt mindreværd - introjicering (fremmedbestemte ord og meninger), extrojicering (ydre bekræftelse), projicering (gengivelse af andresog egne synspunkter) og selvobjektivering (etablering af åbning i personens tale fra "man" til "jeg").
De tre første former at udtrykke sig på viser sig i nogle konkrete sproglige træk, som MK opsummerer i følgende punkter:

1. en stadig sideordning, især ved hjælp af "og".
2. loyal, affotograferet gengivelse af situationen og af andres tale. Pigen fortæller sin beretning, som hun oplevede den, altså så at sige indefra.
2. upræcis pronominel henvisning og upræcis henvisning til tid og sted.

Denne faste form for sprogstruktur, som pigen udviser i sin sprogbrug, mener MK via sine psykoanalytiske metoder at kunne begrunde i pigens vældige usikkerhed og mindreværd, hvilket hun forklarer i følgende linier:

> "Den indre, negative oplevelse medfører, at der ikke skelnes klart mellem den anden og jeget og at jeg-synsvinklen bliver dominerende. Eva antager implicit, at den andens synsvinkel er identisk med hendes indre jeg-synsvinkel og derfor indforstået med hendes fremstilling."
> (ibid.p.112)

Hvad angår det 4. niveau (selvobjektiveringen), hvor pigen forsøger at give sin forklaring på sin egen situation, ses straks en ændring i forhold til den ovenfor skitserede sprogbrug. Den rolle pigen har spillet, fordi den åbenbart gav gevinst ("For jeg har altid fået ry for at være en lille sød og smilende pige. Jeg tror nok, jeg har følt, at jeg kunne komme igennem på den måde, ikke? Jeg tror stadig det hænger ved en, det der." (Ibid.p. 115)), forsøger hun til gengæld her at distancere sig fra, hvilket bl.a. kan ses i en slags åbning i talen fra "man" til "jeg" samt i følgende punkter:

1. ordvalg og meninger er entydige og jeg-ets egne.
2. argumentationen er positiv.
3. henvisningerne til deixis og til det substantiviske led er præcist markeret. (ibid.p.116)

For at denne åbning af elevens jeg kan foregå, hvor der sker en ændring af personens opfattelse af sig selv i forhold til omverdenen - jeg i centrum og de andre udenfor - som får konsekvenser for sprogbrugen, må følgende forudsætninger ifølge MK være til stede, nemlig sådanne der er centreret omkring accept, basal forståelse og sympati:

1. den ene, at der er mulighed for en positiv identifikation med en ydre autoritet (samtalepartneren), som kan bekræfte det mindreværdige jeg.
2. den anden, at aggressive og kærlige følelser integreres og udtrykkes samstemmende med tanker i det sproglige udtryk. (ibid.p.118)

Problemet for disse piger ser således ud til at være, at de har svært ved at vælge deres personlige ståsted, hvilket igen ifølge disse analyser giver sig udslag i en "forstyrret" tale. Den præsenterede undersøgelse viser et på den ene side åbenbart ønske om at blive som moderen, men på den anden en afstandtagen, som bl.a. kommer til udtryk i selvobjektiveringen. Denne ambivalente indstilling fører til en svingen mellem "egne lystbetonede behov" og de "indoptagne moralske krav og normer" (ibid.p.121).
Udfra MKs arbejde må man forstå de stille pigers problem som en vældig utilpashed, hvor mindreværd og utryghed medfører en udpræget tilbageholdenhed i deres adfærd, såvel sprogligt som ikkesprogligt. I nogle optimalt gunstige situationer synes de dog at kunne ændre ved denne kønsspecifikke adfærd, fordi de formår at se sig selv i forhold til andre/omverdenen på en anden måde - hvilket MK stiller op i følgende skema (se nedenfor).

Hvad der specielt er interessant for os i MKs arbejde er den udvikling, som det repræsenterer mod ikke blot at foretage nogle observationer og beskrive dem, hvorved vi får afdækket problematikken omkring pigers og drenges adfærdsmønster. Som vi har set falder hendes iagttagelser helt i tråd med, hvad Kirsten Larsen og Harriet Bjerrum Nielsen påpegede. Men MK går det skridt videre,

at hun udfra nogle (her psykoanalytiske) teorier forsøger at forklare, præcist hvorfor vi bliver vidne til dette statiske billede af disse unges adfærd, hvorved hun får indsnævret, hvor en ændring af den anvendte pædagogik i skoleregi. ville være ønskelig og rimelig at sætte ind.
Desværre ser jeg mig ikke i stand til at vurdere MKs anvendelse af de psykoanalytiske teorier, hvorfor jeg vil begrænse mig til at påpege det betimelige i, at forskeren forsøger at analysere sine iagttagelser udfra et bestemt teoretisk synspunkt - som også Gisela Klann- Delius anmodede om (se p. 64).

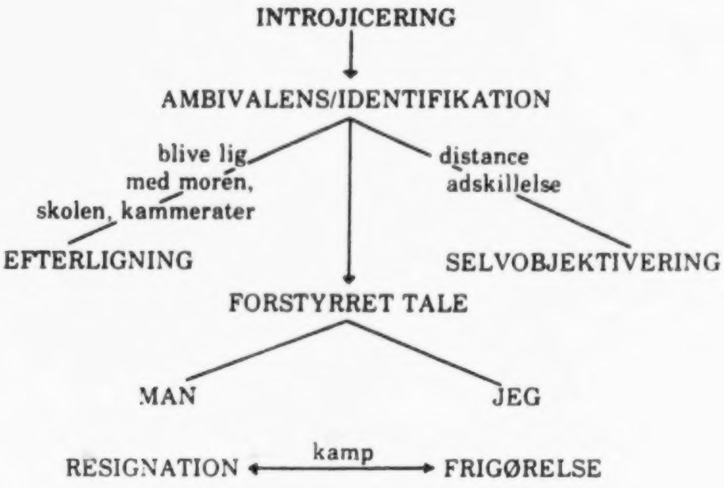
INTROJICERING
AMBIVALENS/IDENTIFIKATION
blive lig med moren, skolen, kammerater
distance adskillelse
EFTERLIGNING
SELVOBJEKTIVERING
FORSTYRRET TALE
MAN
JEG
RESIGNATION
kamp
FRIGØRELSE

(ibid.p.124)

ANETTE STEEN PEDERSEN: "De stille, de tavse, de nemme, de konstruktive - pigers socialisation i gymnasiet" (1983)

Et af de senere arbejder vedrørende denne problematik er det særnummer af Forum for Kvindeforskning, der er udgivet under titlen "Piger i gymnasiet og på HF - overlevelse eller frigørelse?" (1983), og som i indledningen oplyses at være blevet til direkte på baggrund af Marianne Kristiansens undersøgelse om de stille piger.
I de artikler, som er samlet i denne bog, fokuseres ikke blot på gymnasiepigers liv set såvel fra en udefrakommende forskers synsvinkel, som det er arbejder, der er blevet til på baggrund af nogle gymnasielæreres egne konkrete erfaringer med disse elever.
En relevant artikel for os er Anette Steen Pedersens bidrag "De stil-

le, de tavse, de nemme, de konstruktive - pigers socialisation i gymnasiet"(ibid.p.6o). Formålet er også her at forklare, hvorfor piger er så tilbageholdende i gymnasiet, og om der er en sammenhæng mellem denne adfærd og det faktum, at piger, til trods for at de stort set fagligt synes at klare sig lige så godt som drenge - ikke uddannelses- og erhvervsmæssigt repræsenteres på lige fod med drengene. Som Marianne Kristiansens arbejde lægger også dette op til, hvilke pædagogiske muligheder, som kunne tænkes at selvstændiggøre disse piger i løbet af deres 3 gymnasieår. Anette Steen Pedersens metode er imidlertid i modsætning hertil udelukkende baseret på empiri (8 måneders observation i to 1. og en 2. gymnasieklasse)- og altså ikke på nogen videnskabelig teori.

Af konkrete påpegninger, jeg synes vi skal fremhæve her, er, at der er nogle elever, der aldrig siger noget uanset undervisningsform - og at det (naturligvis) er piger. Men at de i nogle undervisningsformer befinder sig bedre end i andre. Således i gruppearbejde i modsætning til den traditionelle klasseundervisning og -overhøring, hvor der stilles krav om en velformuleret fremstilling, argumentation, vurdering og strukturering.

Iøvrigt er det ikke overraskende, at fordelingen af de to køn i klasserne influerer på pigernes adfærd. Således bemærker Anette Steen Pedersen, at pigerne i en matematiklasse, hvor drengene udgør 2/3 af det samlede elevtal, ganske følger ovennævnte adfærd. Mens pigerne i den nysproglige klasse, hvor de er i flertal (2o/4), var anderledes åbne og konstruktive - omend stadig på undervisningens præmisser.

Således påpeges her i hvor høj grad især selve formen i den traditionelle undervisningssituation er uhensigtsmæssig, hvis pigerne i gymnasieskolen skal have en rimelig mulighed for at deltage på lige fod med drengene. Yderligere ser det ud til, at den tilbageholdende rolle, som vi har set kvinder som oftest indtager specielt i selskab med mænd,også kan genfindes i gymnasiepigers adfærd, idet den ser ud til at være meget afhængig af, hvor mange drenge, der findes i klassen.

Danske forskeres tiltagende interesse for at fokusere på børns og unges adfærd peger således på, at myten om den biologiske forskel mellem piger og drenge i udpræget grad støttes i forældres og institutioners opdragelse og undervisning, hvilket igen naturligvis resulterer i en kønsspecifik adfærd. En adfærd der stort set holder i hævd, at kvinden er kvindelig og manden er mandig.

Som vi har set spiller ikke mindst sproget en vigtig rolle i disse skoleundersøgelser, idet det ved nærmere studier på den ene side afspejler nogle faste strukturer, der direkte kan forklares i henholdsvist pigernes usikkerhed, mindreværd og utryghed ved konfrontationen med den offentlige sfære, som skolesystemet er.

Og på den anden side harmonerer drengenes sprogbrug med deres utvungne og overlegne opførsel i et forum, hvor de omvendt føler sig på hjemmebane, fordi de altid er blevet opdraget til at skulle klare sig i det.

Derfor er det heller ikke overraskende, at man bl.a. på den baggrund taler om gymnasiets krise, det syge gymnasium osv., i og med at ca. halvdelen af de unge, der fylder klasserne, ifølge disse undersøgelser (og mange andre) føler sig fremmedgjorte overfor institutionen. For til trods for den ligestilling, man kunne forvente i en gymnasieklasse mellem drengene og pigerne, afspejler pigerne alt i alt en utilpashed igennem deres adfærd, som øjensynligt først kan ændres, når (familien og) skolen ændrer ved det pædagogiske mønster, der ensidigt ser ud til at tilgodese og understøtte drengene i deres opfattelse af sig selv.

SAMMENFATNING.

Som man kan forstå, svarer indfaldsvinklen til nyere danske kønssprogsundersøgelser til den, der blev benyttet i den udenlandske, idet sprog, sprogbrug og kommunikation nærmere er blevet studeret i nævnte rækkefølge, ligesom de påpegninger, der foretages af, hvordan sproget afbilleder dets brugere, i store træk harmonerer med de udenlandske.

Den moderne danske kønssprogsforskning får således også afdækket og kritiseret det forældede og skæve billede af den moderne, ofte udearbejdende kvinde, idet hun endnu ikke sprogligt har vundet indpas i forhold til sin stilling på arbejdsmarkedet - i modsætning til manden, der anskues ud fra sin sociale status. Herudover synes kvinden alt i alt også sprogligt at være ringere repræsenteret end manden, når undtages faste vendinger, ordsprog o.lign., der som påpeget i de udenlandske undersøgelser i de fleste tilfælde ikke blot drejer sig om kvinden, men også tegner et negativt billede af hende.

I de danske undersøgelser synes herudover i hvert fald to vigtige forhold meget tydeligt at blive understreget.

For det første at sproget til trods for en umiddelbart og tilsyneladende progressivitet alligevel ved nærmere studier er i stand til at fasttømre traditionelle opfattelser af, hvad de to køn respektivt har repræsenteret i århundreder.

For det andet foretages en vigtig konkret påvisning af, at vores bevidsthed spiller en væsentlig rolle for, hvordan vi forstår og vurderer det udsagte. Således synes det at være afgørende for vores tilgang til og bedømmelse af en tekst eller tale, hvem der har skrevet eller udsagt den. Ligesom vi bruger sproget til at bekræfte vores personlige kønsbevidsthed, hvadenten vi accepterer de roller, som vi som mand eller kvinde traditionelt puttes ind i eller ej.

Og fordi sprogudtrykket og vores eget syn på det derfor ikke kan siges at være neturalt, men modsat tydeligt ser ud til at afspejle en kønsspecifik vurdering af os selv og af vores medmennesker, af vores indbyrdes relationer og respektive samfundsmæssige stilling, som yderligere er af en vældig traditionel observans hvad angår kønsrollemønster, er det oplagt, at vi også her hver dag kan komme til mere eller mindre bevidst at give udtryk for denne holdning, når vi bruger sproget.

Som i de udenlandske undersøgelser inddrages også herhjemme efterhånden de sociale aspekter omkring udarbejdelsen af kønssprogsundersøgelser. Det synes ikke bare forkert, men umuligt at opnå objektive resultater i empiriske arbejder, hvis man i sit udgangspunkt undlader så bredt som muligt at inddrage faktorer, der relaterer sig til forsøgspersonernes liv og situation.

Interessante er de danske arbejder, her ikke mindst Ole Togebys, ved ikke blot at inddrage disse, men ved at man krydser køns- og klassemæssige forhold, hvorved de danske forskere i deres påvisninger på visse punkter ikke blot afviger i forhold til mange udenlandske arbejders konklusioner, men faktisk står i direkte modsætning til dem.

I den moderne danske kønssprogsforskning synes der ikke at være tale om at generalisere synspunkterne, sådan som vi har været vidne til det i forbindelse med mange af de udenlandske undersøgelser, hvor der med en enkelt undtagelse entydigt blev skelnet mellem, hvad der var kvindesprog, og hvad der var mandesprog. For resultaterne viser, at der er mænd, der sprogligt forsøger at dominere, men der er andre, der opviser en helt anden sprogbrug. Ligesom omvendt kvinder både kan være sprogligt velfunderede og stort set herigennem give billedet af selvtillid, ligesom de kan være yderst usikre i deres sproglige adfærd.

Krydsningen mellem køn og klasse viser os derfor relativt tydeligt, at og hvordan de sociale aspekter spiller ind.

Metodemæssigt får man i disse arbejder ikke blot påpeget vigtigheden i en bred indfaldsvinkel. For udgangspunktet har i de fleste af de hidtidige udenlandske og danske arbejder været, at der findes et kvindesprog, hvorfor det man på den baggrund måtte undersøge blev snævert centreret omkring kvinde og mand - altså køn og ikke klasse. Men vi får også understreget nødvendigheden af, at de termer, man benytter sig af, tydeligt bør afgrænses og meget nøje defineres. I dette sidste synes nogle af de forskelle, der viser sig mellem udenlandske og danske resultater at kunne forklares.

Det, der i den forbindelse står tilbage som et uløst spørgsmål til trods for en stigende erkendelse af, at de sprogforskelle, forskeren konkret finder mellem mand og kvinde ikke alle er kønsspecifikke eller kan forklares udfra uddannelses-eller arbejdsmæssige skævheder bliver, hvorfor kvinden i brugen af sproget og i kommunikationen i det hele taget stadigvæk efterlader indtrykket af, at hun er den underdanige og underlegne part i forhold til manden.

I den udenlandske forsknings tilnærmelse til dette spørgsmål lå der en tydelig og - især i Pamela Fishmans arbejde - veldokumenteret forbindelse mellem det magtforhold, der generelt findes mellem kønnene og det, der finder sted i kommunikationen mellem dem. Men disse undersøgelser blev os svar skyldig på, hvorfor der endnu ikke i kvindens og mandens indbyrdes forhold og herunder kommunikative adfærd opvises en større lighed og balance, nu hvor netop mange kvinders uddannelse og dermed arbejde og lønindkomst svarer til mandens, hvor en social ligestilling i det ydre dermed er opnået.

Den retning, som den danske kønssprogsforskning indenfor de sidste år har taget, øjensynligt i modsætning til den udenlandske, ser imidlertid ud til at få besvaret noget af denne problematik i de mange skolesprogsundersøgelser, som idag dominerer denne del af sprog- og kvindeforskningen herhjemme.

Til trods for at den danske kønssprogsforskning ikke blot er kommet senere igang end den udenlandske - som nævnt p.gr.a. kvindebevægelsens senere opståen herhjemme - og skønt Danmark som et lille land kun kan præsetere relativt få forskere og dermed videnskabelige arbejder, synes den interesse, hvor selve arbejdsfeltet yderligere ser ud til at være bredere end i de udenlandske undersøgelser, efterhånden at være blevet kombineret med en metodisk troværdighed, der bl.a. er styrket ved detaljerede oplysninger omkring undersøgelsernes udførelse og den eventuelle teori, som arbejdet bygger på.

KONKLUSION.

Opsummering.

Det, som jeg i dette arbejde har forsøgt at vise, er ikke blot nogle tendenser indenfor den udenlandske og den danske kønssprogsforskning, og om de er indbyrdes sammenlignelige, men i den forbindelse en tilnærmelse til, hvilke metoder, forskere har anvendt for at kunne udtale sig om disse spørgsmål, og i hvor høj grad vi kan fæste lid til deres påpegninger.

Som nævnt i indledningen havde jeg i den forbindelse en tanke om, at de metoder, man benyttede og de arbejdsfelter, udenlandske forskere fandt relevante at inddrage for at belyse denne problematik, formodentlig ville vise, at den danske kønssprogsforskning haltede bagud i forhold til den.
Imidlertid ser det ud til, at min antagelse skal blive gjort til skamme og det til trods for, at den danske kønssprogsforskning er yngre end den udenlandske, og at det foreliggende kønssprogsmateriale endnu er ret sparsomt. De hjemlige forskere, der til dato udfra forskellige synsvinkler har beskæftiget sig med kønssprog, arbejder tilsyneladende med metoder, der virker mere generaliserbare end de udenlandske, hvilket som nævnt blandt andet skyldes et bredere arbejdsgrundlag, som f.eks. inddragelsen af skoleundersøgelser - og som er vigtige, fordi de kan siges så at sige at gribe nærmere fat om nældens rod - omend undersøgelser af hjemmets betydning for pigers og drenges socialisering og dermed deres adfærd endnu mangler at blive udført. For på baggrund af de forhold, man bliver opmærksom på igennem observationer og analyser af skolebørn, virker det oplagt, at der bør ændres ved den indstilling og dermed ved de indgroede normer, man øjensynligt indgiver børnene i det for dem så vigtige miljø vedrørende bevidstheds- og holdningsdannelse, som skolen udgør. Herved tror jeg faktisk en meget væsentlig del af de problemer, som såvel den udenlandske som den danske kønssprogsforskning peger på, efterhånden vil kunne forsvinde.

Om nemlig de mere detaljerede forsøg på at vise det ene eller det andet kønsspecifikke sprogproblem ikke altid virker lige overbevisende, så står i hvert fald en ting klart, hvilket jeg også synes går som en rød tråd gennem det meste af det her præsenterede materiale, og det er, hvor afgørende vores opfattelse af os selv og af vores medmennesker er i denne sammenhæng. Det er væsentligt at understrege, fordi der, som vi har set, består en vekselvirkning mellem mennesket og sproget, idet vi igennem samfundsudviklingen efterhånden præger sproget, men omvendt lader mennesket sig øjensynligt også præge af, hvordan sproget "karakteriserer" det.

Sprogets betydningssystem

I undersøgelserne er det fremgået, at sprogsystemet i stor udstrækning udtrykker en konservativ holdning i forhold til den samfundsmæssige udvikling, således at manden sprogligt benævnes udfra sin sociale og juridiske status, hvorimod kvinden til trods for en formel arbejdsmæssig ligestilling (som hun dog ikke reelt har opnået) stadig ikke sprogligt eksisterer. Omend hun i andre sammenhænge er uhyre rigeligt beskrevet (ikke mindst som sexualobjekt).

Overfor sådanne påpegninger vil man kunne spørge, om det overhovedet har nogen betydning, at kvinden måske ikke tilfulde og uhildet figurerer i vores sprogsystem? Er det ikke et skinproblem eller endog en hån mod mange kvinders umiddelbart meget vanskelige vilkår at beskæftige sig med, hvad man kunne kalde subtiliteter? Sådan ikke blot kan man anskue kønssprogsproblematikkens relevans, sådan bliver spørgsmålet også ind imellem stillet i den offentlige debat, der bl.a. udspiller sig i læserbreve, interviews med kvinder etc.

Sprogbrug-Kommunikation

Imidlertid synes de påpegninger, vi har fået i det præsenterede materiale at kunne gøre sådanne spørgsmål til skamme. For netop systemets billede af sprogbrugeren ser ud til ikke blot som nævnt at influere på dennes selvopfattelse, men ad forskellige omveje formentlig også direkte på vedkommendes hele kommunikative både verbale og non-verbale adfærd. Omend denne påvirkning ikke direkte er bevist, fordi spørgsmålet så vidt jeg kan se, ikke præcist er stillet i nyere undersøgelser. Måske fordi det er for komplekst, der er for mange faktorer, der spiller ind til, at man kan forestille sig en sådan undersøgelse mulig. Men da kvinden som vi har bemærket stort set enten skildres negativt eller slet ikke, kan det ikke undre, om hun udfra en psykologisk påvirkning kan virke mere usikker, tilbageholdende og eventuelt hæmmet i sin sprogbrug end manden, som altid er blevet afstivet i sin forståelse af sig selv ved at kunne identificere sig med beskrivelser, betegnelser o.a., der karakteriserer ham som den magtfulde og udfarende, og som fuldstændigt falder i tråd med den opfattelse, man iøvrigt efter de traditionelle normer forventer af ham.

Metoder i kønssprogsforskningen.

Som vi har set, har ikke blot danske, men overraskende nok også mange udenlandske forskere endnu ikke helt fundet deres ben at stå på hvad angår metode og teori. Derfor må vores konklusion også blive, at der ikke kan gives endelige og entydige svar på de spørgsmål, der stilles i kønssprogsundersøgelserne. For godt nok har vi fået rubriceret en del af det vældige materiale i tre overordnede kategorier (sprog, sprogbrug og kommunikation), hvorved vi kan have dannet os et lille indblik i, hvad der findes af materiale og hvordan der forskes. Men de resultater, som forskeren når frem til, synes ikke at være generaliserbare, hvorfor vi heller ikke kan danne os et helt klart billede af, hvor forskellene mellem de to køns sprogbrug kan findes, og i hvor høj grad der er tale om reelle kønsforskelle eller ej.
Derfor efterlader kønssprogsforskningens arbejder et noget forvirret indtryk, hvilket ikke mindst skyldes, at der på dette grundlag alligevel ofte foretages, hvad man må betegne som forhastede og ubegrundede slutninger. Hvilket da også kan ses i, at der i undersøgelsesresultaterne kan være tale om rene modsætninger.

Lad mig i det følgende på baggrund af den indsigt, vi har fået af ovenstående materiale, prøve at afdække nogle af de vigtigste aspekter, jeg mener kan være medvirkende til, at kønssprogsforskningen til trods for stigende interesse for problematikken og udarbejdelse af mange undersøgelser stadig fremkommer med "utroværdige" påpegninger.

Som vi så ved hjælp af det præsenterede danske materiale, har man i nyere tid ændret opfattelse af, hvordan man mener at kunne forklare de kønssprogsforskelle, der kan påpeges. Hvor man i ældre tider anså det biologiske aspekt for det vigtigste, her spillede ikke mindst kvindens postulerede ringere intelligens en væsentlig rolle, så er denne teori så godt som forkastet idag. De færreste er af den opfattelse, at der ligger en medfødt kønsforskel til grund for de eventuelle sproglige forskelligheder, man påpeger. Den "bølge", som vi i øjeblikket rider på, og som udenlandske og danske forskere er enige om er, at kvinden både sprogligt og i alle øvrige kommunikative mønstre er et produkt af sin opdragelse, som vi har set tydeligt står i modsætning til den, som drengene gives.

Udgangs-punktet

Derfor kan man sige, at moderne kønssprogsforskere stort set er enige om, hvad grunden er til de kønssprogsforskelle, de hver især forsøger at påvise. Når disse påvisninger alligevel ofte er modsætningsfyldte, så skyldes det altså ikke en forskel i forskerens tese, men må i højere grad findes i en mangel på nøjere differentiering i selve udgangspunktet.

Som nævnt synes metoderne ikke blot at være for snævert definerede ofte analyseret udfra subjektive, eventuelt kønsmæssige eller politiske overbevisninger, ligesom mange aspekter (vedr. forsøgspersoner og interviewer), der efterhånden har vist sig af afgørende vigtighed i de endelige fortolkninger, endnu ikke for alvor synes at være blevet inddraget.

Men herudover synes måden, hvorpå metoden beskrives, heller ikke altid at være stringent og klar. Det var, hvad vi bl.a. så i Ole Togebys undersøgelse, som netop formodentlig på denne baggrund opviste resultater, der slet ikke svarede til de udenlandske (foruden naturligvis hans krydsning af køn og klasse.).

Generali-seringer

Når vi således kan stå tilbage med et noget unuanceret billede af, hvad kønssprogsforskere er kommet frem til i deres arbejder, så mener jeg ikke mindst det kan hænge sammen med selve objektet for undersøgelserne, som jo foruden sproget, især er kvinden. Det synes som om, man i mange af disse undersøgelser kort og godt opererer med et bredt begreb, som hedder "kvinde". Men en kvinde er ikke bare en kvinde - lige så lidt som en mand bare er en mand. Og derfor kan man heller ikke i forskningsmæssige sammenhænge så groft operere med den ene halvdel af menneskeheden og samtidig regne med at resultaterne kan blive andet end temmelig grovmaskede.

I tilslutning til dette synes jeg også man bør påtale en anden generalisering, nemlig den at kvinder altid snakker uden at sige noget. Som vi har set, går meget af kønssprogsforskningen ind for at tilbagevise dette træk, som åbenbart - om det er sandt (hvad arbejderne påpeger, at det ikke er) eller ej - er at opfatte som et temmeligt odiøst karakteristikum. Det er som nævnt bl.a. kønssprogsforskningens hensigt at forsøge at ændre ved myter, som synes kønsspecifikke og dermed kønsrollebevarende og undertrykkende, her specielt for kvinden. På den anden side synes også forskeren at ligge under for den påvirkning, disse lidt vel ensidige karakteristika er udtryk for ved i sit udgangspunkt at vurdere det for en negativ egenskab, der bør tilbagevises.

Iøvrigt er det interessant, at disse undersøgelser nok langtfra kan siges at give et komplet billede af, hvor meget kvinden taler,og hvilken en betydning hendes tale har. Problemet er, at forskeren ikke i tilstrækkelig grad skelner mellem, hvor kvinden taler, og hvor hun er tavs. Som vi har set,forholder kvinder sig stort set tavse i den offentlige sfære og åbenbart også til en vis grad i intimsfæren i kommunikationen med mænd. Men en undersøgelse af den typiske kvinderolle i hjemmet som hønen, der pyldrer og vogter om kyllingerne, ville give et andet billede.

Men at kvinder faktisk er gode (!) til at tale, viser imidlertid ikke bare denne for familieforholdet så vigtige småsnak.
For at forvisse sig om det kan man betragte kønsfordelingen indenfor forskellige fag, hvor det billede vi får heraf er, at kvinden uden al tvivl bliver brugt som "sprogarbejder". Man kan nævne pædagoger, specielt børnehavelærere, som forøvrigt i en periode også optog mænd på seminarierne, men denne udvikling synes ikke at have været nogen succes, og der findes igen kun få mænd, som arbejder i børnehaverne. Herudover findes der mange kvinder, der beskæftiger sig med sprog på kontor og i undervisning, og det peger på, at kvinder er gode til en beskæftigelse, hvor sproget er det arbejdsmæssige fundament, og hvor der ovenikøbet kan stilles krav af pædagogisk art. Yderligere er der det specifikke for kvinder, at de formår at overføre det sprog, der benyttes i hjemmet til arbejdsmarkedet, til områder, hvor det kræves. Således er det ikke overraskende, at kvinder bruges til f.eks. stewardessejobbet, og at de fungerer godt i rollen som værtinderved større officielle sammenkomster og i det hele taget er velplacerede, hvor en del af arbejdet består i bl.a. at kunne tale med folk på en tilpas uforpligtende, men i sådanne situationer netop passende måde. Hvilket er hvad mændene ikke ser ud til at formå: de kan ikke lægge det officielle sprog fra sig i en arbejdssituation.

Disse betragtninger trækker jeg frem for helt konkret at fremhæve, at det billede vi har fået igennem vores arbejde med kønssprogsforskningen er for ensidigt - hvilket som nævnt må skyldes et for snævert udgangspunkt, altfor mange generaliseringer og mangel på præcisering af metode. Derfor mener jeg, at vi må konkludere, at det som i meget af det samlede kønssprogsmateriale betegnes som definitive resultater, stadigvæk i højere grad indtil videre bør tages som nogle forsigtige strømpile i retning af, om der helt seriøst kan tales om et kvindesprog eller ej...

Kvindesprog?

For kan man overhovedet tale om et reelt kvindesprog?
Lad os sige det på den måde, at der er en tendens fra at tale om eksistensen af et sprog, som er specifikt for kvinder til i højere grad at betragte kvindens sproglige adfærd, der nemlig i overraskende mange tilfælde adskiller sig fra mandens, som resultatet af hendes stilling, der igen kan begrundes i opdragelse, andres opfattelse af hende og dermed hendes egen vurdering af, hvor hun skal indplaceres i det sociale hierarki. Derfor er det ikke underligt, som vi har fremhævet i teksten, at kvinden faktisk anses for at tilhøre en anden og mere lavtstående "klasse" i sin kommunikative adfærd end manden. Hvilket bliver stadigt vanskeligere at begrunde i kvindens ringe muligheder på arbejdsmarkedet, i og med at hun formelt har de samme som manden. Problemet synes at hænge sammen med vores normer omkring opfattelsen af kvinde og mand, som er utroligt konservative.
Så stiller man sig spørgsmålet, om der findes et kvindesprog, så vil svaret på den ene side bive - nej, der findes ikke et sprog, der er specifikt for kvinden. Men på den anden side vil svaret blive - jo, der findes et kvindesprog, hvilket vi tydeligt har set i ovenstående materiale, et sprog der nemlig er karakteristisk for kvinder - men ikke kun for hendes køn - men som er forklarligt udfra hendes stilling som tilhørende en laverestående socialgruppe end manden.

Kønssprogsforskningens relevans.

Af den grund tror jeg ikke, man skal betvivle betimeligheden i at arbejde med kønssprogsforskning, omend den bare tager fat på en lille del af, hvad vi normalt karakteriserer som kvindeforskning, i og med at dens overordnede hensigt er at flytte nogle grænser i vores opfattelse af hinanden. Og deri ligger for mig at se netop noget af det væsentligste i hele kvindesagsdebatten - og dermed også i kønssprogsproblematikken. Kvinderne kan nok så meget forsøge at ændre på nok så mange ganske håndgribelige og praktiske forhold, der måtte forekomme dem urimelige i deres relation til mændene.

Vejen mod ligestilling vil dog først kunne banes, når vi alle får rusket op i vores traditionelle billede af familie, arbejde og i vores opfattelse af kvinden og manden - hvilket igen netop vil sige, at vores normer skal ændres.

Men dermed være ikke sagt, at ændrer vi billedet af hinanden, så er vi også lige. Det er vi naturligvis ikke, i og med at ligestillingsproblematikken selvsagt også inddrager andre faktorer, hvilket gør den mere kompleks end som så. Det som man i denne forbindelse påpeger, og som man mener bør fjernes, er imidlertid sproglige og ideologiske forskelle for herved måske klarere at kunne se de reelle forskelle. Og i dette arbejde er kønssprogsforskningen repræsentant for bare en af de indfaldsvinkler, man kan tage for i den henseende at forsøge at åbne vores øjne.

BILAG NR. 1.

Når sætningerne nedenfor ikke er kategoriseret, så er det for ikke at spolere "Sarahs" idé. De bringes derfor i et virvar, hvor kvinderne skiftevis afslører en absolut mangel på sproglig sans, som giver sig udslag i inkonsekvente eller gale konstruktioner, de er spydige, ondskabsfulde - ikke mindst overfor hinanden ("kvinde er kvinde værst") - lidt dumme, overfladiske og giver ofte udtryk for deres besynderligt sammensatte og uforklarlige natur osv., osv....

"Ja, Sprog er noget underligt noget. Kan du sige mig, hvorfor man faar Eftermiddags-te til Formiddags-Bridge?

"Var Filmen god?
Ja, hik, hvor jeg morede mig! Jeg var helt forbrølet, da jeg kom hjem!"

"Hvor maa det ha' set pragtfuldt ud!
Ja, Kjolen hver for sig. Men ikke, da Anne-Marie kom i den!"

"Hvor er Astrid kommet til at se Rask ud.
Ja - særlig i Bredden!"

"- Og saa opdagede vi, at det var ingen af vores Paraplyer, men den Dame, som gik's."

"Hjerterum er der nok af. Men det kniber jo altid med Pladsmangelen."

"Bevares, Intelligens er meget godt - hvis man har noget andet ved siden af."

"Det er mig en Gaade, hvordan Folk fik deres Strømper stoppet i gamle Dage, da de ikke kunne lukke op for Radioen."

"Skal vi ikke vente til en anden Dag? Jeg kan ikke skænd's i blomstret Organdi."

"Det regner næsten aldrig på Bornholm om sommeren.
Hvorfor dog ikke?
Af hensyn til Turisterne, tænker jeg."

"Og kan du saa sige mig, hvorfor jeg altid gaar mine Hæle skæve?
Det ved jeg virkelig ikke. Det må vel være, fordi jorden er rund."

"Jeg har faaet en god Idé.
Saah - - - af hvem?

"Jeg læser aldrig Aviser. Der staar dog ikke noget i dem, og det der staar, det er alt for forfærdeligt.

General Problems

Omission of Women

1. Although man in its original sense carried the dual meaning of adult human and adult male, its meaning has come to be so closely identified with adult male that the generic use of man and other words with masculine markers should be avoided whenever possible.

Examples	Alternatives
mankind	humanity, human beings, people
man's achievements	human achievements
the best man for the job	the best person for the job, the best man or woman for the job
man-made	synthetic, manufactured, crafted, machine-made
the common man	the average person, ordinary people

2. The use of man in occupational terms when persons holding the jobs could be either female or male should be avoided. English is such a rich language that alternatives to the much maligned ____-person (as in congressperson) can almost always be found (representative).

Examples	Alternatives
chairman	coordinator (of a committee or department), moderator (of a meeting), presiding officer, head, chair
businessman, fireman, mailman	business executive or manager, fire fighter, mail carrier

In the interest of parallel treatment, job titles for women and men should be the same.

Examples	Alternatives
steward and stewardess	flight attendant
policeman and policewoman	police officer

3. Because English has no generic singular—or common-sex—pronoun, we have used he, his, and him in such expressions as "the student ... he." When we constantly personify "the judge," "the critic," "the executive," "the author," etc., as male by using the pronoun he, we are subtly conditioning ourselves against the idea of a female judge, critic, executive, or author. There are several alternative approaches for ending the exclusion of women that results from the pervasive use of the masculine pronouns.

a. Recast into the plural.

Example	Alternative
Give each student his paper as soon as he is finished.	Give students their papers as soon as they are finished.

b. Reword to eliminate unnecessary gender problems.

Example	Alternative
The average student is worried about his grades.	The average student is worried about grades.

c. Replace the masculine pronoun with one, you, or (sparingly) he or she, as appropriate.

Example	Alternative
If the student was satisfied with his performance on the pretest, he took the posttest.	A student who was satisfied with her or his performance on the pretest took the posttest.

d. Alternate male and female examples and expressions.

Example	**Alternative**
Let each student participate. Has he had a chance to talk? Could he feel left out?	Let each student participate. Has she had a chance to talk? Could he feel left out?

4. Using the masculine pronouns to refer to an indefinite pronoun (everybody, everyone, anybody, anyone) also has the effect of excluding women. In all but strictly formal usage, plural pronouns have become acceptable substitutes for the masculine singular.

Example	**Alternative**
Anyone who wants to go to the game should bring his money tomorrow.	Anyone who wants to go to the game should bring their money tomorrow.

5. Certain phrases inadvertently exclude women by assuming that all readers are men.

Example	**Alternative**
NCTE convention-goers and their wives are invited . . .	NCTE convention-goers and their spouses are invited . . .

Demeaning Women

1. Men and women should be treated in a parallel manner, whether the description involves jobs, appearance, marital status, or titles.

Examples	Alternatives
lady lawyer	lawyer
Running for Student Council president are Bill Smith, a straight-A sophomore, and Kathie Ryan, a pert junior.	Running for Student Council president are Bill Smith, a straight-A sophomore, and newspaper editor Kathie Ryan, a junior.
Senator Percy and Mrs. Chisholm	Charles Percy and Shirley Chisholm or Mr. Percy and Mrs. Chisholm or Senator Percy and Representative Chisholm

2. Terms or adjectives which patronize or trivialize women or girls should be avoided, as should sexist suffixes and adjectives dependent on stereotyped masculine or feminine markers.

Examples	Alternatives
gal Friday	assistant
I'll have my girl do it.	I'll have my secretary do it.
career girl	professional woman, name the woman's profession, e.g., attorney Ellen Smith
ladies	women (unless used with gentlemen)
libber	feminist
coed	student
authoress, poetess	author, poet
man-sized job	big or enormous job
old wives' tale	superstitious belief, story, or idea

Sex-Role Stereotyping

1. Women should be shown as participating equally with men; they should not be omitted or treated as subordinate to men. Thus generic terms such as doctor or nurse should be assumed to include both men and women; "male nurse" and "woman doctor" should be avoided.

Examples	Alternatives
Writers become so involved in their work that they neglect their wives and children.	Writers become so involved in their work that they neglect their families.
Sally's husband lets her teach part-time.	Sally teaches part-time.

2. Jobs, roles, or personal characteristics should not be stereotyped by sex.

Examples	Alternatives
the elementary teacher . . . she	elementary teachers . . . they
the principal . . . he	principals . . . they
Have your Mother send cookies for the field trip.	Have your parents send cookies for the field trip.
Write a paragraph about what you expect to do when you are old enough to have Mr. or Mrs. before your name.	Write a paragraph about what you expect to do when you grow up.
(spelling exercise) While lunch was delayed, the ladies chattered about last night's meeting.	While lunch was delayed, the women talked about last night's meeting.

Sample Revised Passages

Many of the general problems just discussed overlap in practice. Substantial revisions are sometimes necessary:

Example	Alternative
O'Connors to Head PTA	O'Connors to Head PTA
Jackson High School PTA members elected officers for the 1975-76 school year Wednesday night at the school cafeteria. Dr. and Mrs. James O'Connor were elected co-presidents from a slate of three couples. Dr. O'Connor, a neurosurgeon on the staff of Howard Hospital, has served for two years on the PTA Budget and Finance Committee. Mrs. O'Connor has been active on the Health and Safety Committee. Elected as co-vice-presidents were Mr. and Mrs. Tom Severns; secretary, Mrs. John Travers; and treasurer, Mrs. Edward Johnson. Committee chairmen were also selected. Each chairman will be briefed on his responsibilities at a special meeting on June 3. The revised budget	Jackson High School PTA members elected officers for the 1975-76 school year Wednesday night at the school cafeteria. James and Marilyn O'Connor were elected co-presidents from a slate of three couples. James O'Connor, a neurosurgeon on the staff of Howard Hospital, has served for two years on the PTA Budget and Finance Committee, and Marilyn O'Connor, president of the League of Women Voters, has been active on the PTA Health and Safety Committee for three years. Elected as co-vice-presidents were Jane and Tom Severns; secretary Ann Travers, and treasurer, Susan Johnson. Committee coordinators were also selected and will be briefed on their responsibilities at a special meeting on June 3. The revised budget will be presented at that meeting. Dick Wade, principal of Jackson High

(Bilag nr. 2)

will be presented at that meeting.

Principal Dick Wade announced that Mrs. Elizabeth Sullivan had been chosen Teacher of the Year by the Junior Women's League. She was nominated in a letter written by ten of her students. Each student discussed how she had influenced him.

Mrs. Sullivan, an English teacher at Jackson for ten years, is the wife of Joseph Sullivan, a partner in the law firm of Parker, Sullivan and Jordon, and the mother of two Jackson students.

Smartly attired in a blue tweed suit, Mrs. Sullivan briefly addressed the group, expressing her gratitude at receiving the award.

School, announced that Elizabeth Sullivan, an English teacher at Jackson for ten years, had been chosen Teacher of the Year by the Junior Women's League. She was nominated in a letter written by ten of her students. Each of the students discussed how they had been influenced by her.

Sullivan briefly addressed the group, expressing her pleasure at receiving the award.

BILAG NR. 3

1. Sprache, die Frauen ignoriert und ausschließt, weil der Mann als Standard und Norm für den Menschen schlechthin gilt. Frauen werden dann nicht genannt, sondern nur „mitgemeint", und ihre Gegenwart, ihre Beiträge, ihre Leistung werden nicht beachtet, vernachlässigt und vergessen.

Sexistischer Sprachgebrauch	*Alternativen*
Sehr geehrte Herren	Sehr geehrte Damen und Herren
Liebe Kollegen	Liebe Kolleginnen und Kollegen
An die Familie Peter Dörsch	An Frau Eva Dorsch und Herrn Peter Dörsch An Eva Dörsch und Peter Dörsch mit Kindern
Die Väter des Grundgesetzes	Die Verfasser/innen des Grundgesetzes
Die Männer des 20. Juli	Die Frauen und Männer des 20. Juli
Der Glaube unserer Väter	Der Glaube unserer Vorfahren
vom Vater auf den Sohn vererbtes Wissen	Von den Eltern vererbtes Wissen
Beruf des Vaters?	Beruf der Mutter und des Vaters?
Stadtväter, Ratsherren	Mitglieder des Stadtrates
Woche der Brüderlichkeit	Woche der Menschlichkeit
brüderliche Zuneigung	geschwisterliche Zuneigung
Der weiße Mann	Die Weißen
Der kluge Mann baut vor.	Kluge Leute bauen vor. Kluge bauen vor
Regierungsmannschaft	Regierungsteam, Regierung
Wir suchen einen Pressemann.	Wir suchen eine Pressefrau oder einen Pressemann.
Wir sollten so viele Pressemänner wie möglich einladen.	Wir sollten so viele Presseleute wie möglich einladen.
Kaufmann gesucht	Kauffrau oder Kaufmann gesucht
Amtmann	Amtfrau/Amtmann
Wir suchen einen Fachmann.	Wir suchen eine Fachkraft.
Sie ist Fachmann auf dem Gebiet der Immunologie.	Sie ist Fachfrau (Expertin, Spezialistin) auf dem Gebiet der Immunologie.
Die neun Staatsmänner der Europäischen Gemeinschaft trafen sich zum Gipfel in Venedig.	Staatschefin Thatcher und die acht Staatschefs der Europäischen Gemeinschaft trafen sich zum Gipfel in Venedig. Gipfeltreffen der Neun in Venedig.
Margaret Thatcher ist der neue Staatsmann Großbritanniens.	Margaret Thatcher ist die neue Regierungschefin Großbritanniens.
Gewährsmann	(bei bekanntem Geschlecht): Gewährsfrau *oder* Gewährsmann (bei unbekanntem Geschlecht): Gewährsperson, (wenn möglich Plural) Gewährsleute, Gewährspersonen
Staatssekretär Anna Stein	Staatssekrtärin Anna Stein
Dieses senegalesische Dorf wird von Bauern und Fischern bewohnt.	Dieses senegalesische Dorf wird von Bauern- und Fischerfamilien bewohnt.
Alexis Sorbas – das Urbild der Griechen	Alexis Sorbas – das Urbild des griechischen Mannes
Jakob Haringer gehörte zu jenen Schriftstellern, die von den Nazis unterdrückt wurden.	Jakob Haringer gehörte zu jener Gruppe von Schriftstellerinnen und Schriftstellern, die von den Nazis unterdrückt wurden.
Die Linguistik und ihre Vertreter	Linguistinnen und Linguisten
Genossen	Genossinnen und Genossen
Bürger	Bürgerinnen und Bürger

Zuschauer	Zuschauerinnen und Zuschauer
Schüler experimentieren	Schülerinnen und Schüler experimentieren
Der Antragsteller Der Nachfolger Der Anwärter Der Kontoinhaber Der Bewerber	(wenn Geschlecht bekannt:) die Antragstellerin *oder* der Antragsteller, (wenn Geschlecht unbekannt:) die/der Antragstellende, die Anwärterin oder der Anwärter (wenn möglich Plural:) die Kontoinhaber/innen, die Antragsteller/innen, die Bewerber/innen
Steuerpflichtiger/Ehemann	die/der Steuerpflichtige
der Kranke	kranke Leute, Kranke
der Deutsche	die Deutschen, deutsche Frauen und Männer, deutsche Staatsangehörige
der Erwachsene	Frauen und Männer, Erwachsene
zum Arzt gehen	zur Ärztin gehen, sich medizinisch behandeln lassen, in medizinische Behandlung gehen
den Rechtsanwalt aufsuchen	juristischen Rat einholen, zur Rechtsanwältin gehen, sich juristisch beraten lassen
der Arzt	die Ärztin oder der Arzt
der Therapeut	die/der Therapeut/in
Ärzte betrachten den Therapeuten allenfalls als Tröster für ihre Patienten.	Ärztinnen und Ärzte räumen dem therapeutischen Beruf allenfalls eine tröstende Funktion ein.
Muß der Arbeitgeber wirklich zahlen, wenn der Arbeitnehmer das Risiko einer Verletzung eingeht?	Muß die/der Arbeitgeber/in (der Betrieb) wirklich zahlen, wenn die Beschäftigten (Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer) das Risiko einer Verletzung eingehen?
Ein Organ des Vereins ist der Vorstand, der aus dem Vorsitzenden, seinem Stellvertreter und einem Vereinsmitglied als Schriftführer besteht.	Ein Organ des Vereins ist der Vorstand, der aus der/dem Vorsitzenden und ihrer/seiner Stellvertreter/in und einem weiteren Vereinsmitglied als Schriftführer/in besteht.
Kommissionssitzung mit politischen Vertretern, Verwaltungsvertretern und Vertretern der Arbeitgeber, Arbeitnehmer und weiterer Verbände.	Kommissionssitzung mit Vertreterinnen und Vertretern der Politik, der Verwaltung, der Beschäftigten, weiterer Verbände und der Betriebsleitungen.
Der Jugendliche macht sich ein Bild seiner selbst.	Jugendliche machen sich ein Bild ihrer selbst. Jugendliche machen sich ein Selbstbild.
der Säugling – er	das Baby
der Neuling	die Neuen
jeder Student	alle Studierenden
jeder Vierte	jede vierte Person
Jeder kann dazu seine Meinung sagen.	Alle können dazu ihre Meinung sagen.
Der Nächste bitte!	Die oder der Nächste bitte! Wer ist an der Reihe?
Liebe deinen Nächsten!	Liebe deine Nächsten!
der Mensch und seine Entfaltung	menschliche Entfaltung
der Mensch – er	die Menschen – sie
jeder Mensch – er	alle Menschen – sie
jeder einzelne	jede einzelne / jeder einzelne die einzelnen jede Frau und jeder Mann Frauen sowie Männer

niemand, der	niemand, die/der
jemand, der	jemand, die/der
Keiner wird gezwungen	Keine wird gezwungen, keiner wird gezwungen
einer nach dem anderen	(bei gemischten Gruppen.) eine nach dem anderen; einer nach der anderen. Bitte nacheinander! (nur Frauen:) eine nach der anderen
der eine, der andere	die eine, der andere
Wir suchen jemand, der uns hilft.	Wir suchen jemand, die oder der uns hilft.

2. Sprache, die Frauen immer in Abhängigkeit vom Mann darstellt, d.h. Frauen uber Manner definiert und Frauen als zweitrangig und untergeordnet beschreibt. Dies zeigt sich in der asymmetrischen Benützung von Namen und Titeln und in der festgefahrenen Anordnung, in der Männer immer zuerst genannt werden.

Sexistischer Sprachgebrauch	*Alternativen*
An Herrn und Frau Dorsch	An Frau Dörsch und Herrn Dorsch
Zum Empfang bitten wir Herrn Dr. Kurt Muller mit Gemahlin/Gattin	Zum Empfang bitten wir Herrn Dr. Dr. Kurt Muller. Diese Einladung gilt fur zwei Personen. Zum Empfang bitten wir Frau Dr. Maria Muller-Offenbach und Herrn Dr. Kurt Müller.
Thomas Mann mit Frau Katja	Thomas und Katja Mann
Bundesprasident Scheel und Ehefrau Mildred	Bundesprasident Schell und seine Frau, Dr. Scheel Bundesprasident Scheel und Dr. Scheel Dr. Mildred Scheel und Walter Scheel
Den Ärger mit Frau Thatcher hat sich Bundeskanzler Helmut Schmidt... vom Hals geschafft.	Den Ärger mit Frau Thatcher hat sich Herr Schmidt vom Hals geschafft. Den Ärger mit Premierministerin Thatcher hat sich Bundeskanzler Schmidt vom Hals geschafft.
Mann und Frau	Frau und Mann
Sohn und Tochter	Tochter und Sohn
zwei Jungen und drei Madchen	drei Mädchen und zwei Jungen
er und sie	sie und er
er, sie, es singt	sie, er, es singt
der/die einzelne	die/der einzelne
Partner und Partnerin	Partnerin und Partner
Linda ist Sekretarin bei Josef Hanser und Co. (u.a. als Beispiel in Schulbuchern)	Linda Wald ist Sekretarin bei Josef Hanser und Co. Linda Wald ist Abteilungsleiterin bei Hanser und Co. Linda Wald ist Vorgesetzte von zehn mannlichen Angestellten.

3. Sprache, die Frauen nur in den traditionellen Rollen mit den sogenannten weiblichen Eigenschaften und Verhaltensweisen darstellt, d.h. Frauen werden zunächst als Hausfrauen, Ehefrauen und Mütter etikettiert. Wenn dieses Etikett nicht zutrifft, ist die betreffende Frau untypisch und eine Ausnahme. Wenn Frauen sich aus diesem engen Rahmen hinausbewegen, werden sie wieder nur in dienenden, helfenden und unterstützenden Funktionen eingesetzt.

Sexistischer Sprachgebrauch	*Alternativen*
Mädchen und Männer	Mädchen und Jungen, Frauen und Männer
Damen und Männer	Damen und Herren, Frauen und Männer
Fräulein!	(Im Restaurant:) Bitte! / Entschuldigen Sie! / Würden Sie uns die Karte bringen, bitte?

Fräulein Sell	Frau Sell
Hausfrauenpflicht	Hausarbeit
Sekretärin gesucht	Sekretär/Sekretärin gesucht
(Beispiele u.a. in Schulbüchern:)	
Schwester Christa arbeitet in der chirurgischen Abteilung.	Dr. Christa Seefeld leitet die Intensivstation.
Hans Müller ist Generaldirektor, seine Frau war Kindergärtnerin.	Frau Dr. Lindner ist Mikrobiologin, ihr Mann war Volksschullehrer.
Peter Meier ist Aufsichtsratsvorsitzender, seine Frau arbeitet halbtags.	Petra Meier ist Mathematikerin, Peter Meier arbeitet in einer Bank.
Otto baut ein Vogelhaus, Anna hilft ihm dabei.	Anna und Otto bauen gemeinsam ein Vogelhaus.
Ihr Mann hilft im Haushalt mit	Seine Frau hilft im Haushalt mit. / Sie machen die Hausarbeit gemeinsam.
Der Vater liest Zeitung. Die Mutter liest Erbsen.	Die Eltern lesen abends gern. / Die Eltern lesen Erbsen.

4. Abwertende Sprache, durch die Frauen herablassend behandelt oder degradiert werden. Hier handelt es sich um Äußerungen, in denen Frauen in jedem Kontext, nicht nur im Schönheitswettbewerb, nach ihrem Aussehen beurteilt werden, in denen ihnen mangelnde Intelligenz, mangelnde Reife, mangelnde Kraft, mangelndes Durchhaltevermögen zugeschrieben wird, dabei ein Übermaß an List und Tücke, Emotionalität, Unbeherrschtheit und Geschwätzigkeit. Die Folge ist, daß Frauen nicht mehr als Individuen, als Menschen gesehen und respektiert werden.

Sexistischer Sprachgebrauch	*Alternativen*
das schwache Geschlecht	das weibliche Geschlecht, Frauen
das schöne Geschlecht	
unsere Skimädchen	Skifahrerinnen
unsere Tennisdamen	unsere Tennisspielerinnen
alte Jungfer alte Schachtel altes Weib Mannweib dummes Weibsbild weibisch spätes Mädchen Weibergeschwätz Tippse, Tippfräulein Klatschbase Mädchen für alles	ersatzlose Streichung
Emanze	Feministin, feministisch engagierte Frau
Karrierefrau	berufstätige Frau, erfolgreiche Frau, kompetente Frau
Dienstmädchen	Hausangestellte
Spülmädchen	Spülhilfe
Salatmädchen, Kaltmamsell	Salatköchin
Büromädchen	Büroangestellte
Ursula Andress, der Kurvenstar	Ursula Andress, die Filmschauspielerin

Let me summarize here for convenience the forms that I see as comprising "women's language," most of which have already been discussed at length.

1. Women have a large stock of words related to their specific interests, generally relegated to them as "woman's work": magenta, shirr, dart (in sewing), and so on. If men use these words at all, it tends to be tongue-in-cheek.

2. "Empty" adjectives like *divine, charming, cute*. . .

3. Question intonation where we might expect declaratives: for instance tag questions ("It's so hot, isn't it?") and rising intonation in statement contexts ("What's your name, dear?" "Mary Smith?").

4. The use of hedges of various kinds. Women's speech seems in general to contain more instances of "well," "y'know," "kinda," and so forth: words that convey the sense that the speaker is uncertain about what he (or she) is saying, or cannot vouch for the accuracy of the statement. These words are fully legitimate when, in fact, this is the case (for example, if one says, "John is sorta tall," meaning he's neither really impressively tall nor actually short, but rather middling, though toward the tall side: 5 feet 9 rather than 6 feet 5, say). There is another justifiable use in which the hedge mitigates the possible unfriendliness or unkindness of a statement—that is, where it's used for the sake of politeness. Thus, "John is sorta short," where I mean: He's 5 feet 2 and you're 5 feet 8, Mary, so how will it look if you go out with him? Here, I know exactly how short he is, and it is very short, but I blunt the force of a rather painful assertion by using the hedge. What I mean is the class of cases in which neither of these facts pertains, and a hedge shows up anyway: the speaker is perfectly certain of the truth of the assertion, and there's no danger of offense, but the tag appears anyway as an apology for making an assertion at all. Anyone may do this if he lacks self-confidence, as everyone does in some situations; but my impression is that women do it more, precisely because they are socialized to believe that asserting themselves strongly isn't nice or ladylike, or even feminine. Another manifestation of the same thing is the use of "I guess" and "I think" prefacing declarations or "I wonder" prefacing questions, which themselves are hedges on the speech-acts of saying and asking. "I guess" means something like: I would like to say . . . to you, but I'm not sure I can (because I don't know if it's right, because I don't know if I have the right, because I don't know how you'd take it, and so on), so I'll merely put it forth as a suggestion. Thus, if I say, "It will rain this afternoon," and it doesn't, you can later take me to task for a misleading or inaccurate prediction. But if I say, "I guess it will rain this afternoon," then I am far less vulnerable to such an attack. So these hedges do have their uses when one really has legitimate need for protection, or for deference (if we are afraid that by making a certain statement we are overstepping our rights), but used to excess, hedges, like question intonation, give the impression that the speaker lacks authority or doesn't know what he's talking about. Again, these are familiar misogynistic criticisms, but the use of these hedges arises out of a fear of seeming too masculine by being assertive and saying things directly.

5. Related to this is the use of the intensive "so." Again, this is more frequent in women's than men's language, though certainly men can use it. Here we have an attempt to hedge on one's strong feelings, as

(Bilag nr. 4)

though to say: I feel strongly about this—but I dare not make it clear *how* strong. To say, "I like him very much," would be to say precisely that you like him to a great extent. To say, "I like him *so* much" weasels on that intensity: again, a device you'd use if you felt it unseemly to show you had strong emotions, or to make strong assertions, but felt you had to say something along those lines anyway.

6. Hypercorrect grammar: women are not supposed to talk rough. It has been found that, from a very young age, little boys "drop" their g's much more than do little girls: boys say "singin'," "goin'," and so on, while girls are less apt to. Similarly little boys are less apt than little girls to be scolded for saying "ain't" or at least they are scolded less severely, because "ain't" is more apt to remain in their vocabularies than in their sisters'. Generally women are viewed as being the preservers of literacy and culture, at least in Middle America, where literacy and culture are viewed as being somewhat suspect in a male. (That is, in cultures where learning is valued for itself, men are apt to be the guardians of culture and the preservers of grammar; in cultures where book larnin' is the schoolmarm's domain, this job will be relegated to the women. Jespersen remarks somewhere that women are more prone to neologism than men and hence more likely to be the originators of linguistic change; but I think he was thinking in terms of European society of the last century, where indeed the men were virtually always more highly educated than the women, and education a mark of status.)

7. Superpolite forms. This is the point alluded to earlier: women are supposed to speak more politely than men. This is related to their hypercorrectness in grammar, of course, since it's considered more mannerly in middle-class society to speak "properly." But it goes deeper: women don't use off-color or indelicate expressions; women are the experts at euphemism; more positively, women are the repositories of tact and know the right things to say to other people, while men carelessly blurt out whatever they are thinking. Women are supposed to be particularly careful to say "please" and "thank you" and to uphold the other social conventions; certainly a woman who fails at these tasks is apt to be in more trouble than a man who does so: in a man it's "just like a man," and indulgently overlooked unless his behavior is really boorish. In a woman, it's social death in conventional circles to refuse to go by the rules.

8. Women don't tell jokes. As we shall see in a while, this point is just an elaboration of the two immediately preceding. But it is axiomatic in middle-class American society that, first, women can't tell jokes—they are bound to ruin the punchline, they mix up the order of things, and so on. Moreover, they don't "get" jokes. In short, women have no sense of humor.

9. Women speak in italics, and the more ladylike and feminine you are, the more in italics you are supposed to speak. This is another way of expressing uncertainty with your own self-expression, though this statement may appear contradictory: italics, if anything, seem to *strengthen* (note those italics) an utterance. But actually they say something like: Here are directions telling you how to react, since my saying something by itself is not likely to convince you: I'd better use double force, to make sure you see what I mean. It is well known, for instance, that beginning students in English composition tend to use italics far more than do established and confident writers of prose, precisely because the former are afraid, even as they write, that they are not being listened to, that their words are apt to have no effect.

There are doubtless other devices that are parts of women's language. Some can't be described in writing because there is no easy way to give examples: this is true of specifically female intonation patterns. Certainly it can be said that women have at their disposal a wider range of intonation patterns than do men, both within sentences and among full-sentence patterns. I am not sure why this is so. Possibly extra intonational variety is used as a sort of secondary signal, in case the first was not received. That is, if you have reason to be afraid you're not being listened to, or not being taken seriously, you will throw in extra ways for the hearer to figure out what you've said—you'll try every means to ensure that your message is received and responded to. (Thus, if you're speaking to someone you are afraid doesn't understand English very well, you'll be more prone to resort to gestures than you would be if there was no language problem.) Perhaps women realize that they are often not being listened to, because obviously they couldn't be saying anything that really mattered, and therefore, more or less consciously, use voice patterns that have a dual effect: first, of being very attention-catching in the hope that if what you have to say won't be perceived, at least the addressee will hear hów you're saying it; and then, since pitch and stress carry some semantic force, the speaker may hope that some of the message will percolate through by that means, though it might be lost if stated only once, by words alone. It may be for this reason as well that women are more prone to gesture as they speak than are men. All this is speculation, though I think interesting speculation.

TABLE 7.1 Frequency Distribution of Women's Language Features[a] in the Speech of Six Witnesses in a Trial Courtroom

	Women			Men		
	A	B	C	D	E	F
Intensifiers[b]	16	0	0	21	2	1
Hedges[c]	19	2	3	2	5	0
Hesitation Forms[d]	52	20	13	26	27	11
W asks L questions[e]	2	0	0	0	0	0
Gestures[f]	2	0	0	0	0	0
Polite Forms[g]	9	0	2	2	0	1
Sir[h]	2	0	6	32	13	11
Quotes[i]	1	5	0	0	0	0
Total (all powerless forms)	103	27	24	85	47	24
# of Answers in Interview	90	32	136	61	73	52
Ratio (# powerless forms for each answer)	1.14	0.84	0.18	1.39	0.64	0.46

Notes: [a] The particular features chosen for inclusion in this table were selected because of their saliency and frequency of occurrence. Not included here are features of WL which either do not occur in court or ones which we had difficulty operationalizing and coding. *Based on direct examinations only.* [b] Forms which increase or emphasize the force of assertion such as *very, definitely, very definitely, surely, such a,* and so on. [c] Forms which reduce the force of assertion allowing for exceptions or avoiding rigid commitments such as *sort of, a little, kind of,* and so on. [d] Pause fillers such as *uh, um, ah,* and "meaningless" particles such as *oh, well, let's see, now, so, you see,* and so on. [e] Use of question intonation in response to lawyer's questions, including rising intonation in normally declarative contexts (for example, "thirty?, thirty-five?") and questions asked by witness of lawyer like "Which way do you go. . .?". [f] Spoken indications of direction such as *over there,* and so on. [g] Include *please, thank you,* and so on. Use of *sir* counted separately due to its high frequency. [h] Assumed to be an indication of more polite speech. [i] Not typically allowed in court under restrictions on hearsay which restrict the situations under which a witness may tell what someone else said.

Source: Original data

BILAG NR. 5

BEST COPY AVAILABLE

BILAG NR. 6

TABLE 7.3 Average Rating of Witness

	Female Witness		Male Witness	
	Powerful	Powerless	Powerful	Powerless
"How convincing in general was this witness?"	3.00[a]	1.65	3.52	2.09
"To what extent did you believe the witness was telling the truth?"	3.70	1.88	4.24	2.86
"To what extent do you feel that the witness was competent?"	2.61	0.85	2.44	0.18
"To what extent do you feel that the witness was intelligent?"	2.57	0.23	1.80	0.18
"To what extent do you feel that the witness was trustworthy?"	3.04	1.65	3.48	2.00

Note. [a]All differences are significant at $p < .05$ or less.
Source. Original data

BILAG NR. 7

Suggested activities

1 Observe conversational interaction in a group of three or more persons

a. Who takes more turns talking in the group?

b. Who takes longer turns?

c. Does number or length of turns have anything to do with sex of the speaker? Explain.

d. Is age important? Explain.

e. How does status relate to turn-taking?

f. Is effectiveness in social situations related to questions a and b in your opinion? Explain.

g. Describe the personalities of the participants and indicate which person(s) had the most impact on the group. Why?

Suggested format to record results:

Talker	Sex	Age	Status and/or occupation	Number of interruptions made	Number of times interrupted
1					
2					
3					
4					
5					

2 Observe a conversation at length and focus your attention on interruption.

a. Who interrupts whom?

b. Who interrupts most?

c. Who is interrupted most?

d. How is sex related to interrupting?

e. Describe any connection you noticed between status or power and interruptions.

f. What other variables can you suggest to account for differences in interruption?

Suggested format to record results:

Talker	Sex	Age	Status and/or occupation	Number of turns	Average length of turn	Listener reaction
1						
2						
3						
4						
5						

3 Listen to three female and three male comics.

   a. Indicate differences in their styles, topics, and use of humor. Cite samples of their routines to support your contentions.

   b. If you are a female comedian, would you see any restraints in your act, resulting from the fact that you are a woman? What subjects would be taboo?

   c. If you were a male comedian, would you see any restraints in your act, resulting from the fact that you are a man? What taboos?

4 Observe and take notes on conversation at a party or social gathering.

   a. How many males and how many females would you classify as funny or humorous?

   b. Does form or type of humor vary by sex? How?

   c. Does the performance of the funny males and the funny females vary depending on whether they are in small groups or in larger (say over six people) groups? How?

   d. Which persons are at their best in small groups and completely "fade away" in large groups? Which are humorous in big groups but shed their humor in smaller groups? Which do not seem to change?

   e. Is the sex of a person related to use of humor? Use samples and excerpts of the different talkers' humor to support your view.

   f. From your observations, what constitutes a sense of humor in a woman? What constitutes a sense of humor in a man?

5 Listen carefully to some conversations. Try to listen to some same-sex groups (all men or all women) and some mixed groups for comparison.

   a. Keep a running tally of the topics most often discussed. Arrange them by category.

   b. What topics did the all-female or all-male groups discuss?

   c. What topics did the mixed-sex groups discuss?

   d. Who initiated topics? Who changed subjects?

   e. Do the old stereotypes (women discussing mostly recipes, clothing, and gossip and men discussing primarily cars, politics, and sports) hold up?

   f. How did age, occupation, and education influence topic choice?

   g. Interpret your findings concerning women's, men's, and mixed-group conversations, based on your results.

BILAG NR. 8

TRANSCRIPT

F: I didn't know that. (=) Um you know that ((garbage disposal on)) that organizational
1
M: Hmmm? (=)

F: stuff about Frederick Taylor and Bishopsgate and all that stuff? (=) In the early
2
M: UmHm ((yes))

F: 1900's people were trying to fight favoritism to the schools (4)
3
M: That's what we needed (18) I

F:
4
M: never did get my smoked oysters, I'm going to look for ((inaudible)) (14) Should we try the

F: OK. That's a change. (72) Hmm. That's very interesting. Did
5
M: Riviera French Dressing? (=)

F: you know that teachers used to be men until about the 1840's when it became a female occupa-
6
M:

F: tion? (2) Because they needed more teachers because of the increased enroll-
7
M: Nhhmm ((no)) (=)

F: ment. (5) Yeah relatively and the status (7)
8
M: And then the salaries started going down probably. (=)

F: There's two bottles I think
9
M: Um, it's weird. We're out of oil again. Now we have to buy that. ((whistling)) (8) Dressing

F: It does yeah. (76) That's really interesting. They didn't start
10
M: looks good. See? (2) See babe? (1)

F: using the test to measure and find the you know categorize and track people in American
11
M:

F: schools until like the early 1900's after the army y'know introduced their array alpha things
12
M:

F: to the draftees (7) And then it caught on with the schools and there was a lot of opposition right
13
M:

F: at the beginning to that, which was as sophisticated as today's arguments. The same argu-
14
M:

F: ments y'know (=) But it didn't work and they came (4) heh
15
M: Yeah (=) Leslie White is probably right.

LITTERATURLISTE

Adler, Max	"Sex differences in human speech". A sociolinguistic study. Helmut Buske Verlag, Hamburg, 1978.
Andersen, Hanne Arnborg	"Kvinders sprog: kvindesprog? En kritisk gennemgang af forskningen i engelsktalende kvinders sproglige adfærd, i lyset af fordommene herom." Engelsk Institut, Århus Universitet, 1979.
Batstone, Susan og Tuomi Seppo, K.	"Perceptual Characteristics of Female Voices." Language and Speech, vol. 24, part 2, 1981
Bauer, Mette m.fl.	"Bag pænheden", Kontext 43, 1982
Beattie, Geoffrey, W,	"Language and nonverbal communication - the essential synthesis?" Linguistics 19, 1981
Belotti, Elena Gianini	"Sådan blir du pige." Demos, 198o
Blakar, Rolv Mikkel	"Språk er Makt." Pax, Oslo, 1973
	"How sex roles are represented, reflected and conserved in the Norwegian Language." Acta Sociologica 18, 1975
Boel, Else	"Hankøn, hunkøn og kønsroller." Politiken den 7.5.83
Calvet, Louis-Jean	"Langue, Corps, Société." Payot, Paris, 1979
Cherry, Colin	"On Human Communication." A Review, A survey, And A chriticism. The Mit Press, Massachusetts, 1978
Christensen, Rommy P. m.fl.	"Brikker til kvindens historie." Forlaget SOC, 198o
Corner, John og Hawthorn, Jeremy	"Communication Studies." An introductory reader. Edward Arnold, London, 198o
Coulthard, Malcolm	"An Introduction to Discourse Analysis." Longman Group Limited, London, 1977
Dahlerup, Pil	"Litterære kønsroller." Studieserien udg. af Dansklærerforeningen, 1973
Dansk Ungdoms Fællesråd	"Ligestilling - kønsroller", Aktivitetshæfte, Ligestillingsudvalget, 1983

De Beaugrande, Robert	"Text, Discourse, and Process." Toward a Multidisciplinary Science of Texts. Ablex Publishing Corporation, New Jersey, 198o
Dierks-Stewart, Kathi	"Sex Differences in Nonverbal Communication: An Alternative Perspective." Communication, Language & Sex, Newbury House Publishers, Inc., 198o
Drastrup, Jette, Glente, Karen og Koch, Nynne (red.)	"Forum for Kvindeforskning." 2, 1981
Durkheim, Emile	"Opdragelse, Uddannelse og Sociologi." En bog om opdragelsen og uddannelsens funktion i samfundet. 11 x 18, 1975
Eakins, Barbara W. og Eakins, Gene R.	"Sex differences in human communication." Houghton Mifflin Company, Boston, 1978
Flensted-Jensen m.fl.	"Mellem opgør og tilpasning. Kvindebevægelse og kvindesituation i Danmark siden -68." Modtryk, 1977
Folkestad, Inge og Gulliksen, Torun	"Fra sender til mottaker." Innføring i språkbruksanalyse. Landslaget for norskundervisning, J.W. Cappelens Forlag, 198o
Furman, Nelly	"Textual Feminism", Women and Language in Literature and Society, Praeger, New York, 198o
Giese Suzanne	"Derfor kvindekamp." En bog om kvinders undertrykkelse. Tiderne skifter, 1973
Glahder, Jørgen (red.)	"Runer og Rids", Festskrift til Lis Jacobsen. Rosenkilde og Bagger, 1952
Gradenwitz, Mogens	"Dansk Tekstlære". Gyldendal, 1977
Gulliksen, Torun	"Språkopplæring og kjønsskilnader." Språk og kjønn, Novus, Oslo, 1976
Habermas, Jürgen	"Teorier om samfund og sprog." Gyldendals sprogbibliotek, 198o
Hansen, Erik	"Ping & Pampersprog." Hans Reitzel, 1971
Heltoft, Anne Marie og Paaby, Kirsten	"Tampen brænder." En analyse af undervisning som samtale. Hans Reitzel, 1978

Henley, Nancy M.	"Body Politics. Power, Sex and Non-verbal Communication". Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1977
Hermann, Jesper og Gregersen, Frans	"Gennem Sproget". Om undersøgelse af sprogbrug i samfundet. Gyldendals sprogbibliotek, 1978
Hjortø, Knud	"Fra Ordenes Samfund". Gyldendal, 1918 "Sprogets Luner". Gyldendal, 1927
Jacobsen, Lise	"Kvinde og Mand. En sprogstudie fra Dansk Middelalder". Gyldendal, 1912 "Tolv Epistler". Levin & Munksgaard, København, 1928
Jensen, Johan Fjord	"Søndags-BT". Rapport om en succes. Gyldendals Logbøger, 1971
Jespersen, Otto	"Nutidssprog hos börn og voxne". Nordisk Forlag, 1916 "Language, its nature, development and origin". George Allen & Unwin Ltd., London, 1922 "Menneskehed, Nasjon og Individ i Sproget". H. Aschehoug & Co., Oslo, 1925 "Sproget - Barnet, Kvinden, Slægten". Gyldendal, 1941
Josephson, Olle	"Mäns och kvinnors ordförståelse". Kønsroller i Språk, no. 49, 1977
Jørgensen, Per Schultz	"Den sociale relation. Kvalitative analyser". Bind I og II. Akademisk Forlag, 1983
Key, Mary Ritchie	"Male/Female Language. With a comprehensive bibliography The Scarecrow Press, Inc., 1975
Kjøller, Klaus (red.)	"Analyser af sprogbrug". Argumentation, replik-til-replik, sprogbrugsbegreber. Borgens Forlag, 1975
Kjøller, Klaus	"Dansk sprogbrugsanalyse 197o-79". Forskningsoversigt. Danske Studier, 198o
Klann-Delius, Gisela	"Sex and Language Acquisition - is there any Influence?". Journal of Pragmatics, 5, 1981
Koch, Nynne (red.)	"Kvindens naturer". Kvindestudier 6, Delta, 1982
Kramarae, Cheris	"Women and Men Speaking". Frameworks for Analysis. Newbury House Publishers, Inc. Massachusetts, 1981

Kristiansen, Marianne	"De stille piger. Mindr eværd. selvværd - pigefrigørende pædagogik". Kontext 4o, 198o
	"Helt ærlig..." Om unge i gymnasiet. Informations Forlag, 1981
Kunø, Mette	"Kvindebilleder i ordsprog, bevingede ord og faste vendinger". Meddelelser fra Dansklærerforeningen, 4. 1979
Lakoff, Robin	"Language and Woman´s Place". Harper Colophon Books, New York, 1975
Larsen, Jørgen (red.)	"Det danske sprogs udforskning i det 2o. århundrede". Gyldendal, 1965
Larsen, Kristen og Nielsen, Harriet Bjerrum	"Pigeliv" - Rapport fra symposium om pigesocialisering idag. Alsgårde 12.-14. juni 1981. Emmeline, 1982
Larsen, Peter Harms (red.)	"Klasseværelsesinteraktion". Temanummer. Meddelelser fra Dansklærerforeningen, Gyldendal, 1977
Larsen, Peter Harms	"Som sagt, så skrevet?" NYS 12, Akademisk Forlag, 1979
Lønstrup, Brita	"Dagligsprog - værktøj og legetøj". Berlingske Forlag, 198o
McConnell-Ginet, Sally et al.	"Women and Language in Literature and Society". Praeger, New York, 198o
Møller, Hanne m.fl.	"Udsigten fra det kvindelige univers. En analyse af EVA". Røde hane 1972
Nielsen, Alleen Pace, et al.	"Sexism and Language". National Council of Teachers of English. Illinois, 1977
Nyrop, Kristoffer	"Ordenes liv", bind I-IV, Gyldendal, 1925-34
O´Barr, William og Bowman, K. Atkins	""Women´s Language" or "Powerless Language"?". Women and Language in Literature and Society, Praeger, New York, 198o
Ong, Walter J.	"Orality and Literacy". Methuen & Co. Ltd., New York, 1982
Pape, Anni	"Gymnasiets Offentlighed og undergrund". Information den 3o.5.83. "Gymnasiets overklasse - de stille piger" Information den 13.6.83 "Gymnasium i provinsen - åbent land for brydninger". Information den 15.6.83

Pedersen, Anette Steen og Frimodt-Møller, Inger	"Piger i gymnasiet og på HF - overlevelse eller frigørelse?". Emmeline, 1983
Plum, Elisabeth	"En kvindeforsker kan ikke være en mand". Berlingske Tidende, den 24.1o.82
Pusch, Luise og Trömel-Plötz, Senta	"Sprache, Geschlecht und Macht". I og II. Linquistische Berichte, 65-7o, 198o og 71-76, 1981
Reichmann, Oskar	"Deutsche Wortforschung". J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1969
Richard, Anne Birgitte	"Kvindelitteratur og kvindesituation". Socialisering, offentlighed og æstetik. En undersøgelse af kvinders litterære produktionsvilkår med analyser af Tove Ditlevsen og Jette Drewsen. Gyldendal, 1976
	"Oversigt over dansk litterær kvindeforskning 197o-1981". Forskningsoversigt, Danske Studier, 1982
Ryen, Else	"Det kvinnelige fravær". Språk og Kjønn, Novus, Oslo, 1976
Sarah (pseudonym)	"Replikker fra en damefrokost". Berlingske Forlag, 1944
Scherer, Klaus R. og Giles, Howard (red.)	"Social Markers in Speech". Cambridge University Press. Cambridge, 1979
Skautrup, Peter	"Det Danske Sprogs Historie". Bind I-IV. Gyldendal, 1944-68
Smith, Johannes	"Verber og Kvinder, og 11 andre Essays om Sprog". Reitzels Forlag, 1944
Sørensen, Anne Scott	"Kvindesituation, Kvindelighed, Kvindekamp". En analyse af sammenhængen mellem den feministiske realisme og forskydninger i kvindesituationen siden 196o. Fagtryk, 1978
Teleman, Ulf	"Bra forskning som könspolitiskt instrument". Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics. Odense University Press, 1978

Togeby, Ole	"Kvinden siger selvfølgelig mest - sagde manden". Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellemlag. Manuskript, 1982
Trömel-Plötz, Senta	"Frauensprache in unserer Welt der Männer". Universitätsverlag, Konstanz, GMBH, 1979
Wenzel, Ursula og Hartig, Matthias (red.)	"Sprache - Persönlichkeit - Sozialstruktur". Hoffmann und Campe, Hamburg, 1977
Vetterling-Braggin, Mary Elliston, Frederich A. Elliston og English, Jane (red.)	"Feminism and philosophy". Littlefield, Adams & Co., New Jersey, 1978
Vetterling-Braggin, Mary (red.)	"Sexist Language". A Modern Philosophical Analysis. Littlefield, Adams and Co., 1981
Widmark, Gun (red.)	"könsroller i Språk 2". Rapport nr 61, 1978
Winge, Mette	"Den kunst at blive en god pige, hustru, moder & husmoder". G.E.C. Gad, 1981
Yaguello, Marina	"Les mots et les femmes". Payot, Paris, 1979
Øyslebø, Olaf	"Språklig kommunikasjon". Universitetsforlaget, 1979

ROLIG-papirer

1974

* 1. Utz Maas, Sprachtheorie
* 2. Per Aage Brandt, Om sprogets samfundsmæssighed.
* 3. Lis Glebe-Møller, Ansatser til et opgør med den behavioristiske sprogundervisning

1975

4. Peter Harms Larsen, Papirer til 'Samtalens grammatik'.
* 5. Lis Glebe-Møller, Hvilken slags fransk skal der undervises i i vore skoler?
   Henning Silberbrandt, Fremmedsprogsindlæring og fagstruktur.

1976

* 6. Frans Gregersen m.fl., Revideret udgave af introduktionen og kapitelindledningerne til antologien 'Klassesprog'
* 7. Ulf Teleman, How to be concrete in linguistics.

1977

* 8. Ulf Teleman, (1) On causal conjunction in Swedish, (2) Språk och socialisation. Reflexioner över reflexioner, (3) Grammatikens tillstånd och behov
* 9. Hartmut Haberland, Review of Bente Maegaard et al., Matematik og lingvistik.
* 10. Andrew Tolson, Approaches to language in cultural studies
   Ulrich Ammon, Probleme soziolinguistischer Theoriebildung am Beispiel von Dialekt und Einheitssprache.

1978

* 11. Ulf Teleman, Språkriktighet i och utanför skolan.
* 12. Norbert Dittmar, Hartmut Haberland, Tove Skutnabb-Kangas and Ulf Teleman (eds.), Papers from the first Scandinavian-German symposium on the language of immigrant workers and their children. Roskilde 19-23 March 1978
* 13. Peter Harms Larsen, Tekst og tale - analyser og problemer.
* 14. Niels Haastrup og Ulf Teleman, Svensk, dansk eller skandinavisk? En interviewundersøgelse af svenske læreres sproglige situation på et dansk universitet.
15. Karen Risager (red.), Fremmedsprogsundervisning på RUC.

1979

* 16. Karen Risager og Niels Haastrup (red.), Om anvendelse af sprogvidenskabelig viden i erhvervsfunktioner udenfor skolesystemet. Rapport fra den 4. konference i nydansk grammatik og sprogbeskrivelse.
* 17. Hartmut Haberland and Tove Skutnabb-Kangas, Political determinants of pragmatic and sociolinguistic choices.

1980

* 18. Hverdagsskrift i anledning af ROLIGs femårsjubilæum.
* 19. Elisabeth Bense, Linguistische Theorie und Sprachunterricht.
   Hartmut Haberland, Status und Legitimation von Theorien der Sprachvariation.
* 20. Jørgen U. Sand og Søren Kolstrup, 'Il fait rien? Je crois pas que je le dirais.'
* 21. Tove Skutnabb-Kangas, (1) Guest worker or immigrant - different ways of reproducing an underclass. (2) Violence as method and outcome in the non-education of minority children.

BEST COPY AVAILABLE

1981

22. Karen Sonne Jakobsen, (1) Gruppeorganiseret og selvstyret fremmedsprogstilegnelse. Et undervisningseksperiment på RUC, (2) Skolesprogene. Om fremmedsprogenes status og funktion i gymnasiet.

* 23. Ulf Teleman, Talet och skriften.

* 24. Arne Thing Mortensen, Jørgen U. Sand og Ulf Teleman, Om at læse fremmedsprogede tekster på 1. del af universitetsstudierne. 15 beskrevne og kommenterede forsøg.

* 25. Niels Haastrup, Ferie i udlandet & Færdighed i fremmedsprog. Rapportering om bearbejdelse af to statistiske undersøgelser.

* 26. Karen Risager og Ulf Teleman (red.), Kønsspecifik sprogbrug - hvad er det?

1983

* 27. Niels Haastrup, Tre debatoplæg om sprogpolitik og sprogundervisning i Danmark.

* 28. Robert Phillipson and Tove Skutnabb-Kangas, Cultilingualism - Papers in cultural and communicative (in)competence.

29. Knud Anker Jensen, Kontrastiv hverdag. Et alternativt "Landeskunde"-seminar.
Niels Haastrup, Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark - nogle pointer fra turistsektoren.

1984

30. Jochen Rehbein, Reparative Handlungsmuster und ihre Verwendung im Fremdsprachenunterricht.

31. Hartmut Haberland og Jacob L. Mey, Godt Peer Gynt er halve verket.
Hartmut Haberland, A Field Manual for Readers of "The Problem of Meaning in Primitive Languages" by Bronislaw Malinowski.

32. Annette Bennicke, "Dieu a créé la femelle, l'homme a fait la femme." En rekognoscering i dansk og udenlandsk kønssprogsforskning.

33. Lars Heltoft og Uwe Geist, Relevans og intention. To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik.

* udsolgt/out of print